

৩০

দিনে হিন্দী শিখুন

হিন্দী বাংলা
স্পিকিং কোর্স

হিন্দী বাংলা
স্পিকিং কোর্স

হিন্দী বংগলা স্বরবর্ণ

হিন্দী বাংলা স্বরবর্ণ

अ	आ	इ	ई
अ	आ	इ	ई
उ	ऊ	ऋ	ॠ
उ	ऊ	ऋ	ॠ
ए	ऐ	ओ	औ
ए	ऐ	ओ	औ
	अं	अः	
	अं	अः	

মনে রাখবে—হিন্দী ভাষায় (৯) এবং (৯)-এর ব্যবহার নাই।

হিন্দী বংগলা ব্যঞ্জনবর্ণ

হিন্দী বাংলা ব্যঞ্জনবর্ণ

ক	খ	গ	ঘ	ঙ
ক	খ	গ	ঘ	ঙ
চ	ছ	জ	झ	ञ
চ	ছ	জ	झ	ञ
ট	ঠ	ড	ढ	ण
ট	ঠ	ড	ढ	ण
त	थ	द	ध	न
त	थ	द	ध	न

प	फ	व	भ	म
प	फ	ब	भ	म
य	र	ल	व	श
य	र	ल	ब	श
व	स	ह	ड	ढ
व	स	ह	ड	ढ
०	०	०	क्ष	ज्ञ
१	०	०	म्फ	झ

মনে রাখবে—হিন্দী ভাষায় ‘য়’-এর ব্যবহার নাই।

অতিরিক্ত বর্ণ (অতিরিক্ত বর্ণ)

क्ष ङ ञ ङ ङ
ক্ষ ঙ ঞ ঙ ঙ

মনে রাখবে—উপরোক্ত বর্ণগুলিকে হিন্দীতে অতিরিক্ত বর্ণ বলা হয়।

स्वरवर्ण की परीक्षा (সওর্ ওয়ার্ডঁ কী পরীক্ষা)

उ ए आ ओ इ लृ ऊ
উ এ আ ও ই লৃ উ
ऋ ई औ अ ऐ अं अः
ঋ ঈ ঐ অ ঐ অং অঃ

व्यंजनवर्ण की परीक्षा (ওয়ান্জন ওয়র্ডঁ কী পরীক্ষা)

ड ड त क ध द ठ
ড ড ত ক ধ দ ঠ

ज	व	झ	र	भ	फ	घ
ज	व	झ	र	भ	फ	घ
ष	थ	ड	ढ	ख	ग	प
ष	थ	ड	ढ	ख	ग	प
ड	ढ	ण	ल	त्र	श	छ
ड	ढ	ण	ल	त्र	श	छ
ट	म	व	ड	स	च	प
ट	म	व	ड	स	च	प
	क्ष					
	म्फ					

स्वरवर्णों का मात्रा (স্বরবর্ণের মাত্রা)

आ = ा	इ = ि	ई = ि	उ = उ	ऊ = ू
आ = ा	इ = इ	ई = ि	उ = ू	ऊ = ू
ऋ = े	ए = े	ऐ = ै	ओ = ो	औ = ौ
ऋ = े	ए = ে	ঐ = ঐ	ও = ো	ঔ = ৌ

হিন্দী-উচ্চারণ

হিন্দীতে অ, ই, উ, ঋ—এই স্বরবর্ণগুলির উচ্চারণ হ্রস্ব।

আ, ঈ, ঊ, লৃ, এ, ऐ, ओ, औ ইত্যাদির উচ্চারণ দীর্ঘ।

হিন্দীতে অ-এর উচ্চারণ অনেকটা বাংলা 'আ'-এর মতো। যথা—अब (আব্) हम (হাম্) ইত্যাদি।

হিন্দীতে 'ऐ'-এর উচ্চারণ বাংলা ঐ-কারের মতো নয়। হিন্দীতে এর উচ্চারণ 'অ্যায়'-এর মত। যথা—है (হ্যায়), मैं (ম্যায়), कैसा (ক্যায়সা), जैसा (জ্যায়সা) ইত্যাদি।

হিন্দীতে 'औ'-কারের উচ্চারণ বাংলা ঔ-কারের মতো নয়। হিন্দীতে এর উচ্চারণ অনেকটা 'অঙ্'-এর মতো। যথা—और (আঙ্), कौन (কঙ্), कौवा (কওয়া), पौधा (পঙ্ধা) ইত্যাদি।

হিন্দীতে 'ज'-এর উচ্চারণ বাংলা 'জ'-এর মতো। কিন্তু 'य'-এর উচ্চারণ 'ইয়'-এর মতো। যেমন—यह (ইয়হ্), यहाँ (ইয়হাঁ) ইত্যাদি।

হিন্দীতে পেট কাটা 'व'-এর উচ্চারণ বাংলা 'ব' মতো, কিন্তু পেট কাটা 'व' না হলে, অর্থাৎ অন্তস্থ 'व' হলে তার উচ্চারণ 'উও'-এর মতো। যেমন—वह (উওহ্), वहाँ (উওহাঁ)।

হিন্দীতে 'य' যদি শব্দের মধ্যে বা পদের শেষে থাকে, তবে তার উচ্চারণ হবে বাংলা 'য়' মতো বা য-ফলা (j)-র মতো। যথা—नयन (নয়ন), समय (সময়) ইত্যাদি।

হিন্দীতে 'থ' বা (ṭ)-ফলা কোনও অক্ষরের সঙ্গে যুক্ত হলে তার উচ্চারণ 'ইয়'-এর মতো হয়। যেমন—কন্যা (কন্ইয়া), গদ্য (গদ্ইয়), अभ्यास (অভ্ইয়াস) ইত্যাদি।

হিন্দীতে 'শ' ও 'ষ' এর উচ্চারণ বাংলা 'শ' ও 'ষ'-এর মতোই, কিন্তু 'ষ' যদি 'ক'-এর সঙ্গে যুক্ত হয়। তাহলে বাংলা উচ্চারণ 'ক্ষ' কিন্তু হিন্দীতে এর উচ্চারণ হবে 'ক্ষ'-এর মতো হয়। যেমন—परीक्षा (পরীক্ষা)। अपेक्षा (অপেক্ষা) ইত্যাদি।

ব্যঞ্জনবর্ণের সঙ্গে স্বরমাত্রার যোগ

बारहरवड़ीयाँ

क	का	कि	की	कु	कू	कृ	के	कै	को	कौ	कं	कः
ख	खा	खि	खी	खु	खू	खृ	खे	खै	खो	खौ	खं	खः
घ	घा	घि	घी	घु	घू	घृ	घे	घै	घो	घौ	घं	घः
च	चा	चि	ची	चु	चू	चृ	चे	चै	चो	चौ	चं	चः
छ	छा	छि	छी	छु	छू	छृ	छे	छै	छो	छौ	छं	छः
ज	जा	जि	जी	जु	जू	जू	जे	जै	जो	जौ	जं	जः
झ	झा	झि	झी	झु	झू	झृ	झे	झै	झो	झौ	झं	झः

झ बा ट ठ ड ढ ढ ढ ण न त थ द ध न प फ
 झ बा ट ठ ड ड ढ ढ ण न ता था दा धा ना पा फा
 झि बि टि ठि डि डि डि डि पि नि ति थि दि धि नि पि प्रि कि
 झी बी टी ठी ठी डी डी ढी ढी णी नी ती थी बी दी धी नी नी पी पी फी
 झु बु टु ठु डु ढु ढु णु नु तु थु द धु नु पु फु
 झू बु टू ठू डू ढू ढू णू नू तु थू द धू नू पु फू
 झृ बु टृ ठृ डृ ढृ ढृ णृ नृ तु थृ द धृ नृ पु फृ
 झे बे टे ठे ठे डे ढे ढे णे ने ते ते थे थे दे दे धे धे ने ने पे पे फे फे
 झै बै टै ठै ठै डै ढै ढै णै नै तै तै थै थै दै दै धै धै नै नै पै पै फै फै
 झो बो टो ठो ठो डो ढो ढो णो नो तो तो थो थो दो दो धो धो नो नो पो पो फो फो
 झौ बौ टौ ठौ ठौ डौ ढौ ढौ णौ नौ तौ तौ थौ थौ दौ दौ धौ धौ नौ नौ पौ पौ फौ फौ
 झं बं टं ठं डं ढं ढं णं नं तं तं थं थं दं दं धं धं नं नं पं पं फं फं
 झः बः टः ठः डः ढः ढः णः नः तः तः थः थः दः दः धः धः नः नः पः पः फः फः

ব	বা	বি	বী	বু	বু	বৃ	বে	বৈ	বো	বৌ	বং	বঃ
ব	বা	বি	বী	বু	বু	বৃ	বে	বৈ	বো	বৌ	বং	বঃ
ম	মা	মি	মী	মু	মু	মৃ	মে	মৈ	মো	মৌ	মং	মঃ
ম	মা	মি	মী	মু	মু	মৃ	মে	মৈ	মো	মৌ	মং	মঃ
য	যা	য়ি	য়ী	য়ু	য়ু	য়ৃ	য়ে	য়ৈ	য়ো	য়ৌ	য়ং	য়ঃ
য	যা	য়ি	য়ী	য়ু	য়ু	য়ৃ	য়ে	য়ৈ	য়ো	য়ৌ	য়ং	য়ঃ
র	রা	রি	রী	রু	রু	রৃ	রে	রৈ	রো	রৌ	রং	রঃ
র	রা	রি	রী	রু	রু	রৃ	রে	রৈ	রো	রৌ	রং	রঃ
ল	লা	লি	লী	লু	লু	লৃ	লে	লৈ	লো	লৌ	লং	লঃ
ল	লা	লি	লী	লু	লু	লৃ	লে	লৈ	লো	লৌ	লং	লঃ
ব	বা	বি	বী	বু	বু	বৃ	বে	বৈ	বো	বৌ	বং	বঃ
ব	বা	বি	বী	বু	বু	বৃ	বে	বৈ	বো	বৌ	বং	বঃ
শ	শা	শি	শী	শু	শু	শৃ	শে	শৈ	শো	শৌ	শং	শঃ
শ	শা	শি	শী	শু	শু	শৃ	শে	শৈ	শো	শৌ	শং	শঃ
ষ	ষা	ষি	ষী	ষু	ষু	ষৃ	ষে	ষৈ	ষো	ষৌ	ষং	ষঃ
ষ	ষা	ষি	ষী	ষু	ষু	ষৃ	ষে	ষৈ	ষো	ষৌ	ষং	ষঃ
স	সা	সি	সী	সু	সু	সৃ	সে	সৈ	সো	সৌ	সং	সঃ
স	সা	সি	সী	সু	সু	সৃ	সে	সৈ	সো	সৌ	সং	সঃ
হ	হা	হি	হী	হু	হু	হৃ	হে	হৈ	হো	হৌ	হং	হঃ
হ	হা	হি	হী	হু	হু	হৃ	হে	হৈ	হো	হৌ	হং	হঃ
ঋ	ঋা	ঋি	ঋী	ঋু	ঋু	ঋৃ	ঋে	ঋৈ	ঋো	ঋৌ	ঋং	ঋঃ
ঋ	ঋা	ঋি	ঋী	ঋু	ঋু	ঋৃ	ঋে	ঋৈ	ঋো	ঋৌ	ঋং	ঋঃ
ঋ	ঋা	ঋি	ঋী	ঋু	ঋু	ঋৃ	ঋে	ঋৈ	ঋো	ঋৌ	ঋং	ঋঃ
ঋ	ঋা	ঋি	ঋী	ঋু	ঋু	ঋৃ	ঋে	ঋৈ	ঋো	ঋৌ	ঋং	ঋঃ

পাঠ—১ (পাঠ—১)

দুই অক্ষরों का मेल (দুই অক্ষরের মিলন)

अव (अव्)—এখন।	कव (कव्)—কখন	तव (तव्)—তখন।
जव (जव्)—যখন	कह (कह्)—বল	रख (रख्)—রাখ।
मत (मत्)—না	वन (वन्)—হও	फल (फल्)—ফল।
दस (दस्)—দশ	चल (चल्)—চলা	हल (हल्)—লাঙ্গল।
डर (डर्)—ভয়	छत (छत्)—ছাদ	पर (पर्)—উপরে।

वाक्य रचना (বাক্য রচনা)

फल चख । (फल चख्।) — ফল খাও। घर चल । (घर् चल्) — ঘরে চল।
 रस रख । (रस् रख्।) — রস রাখো। अब चल । (अव् चल्) — এখন চলো।
 डर मत कर । (डर् मत् कर्।) — ভয় করিও না।
 छत पर मत चढ़ । (छत् पर् मत् चढ़।) — ছাদের ওপর চড়িও না।

तीन अक्षरों का मेल (তিন অক্ষরের মিলন)

अलग (अलग्)—পৃথক	सवक (सवक्) - পাঠ	सड़क (सड़क्) - পথ
डगर (डगर्) - খাল	कमल (कमल्) - পদ্ম	मगर (मगर्) - কিন্তু
बहन (बहन्) - বোন	शरम (शरम्) - লজ্জা	रबड़ (रवड़्) - রবার
बढ़ई (बढ़ै) - ছুতার	खबर (खवर्) - সংবাদ	मदद (मदद्) - সাহায্য

वाक्य रचना (বাক্য রচনা)

नमक रख । (नमक् रख्।) — লবণ রাখ।
 सड़क पर चल । (सड़क् पर् चल्।) — পথের উপর চলো।
 नगर चल । (नगर् चल्) — শহরে চলো।
 अब डगर पर चल । (अव् डगर् पर् चल्) — এখন খালে চল।
 कमल पकड़ । (कमल पकड़्) — পদ্মফুল ধরো।
 शरम मत कर । (शरम् मत् कर्) — লজ্জা করিও না।

चार अक्षरों का मेल (চার অক্ষরের মিলন)

खटमल (खट्मल्) — ছারপোকা। नटखट (नट्खट्) — দুষ্ট

বরগদ (বরগদ্) — বটগাছ
বচপন (বচ্পন্) — বাল্যকাল
পলটন (পল্টন্) — সৈন্য
বরতন (বরতন্) — বাসন

লগভগ (লগ্ভগ) — প্রায়
কটহল (কটহল্) — কাঁঠাল
কসরত (কস্‌রত্) — ব্যায়াম
झटपट (ঝট্‌পট্) — তাড়াতাড়ি

वाक्य रचना (বাক্য রচনা)

झटपट चल । (ঝট্‌পট্ চল্) — তাড়াতাড়ি চলো।
बरगद पर मत चढ़ । (বরগদ্ পর্‌ মত্‌ চড়্) — বটগাছে চড়িও না।
नटखट मत वन । (নট্‌খট্‌ মত্‌ বন্) — দুষ্ট হইও না।
खटमल मत पकड़ । (খট্‌মল্‌ মত্‌ পকড়্) — ছারপোকা ধরিও না।
कटहल चख । (কট্‌হল্‌ চখ্) — কাঁঠাল খাও।
पलटन वन । (পল্টন্‌ বন্) — সৈনিক হও।
शलगम रख । (শল্‌গম্‌ রখ্) — শালগম্‌ রাখো।
अव कसरत कर । (অব্‌ কসরত্‌ কর্) — এখন ব্যায়াম করো।

मात्रायाँ का प्रयोग (মাত্রায়োঁ কা প্রয়োগ)

आ-का मेल (অ-কার যোগ)

आ = ट क + आ = का (কা)

नया (नया) - नतून	आग (आग) - आगुन	इयाद (इयाद) - स्मरण
काम (काम) - काज	आप (आप) - आपनि	बड़ा (बड़ा) - बड़ा
आम (आम) - आम	पका (पका) - पाका	सड़ा (सड़ा) - पचा
दवा (दवा) - औषध	चाचा (चाचा) - काका	नाना (नाना) - दादा
तलास (तलास) - सम्मान	वछड़ा (वछड़ा) - बाहुर	
आपका (आपका) - आपनार	अनार (अनार) - डालिम	
कपड़ा (कपड़ा) - कापड़	कलाई (कलाई) - कब्जी	
जवड़ा (जवड़ा) - चोयाल	खरहा (खरहा) - खरगोस	
चमड़ा (चमड़ा) - चामड़ा	सामान (सामान) - जिनिसपत्र	
ताकतवर (ताकतवर) - शक्तिमान	नमकहाराम (नमकहाराम) - अकृतञ्ज	
टमाटर (टमाटर) - टमाटो	नासपाती (नासपाती) - न्यासपाती	

वाक्य रचना (বাক্য রচনা)

नया कपड़ा पहन । (नया कपड़ा पहन।) — नतून कापड़ परो।
 आप कहाँ था ? (आप कहाँ था?) — आपनि कोथाय छिलेन?
 आग मत जाल । (आग मत जाल।) — आगुन ज़ेलो ना।
 सामान ला । (सामान ला।) — जिनिसपत्र आन्।
 दवा खा । (दवा खा।) — औषध खाओ।
 चाचा आया । (चाचा आया।) — काका এসেছেন।
 नाना आया था । (नाना आया था।) — दादामশাই এসেছিলেন।
 लड़का चला गया । (लड़का चला गया।) — ছেলেটি চলে গেছে।
 सवाल मत कर । (सवाल मत कर।) — প্রশ্ন করিও না।
 सवाल का जवाब दिया । (सवाल का जवाब दिया।) — প্রশ্নের উত্তর দিয়েছে।

इ-का मेल (ই-কার যোগ)

इ = ि क + इ = कि (कि)

सिर (सिर) - মাথা	फिर फिर (फिर फिर) - আবার	दिल (दिल) - হৃদয়
हारिज (हारिज) - উপস্থিত	चिड़िया (चिड़िया) - পাখী।	
किताब (किताब) - বই	तकिया (तकिया) - বালিশ	
सितार (सितार) - সেতার	सितारा (सितारा) - নক্ষত্র	
दिमाग (दिमाग) - মস্তিষ্ক	किसान (किसान) - কৃষক	
किधर (किधर) - কোনদিকে	नाविक (नाविक) - মাঝি	
गिरगिट (गिरगिट) - গিরগিটি	सरिता (सरिता) - নদী	
मालकिन (मालकिन) - প্রভুপত্নী	नावालिग (नावालिग) - নাবালিকা	
तबियत (तबियत) - শরীর।	नारियल (नारियल) - নারকেল	

वाक्य रचना (বাক্য রচনা)

तालाब छिछला था । (तालाब छिछला था।) — পুকুরটি গভীর ছিল।
 दिल लगाकर पढ़ । (दिल लगाकर पढ़।) — মন দিয়ে পড়ো।
 लिफाफा ला । (लिफाफा ला।) — খাম আনো।
 नारियल खा । (नारियल खा।) — নারকেল খাও।

কিসান জাতা থা । (কিসান জাতা থা।) — কৃষকটি যাচ্ছিল।
 বछड़ा वहाँ था । (বছড়া ওয়হাঁ থা।) — বাছুরটি ওখানে ছিল।
 छतपर चिड़िया था । (ছতপর্ চিড়িয়া থা।) — ছাদের ওপর পাখী ছিল।
 आवाज मत कर । (আওয়াজ মত্ কর্।) — শব্দ করিও না।
 मिता कमरा साफ कर । (মিতা কমরা সাফ কর্।) — মিতা ঘর পরিষ্কার কর।

ई-का मेल (ঐ-কার যোগ)

दीप (দীপ) — বাতি	खीरा (খীরা) — শশা	माली (মালী) — মালী
हाथी (হাথী) — হাতী	पानी (পানী) — জল	तीस (তীস) — ত্রিশ
सभी (সভী) — সমস্ত	कभी (কভী) — কখনও	दही (দহী) — দৈ
बिमारी (বিমারী) — অসুস্থ		जवानी (জওয়ানী) — যুবতী
गीदड़ (গীদড়) — শকুন		बकरी (বকরী) — ছাগী
पपीहा (পপীহা) — পাপিয়া		तितली (তিতলী) — প্রজাপতি
पपीता (পপীতা) — পেঁপে		कड़ाही (কড়াহী) — কড়াই
जानकी (জান্‌কী) — সীতা		छिपकली (ছিপকলী) — টিকটিকি
नजदीक (নজদীক) — নিকটে		मजहबी (মজহবী) — ধার্মিক
सुनहली (সুন্‌হলী) — সোনালী		गाड़ीवान (গাড়ীওয়ান) — গাড়োয়ান

वाक्य रचना (বাক্য রচনা)

खीरा ला । (খীরা লা।) — শশা আনো। पानी पी । (পানী পী।) — জল খা।
 लड़की गाना गाती थी । (লড়কী গানা গাতী থী।) — মেয়েটি গান গাইছিল।
 तितली उड़ती थी । (তিতলী উড়তী থী।) — প্রজাপতি উড়ছিল।
 बीणा विमारी थी । (ওয়িণ্ডা বিমারী থী।) — বীণা অসুস্থ ছিল।
 जीवन बाबु मजहबी आदमी था । (জীওয়ন্ বাবু মজহবী আদমী থা।) — জীবন বাবু ধার্মিক লোক ছিলেন।
 पपीहा नजदीक उड़ती थी । (পপীহা নজদীক উড়তী থী।) — পাপিয়া কাছেই উড়ছিল।
 गाड़ीवान गाड़ी चलाता था । (গাড়ীওয়ান্ গাড়ী চলাতা থা।) — গাড়োয়ান গাড়ী চালাচ্ছিল।
 रीना पपीता खरिदा था । (রীনা পপীতা খরিদা থা।) — রীনা পেঁপে কিনেছিল।

উ-কা মেল (উ-কার যোগ)

$$उ = उ क + उ = कु$$

कुछ (কুছ)—কিছু	खुद (খুদ)—নিজে	गुफा (গুফা)—গুহা।
तुम (তুম)—তুমি	बुरा (বুরা)—মন্দ	दुम् (দুম)—লেজ
बगुला (বগুলা)—বক	गुलाब (গুলাব)—গোলাপ	लुहार (লুহার)—কামার
तुम्हारा (তুম্হারা)—তোমার	सुनार (সুনার)—স্বর্ণকার (স্যাকরা)	
पुराना (পুরানা)—পুরাতন	कुहरा (কুহরা)—কুয়াশা	
सुअर (সুঅর)—শূকর।	बाबूल (ওয়াবুল)—বাবলা গাছ।	
खुरदरा (খুরদরা)—ধারালো	थकाहुआ (থকাহুআ)—পরিশ্রান্ত।	

वाक्य रचना (বাক্য রচনা)

- अब कुछ खा । (অব কুছ খা।)—এখন কিছু খাও।
 बुरा काम मत कर । (বুরা কাম মত্ কর।)—মন্দ কাজ করো না।
 लुहार काम करता था । (লুহার কাম করতা থা।)—কামার কাজ করছিল।
 — सुनार सड़क पर जाता था । (সুনার সড়ক পর জাতা থা।)—স্যাকরা পথের
 ওপর দিয়ে যাচ্ছিল।
 काल गुरुवार था । (কাল্ গুরুওয়ার থা।)—কাল বৃহস্পতিবার ছিল।
 कमरा बहुत पुराना था । (কমরা বহুত পুরানা থা।)—ঘর খুব পুরাতন ছিল।
 गुलाम सामान लाया । (গুলাম সামান লায়।)—চাকর জিনিসপত্র এনেছে।
 सुनार गहना लाया । (সুনার গহনা লায়।)—স্যাকরা গয়না এনেছে।

ऊ-का मेल (ऊ-कार योर्ग)

$$ऊ = ू क + ऊ = कू$$

चूहा (चूहा)—ईंदुर	मूसा (मूसा)—नेंश्टि ईंदुर	जूता (जूता)—जूतो
झूला (झूला)—दोलना	फूफा (फूफा)—पिसे	सूस (सूस)—श्वशुर
मूली (मूली)—मूलो	ऊन (ऊन)—उल्	रूई (रूई)—तूलो
सूरज (सूरज)—सूर्य	पालतू (पालतू)—पोषा	भूखा (भूखा)—क्षुधार्त
कपूर (कपूर)—कर्पूर	खजूर (खजूर)—खेजूर	जरूर (जरूर)—अवश्या
दूसरा (दूसरा)—द्वितीय	वातूनी (वातूनी)—वाचाल तू (तू)—तूई	

वाक्य रचना (বাক্য রচনা)

भालूवाला भालू नाचाता । (ভালুওয়ালা ভালু নাচাতা।) — ভালুকওয়ালা ভালুক নাচাচ্ছে।

चाकु मत पकड़ । (চাকু মত পকড়।) — চাকু ধরো না।

सूरज निकला । (সূরজ নিকলা।) — সূর্য উঠেছে।

कमरा में चूहा था । (কমরা মেঁ চূহা থা।) — ঘরে ইঁদুর ছিল।

दुकान जरूर जा । (দুকান্ জরুর জা।) — অবশ্যই দোকানে যাও।

जूता पहन । (জুতা পহন।) — জুতো পর।

किताब पढ़ना शुरू कर । (কিতাব্ পড়না শুরু কর।) — বই পড়তে আরম্ভ কর।

बातूनी मत बन । (বাতুনী মত বন।) — বাচাল হয়ো না।

भूखा आदमी खड़ा था । (ভুখা আদমী খড়া থা।) — ক্ষুধার্ত লোকটি দাঁড়িয়েছিল।

मीरा कपूर लायी । (মীরা কপূর লায়ী।) — মীরা কপূর এনেছে।

लड़की झूला झूलती थी । (লড়কী ঝুলা ঝুলতী থী।) — মেয়েটি দোলায় দুলছিল।

ऋ-का मेल (ঋ-কার যোগ)

ऋ = क + ऋ = कृ

कृश (কৃশ) — রোগা

तृण (তৃণ) — ঘাস

धृत (ধৃত) — ধরা।

कृपा (কৃপা) — দয়া

नृप (নৃপ) — রাজা

मृग (মৃগ) — হরিণ।

घृत (ঘৃত) — ঘি

गृह (গৃহ) — ঘর

कृत (কৃত) — করা

कृषक (কৃষক) — চাষী

कृपण (কৃপণ) — কৃপণ

वृषभ (বৃষভ) — ষাঁড়

मृदंग (মৃদংগ) — মৃদঙ্গ

पृथक (পৃথক) — আলাদা

सदृश (সদৃশ) — সমান

वाक्य रचना (বাক্য রচনা)

कृषक हल चलाता था । (কৃষক হল্ চলাতা থা।) — কৃষক লাঙ্গল করছিল।

हृदय सामान लाया । (হৃদয় সামান লায়।) — হৃদয় জিনিসপত্র এনেছে।

गरीब पर कृपा कर । (গরীব পর্ কৃপা কর।) — গরীবের প্রতি দয়া কর।

ऋण मत कर । (ঋণ্ মত কর।) — ঋণ করো না।

कृपाण पकड़ । (কৃপাণ্ পকড়।) — তলোয়ার ধরো।

गृह बड़ा था । (গৃহ বড়া থা।) — ঘরটি বড় ছিল।

মৃগ আয়া থা । (মৃগ আয়া থা)।—হরিণ এসেছিল।

কৃপানাথ আয়া থা । (কৃপানাথ আয়া থা)।—কৃপানাথ এসেছিল।

ए-का मेल (ए-कार योग)

ए = क + ए = के

खेत (खेत)—জমি	खेला (खेला)—খেলা	चेला (चेला)—শিষ্য
मेला (मेला)—মেলা	केला (केला)—কলা	सेव (सेव)—আপেল
पेड़ (पेड़)—গাছ	मेरा (मेरा)—আমার	शेर (शेर)—বাঘ
बेटी (बेटी)—মেয়ে	छेना (छेना)—ছানা	मेज (मेज)—টেবিল
उसके (उसके)—তার	सवेरा (सवेरा)—সকাল	सहेली (सहेली)—সখী
हमेशा (हमेशा)—প্রায়ই	सफेद (सफेद)—সাদা	मेढक (मेढक)—ব্যাঙ
नेवला (नेवला)—নেউল	भेड़िया (भेड़िया)—খাঁকশিয়াল	
बेवकूफ (बेवकूफ)—বোকা	मेहतर (मेहतर)—মেথর।	
मेहेरबानी (मेहेरबानी)—কৃপা	बेईमान (बेईमान)—বিশ্বাসঘাতক	

वाक्य रचना (वाक्य रचना)

पेड़ पर अजगर था । (पेड़ पर अजगर था)।—গাছের উপর অজগর ছিল।
 बाजार से केला लाया । (बाजार से केला लाया)।—বাজার থেকে কলা এনেছে।
 मेज पर किताब रख । (मेज पर किताब रख)।—টেবিলের ওপর বই রাখ।
 सबेरा हुआ । (सवेरा हुआ)।—সকাল হয়েছে।
 हमारा चेला आम लाया । (हमारा चेला आम लाया)।—আমার শিষ্য আম এনেছে।
 डेरा पर चल । (डेरा पर चल)।—বাসায় চলো।
 रेल पर सफर कर । (रेल पर सफर कर)।—রেল ভ্রমণ কর।
 वह हमेशा आता है । (वह हमेशा आता है)।—সে প্রায়ই আসে।

ऐ-का मेल (ऐ-कार योग)

ऐ = क + ऐ = कै

कैसा (क्यायसा)—কেমন	कैद (क्यायद)—জেলখানা	कैची (क्यायची)—কাঁচি
खैरी (ख्यायरी)—খয়েরী	गैती (ग्यायती)—গাঁতি	पैर (प्यायर)—পা
जैसा (ज्यायसा)—যেমন	वैसा (व्यायसा)—ঐ রকম	

সৈর (সায়র) — ভ্রমণ

মैं (মায়) — আমি

বৈগন (বায়গন) — বেগুন

জৈতুন (জায়তুন) — জলপাই

পৈজনী (পায়জনী) — নূপুর

বৈল (বায়ল) — বলদ

মৈনা (মায়না) — ময়না

তৈরনা (তায়রনা) — সাঁতার দেওয়া

গবৈয়া (গওয়ইয়া) — গায়ক

বেচৈন (বেচায়ন) — অজ্ঞান।

বাক্য রচনা (বাক্য রচনা)

পৈদল চল । (পায়দল চল)। — হেঁটে চলো।

মৈদান মৈ সৈর কর । (মায়দান মৈ সায়র কর)। — মাঠে বেড়াও।

বৈল ঘাস খাতা হৈ । (বায়ল ঘাস খাতা হায়)। — বলদটি ঘাস খাচ্ছে।

শৈলেন তৈরতা হৈ । (শায়লেন তায়রতা হায়)। — শৈলেন সাঁতার দিচ্ছে।

কৈচী সে কাটা হৈ । (কায়চী সে কাটা হায়)। — কাঁচি দিয়ে কেটেছে।

পেড় পর মৈনা বৈঠী থী । (পেড় পর মায়না ব্যাঠী থী)। — গাছে ময়না বসেছিল।

বৈগন লা । (বায়গন লা)। — বেগুন আনো।

দৈনিক অখবার পড়ো । (দায়নিক অখবার পড়ো)। — দৈনিক সংবাদপত্র পড়।

ओ-का मेल (ও-কার যোগ)

ओ = ऐ क + ओ = को ।

ओर (ওর) — দিক

लोग (লোগ) — লোক

रोज (রোজ) — প্রত্যহ

मोर (মোর) — ময়ূর

गोह (গোহ) — গোসাপ

रोटी (রোটি) — রুটি

होंठ (হেঁঠ) — ঠোঁট

कोठी (কোঠী) — বাড়ি

थोड़ा (থোড়া) — অল্প

धोबी (ধোবী) — ধোপা

घोड़ा (ঘোড়া) — ঘোড়া

छोटा (ছোট্টা) — ছোট

ऊनको (উনকো) — তাহাকে

इसको (ইসকো) — ইহাকে

हमको (হমকো) — আমাদের

भोतरा (ভোতরা) — ভোঁতা

टोकरी (টোকরী) — ঝুড়ি

कोहार (কোহার) — কুমার

पतोहू (পতোহু) — পুত্রবধূ

खोपड़ी (খোপড়ী) — মাথার খুলি

रसोइया (রসোইয়া) — রাঁধুনি

डरपोक (ডরপোক) — ভীতু

बक्य रचना (বাক্য রচনা)

धोबी कपड़ा काचता था । (धोबी कपड़ा काचता था)। — ধোপা কাপড় কাচিতেছিল।

वह रोटी खाता है । (ওয়হ্ রোটি খাতা হ্যায়।)—সে রুটি খাচ্ছে।
 मोर नाच रहा है । (মোর নাচ রহা হ্যায়।)—ময়ূর নাচ্ছে।
 वहाँ एक लोमड़ी थी । (ওয়হ্‌ এক লোমড়ী থী।)—ওখানে একটি খেকশিয়াল ছিল।

मोहन का छोटा भाई आया । (মোহন কা ছোটো ভাই আয়া।)—মোহনের ছোট ভাই এসেছে।

चिड़िया बोल रही है । (চিড়িয়া বোল রহী হ্যায়।)—পাখী ডাকছে।

एक टोकरी लाओ । (এক টোকরী লাও।)—একটি বুড়ি আনো।

वह कैची भोथरा था । (ওয়হ্‌ ক্যায়চী ভোথরা থা।)—ঐ কাঁচিটি ভোঁতা ছিল।

औ-का मेल (औ-कार योग)

औ = ॐ क + औ = कौ ।

कौन (कॄन्)—के	कौआ (कॄआ)—कक	और (अॄर्)—एव
मौसा (मॄसा)—मेसा	पौधा (पॄधा)—चारागाह जौ (जॄ॒)	यव
नौ (नॄ॒)—नय	तौल (तॄल्)—उज्ज	मौत (मॄत्)—मृत्यु
सौत (सॄत्)—सतीन	नौका (नॄका)—नौका	चौक (चॄक्)—चमकाना
नौकर (नॄकर)—चाकर	औरत (अॄरत्)—स्त्रीलोक	मौसम (मॄस्मन्)—ऋतु
खिलौना (खिलॄना)—खेलना	दौलत (दॄलत्)—धन-सम्पद	
बिछौना (बिछॄना)—बिछाना	सरौत (सरॄत्)—जाँति	
तौलिया (तॄनिया)—तोयালে	फोलाद (फॄलाद)—इस्पात	
हथौड़ी (हथॄड़ी)—हातुड़ी	चौदह (चॄदह)—चौद	

वाक्य रचना (वाक्य रचना)

छत पर कौआ बैठा था । (छत् पर् कॄआ ब्यायঠা था।)—ছাদে কাক বসেছিল।

नौका पर सैर कर । (नॄका पर् स्यायर् कर।)—नौकाय भ्रमण कर।

नौकर बजार गया । (नॄकर बजार गया।)—चाकर बाजारे गेहे।

मौसी खिलौना लायी । (मॄसी खिलॄना लायी।)—मासी खेलना एनेहे।

यह बरसात का मौसम है । (इयह् बरसात का मॄस्म ह्याय।)—एटि वर्षा ऋतु।

राम चौदह तारिख को आएगा । (राम चॄदह् तारिख को आएगा।)—राम चौदह तारিখে আসবে।

कौन दौलतपूर गया? (कण्ठ दण्डतपूर गया?)—के दौलतपूर गेछे?
लुहार हथौड़ी से काम करता था। (लुहार हथौड़ी से काम करता था।)—कामार हातुड़ी दिये काज करछिन।

-का मेल (९ [अनुस्वार] - योग)

—क + = कं

कंधा (कन्धा)—चिरुनी	नंगा (नङ्गा)—डलङ्ग
भाजा (भान्जा)—भाङ्गे	पंजा (पन्जा)—पाङ्गा
चींटी (चीन्टी)—पिंपड़े	चोंच (चोंच्)—पाखीर चोंच
शंख (शन्ख)—शौंख	मांस (मान्स)—मांस
पंखा (पन्खा)—पाखा	गेंडा (गेन्डा)—आख
लंगूर (लन्गूर)—बौंदर	डंक (डन्क)—दण्डन
झींगुर (झीन्गुर)—बिंबिपौका	पंडूक (पन्डूक)—पानकौड़ी
अंगूर (अन्गूर)—आङ्गूर	लंगड़ा (लङ्गड़ा)—खोंड़ा
पंखुड़ी (पन्खुड़ी)—पापड़ि	अंधेरा (अन्धेरा)—अन्धकार
तुरंत (तुरन्त)—ताड़ाताड़ि	डंठल (डन्ठल)—बुल
शकरकंद (शकरकन्द)—राडाआलू	महंगा (महन्गा)—दाम्री
	सतरंज (सतरन्ज)—दावाखेला

वाक्य रचना (वाक्य रचना)

लाल रंग का फूल लाओ। (लाल रंग का फूल लाओ।)—लाल रंगेर फूल आनो।

गेंदा पीला रंग का होता है। (गेन्दा पीला रंग का होता है।)—गौंदा हलदे रंगेर है।

जंगल में गेंडा था। (जन्गल् में ग्यायन्डा था।)—जङ्गले गण्ठार छिल।

लंगड़ा आदमी खड़ा था। (लङ्गड़ा आदमी खड़ा था।)—खोंड़ा लोकटि दौड़ियेछिन।

दंगा मत कर। (दन्गा मत कर।)—दङ्गा कोर ना।

कल मंगलवार था। (कल् मन्गल्वार था।)—काल मङ्गलवार छिल।

गुलाब का पंखुड़ी लाल था। (गुलाब का पन्खुड़ी लाल था।)—गौलापेर पापड़ि लाल छिल।

অন্ধেরা হুআ । (অন্ধেরা হুআ)।—অন্ধকার হয়েছে।
তুরন্ত সামান রখ । (তুরন্ত সামান রখ)।—তাড়াতাড়ি জিনিসপত্র রাখো।
হঁস সফেদ হোতা হৈ । (হঁস সফেদ হোতা হ্যায়)।—হাঁস সাদা হয়।

°-কা মেল (°[চন্দ্রবিন্দু] - যোগ)

—ক + ° = কঁ

আঁখ (আঁখ)।—চক্ষু	কহাঁ (কহাঁ)।—কোথায়	আঁধী (আঁধী)।—ঝড়
বহাঁ (ওয়হাঁ)।—সেখানে	মুঁহ (মুঁহ)।—মুখ	ভাঁহ (ভঁওয়হ)।—জা
গেহুঁ (গেহুঁ)।—গম।	জাঁঘ (জাঁঘ)।—জানু	সাঁড় (সাঁড়)।—বাঁড়
গাঁও (গাঁও)।—গ্রাম	উঁট (উঁট)।—উট	সাঁফ (সঁওফ)।—মৌরী
কুআঁ (কুআঁ)।—কুয়া	সাঁझ (সাঁझ)।—সন্ধ্যা	তাঁবা (তাঁওয়া)।—তামা
কুঁআরী (কুঁআরী)।—কুমারী	গঁবার (গঁওয়ার)।—গোঁয়ার	
হঁসুআ (হঁসুআ)।—কাটারি	ধুঁকনা (ধুঁকনা)।—কুকুরের ডাক	
আঠবাঁ (আঠওয়াঁ)।—অষ্টম	কাঁপল (কাঁপল)।—মুকুল	
গেহুঁঅন (গেহুঁঅন)।—গোখরো সাপ	এঁচাতানা (এঁয়াচাতানা)।—টেরা	

वाक्य रचना (বাক্য রচনা)

आप कहँ से आया ? (आप कहँ से आया?)।—আপনি কোথা থেকে এলেন?
वहाँ एक लड़की बैठी थी । (ওয়হাঁ এক লড়কী ব্যায়ঠী থী)।—সেখানে একটি মেয়ে বসেছিল।

ताँबा एक धातु है । (তাঁবা এক ধাতু হ্যায়)।—তামা একটি ধাতু।
चाँद निकला है । (চাঁদ নিকলা হ্যায়)।—চাঁদ উঠেছে।
झाड़ी में गेहूँअन साँप है । (ঝাড়ী মঁ গেহুঁঅন সাঁপ হ্যায়)।—ঝোপে গোখরো সাপ আছে।

आठवाँ पाठ पढ़ो । (আঠওয়াঁ পাঠ পড়ো)।—অষ্টম পাঠ পড়।
रामू एक गँवार आदमी है । (রামু এক গঁওয়ার আদমী হ্যায়)।—রামু একটি গোঁয়ার লোক।

दूकान से साँफ लाओ । (দুকান্ সে সঁওফ লাও)।—দোকান থেকে মৌরী আনো।

आम का काँपल आया । (আম কা কাঁপল্ আয়া)।—আমের মুকুল এসেছে।

:—কা মেল (ঃ[বিসর্গ] - যোগ)

: — ক + : = ক:

छ: (ছহ)—ছয় अत: (অতহ)—অতএব पुन: (পুনহ)—আবার
तप: (তপহ)—তপস্যা नम: (নমহ)—প্রণাম अध: (অধহ)—নিম্নদিক
दु:खी (দুহখী)—দুঃখী दु:सह (দুহসহ)—দুঃসহ
द:शासन (দুহশাসন)—দুঃশাসন नि:सहाय (নিহসহায়)—সহায়হীন

वाक्य रचना (বাক্য রচনা)

दरवाजे पर दु:खी आदमी खड़ा है । (दरवाजे पर दुहखी आदमी खड़ा है।)—दरवाजे पर दुःखी लोकाटि दाँडिये आछे।

एक बात पुन: पुन: मत बोलो । (एक बात पुनह पुनह मत बोलो।)—एक एक बार बार बोलो ना।

दु:ख में धीरज रखो । (दुहख में धीरज रखो।)—दुःखे धैर्य धरो।

कल छ: तारीख है । (कल छह तारीख है।)—कल छह तारीख।

दु:शासन कौरव थे । (दुहशसन कौरव थे।)—दुःशसन कौरव छिलेन।

योगी तप: करता था । (योगी तपह करता था।)—योगी तपस्या करछिलेन।

अत: तुम कल आना । (अतह तुम् कल आना।)—अतएव तुमि कल आसबे।

पाठ—२ (पाठ—२)

छोटे छोटे वाक्य (छোট ছোট বাক্য)

मैं अभी आ रहा हूँ । (मैं अभी आ रहा हूँ।)—আমি এখনই আসছি।

जैसी आपकी मर्जी । (जैसी आपकी मर्जी।)—যেমন আপনার ইচ্ছা।

और कुछ? (अउर कुछ?)—আর কিছু?

नहीं, कभी नहीं । (नहीं, कभी नहीं।)—না, কখনও নয়।

इसे आपनी चीज ही समझें । (इसे आपनी चीज ही समझें।)—একে নিজের জিনিস বলেই মনে করবেন।

साफ कीजिए, मुझे देर हो गई । (साफ कीजिए, मुझे देर हो गई।)—সাফ করুন, আমার দেরী হয়ে গেছে।

अपने काम में मेरी मदद ले लीजिए । (आपने काम में मेरी मदद ले लीजिए।) — আপনার কাজে আমার সাহায্য নিন।

आप थोड़ा खिसकेंगे ? (आप थोड़ा खिसकेंगे?) — আপনি একটু সরবেন?
बड़े दुःख का समाचार । (बड़े दुःख का समाचार।) — খুবই দুঃখের সংবাদ।
फटाफट करिए । (फटाफट करिए।) — তাড়াতাড়ি করুন।

कितने अपमान की बात है । (कितने अपमान की बात है।) — কি অপমানের কথা।

उसकी इतनी हिम्मत ? (उसकी इतनी हिम्मत?) — তার এতো সাহস?
भगवान को लाख शुक्र है । (भगवान को लाख शुक्र है।) — ভগবানকে লক্ষবার ধন্যবাদ।

इधर आओ । (इधर आओ।) — এদিকে এসো।

उधर देखो । (उधर देखो।) — ওদিকে দেখ।

पास आओ । (पास आओ।) — কাছে এসো।

उपर जाओ । (उपर जाओ।) — ওপরে যাও।

धीरे चलो । (धीरे चलो।) — ধীরে হাঁটো।

तुरंत आओ । (तुरंत आओ।) — তাড়াতাড়ি এসো।

तैयार हो जाओ । (तैयार हो जाओ।) — প্রস্তুত হয়ে পড়ো।

मत भूलो । (मत भूलो।) — ভুলো না।

मुझे मत सताओ । (मुझे मत सताओ।) — আমাকে কষ্ট দিও না।

फिर कोशिश करो । (फिर कोशिश करो।) — আবার চেষ্টা কর।

वह कभी कभी यहाँ आता है । (वह कभी कभी यहाँ आता है।) — সে কখনও কখনও এখানে আসে।

यही किताब मुझे चाहिए । (यही किताब मुझे चाहिए।) — এই বই আমার চাই।

रमला उसी किताब को पढ़ रही है ? (रमला उसी किताब को पढ़ रही है?) — রমলা ঐ বইটিই পড়ে?

नहीं, वह दूसरी किताब है । (नहीं, वह दूसरी किताब है।) — না, ওটা অন্য বই।

राम कल आएगा । (राम कल आएगा।) — রাম কাল আসবে।

তুম কহাঁ जाओगे ? (তুম কহাঁ জাওগে?)—তুমি কোথায় যাবে?
আজ मैं हंगली जाऊंगा । (আজ মায় হংলী জাউঙ্গা।)—আজ আমি হংলী
যাবো।

तुम भी हमारा साथ जाओगे ? (তুম্ ভী হমারা সাথ জাওগে?)—তুমিও
আমার সঙ্গে যাবে?

पतोहू कब आयी ? (পতোহু কব্ আয়ী?)—পূত্রবধূ কবে এসেছে?
अब अंधेरा हो गयी । (অব্ অন্ধেরা হো গয়ী।)—এখন অন্ধকার হয়ে গেছে।
स्वपन सुबह उठता है । (সওপন্ সুবহ্ উঠতা হায়।)—স্বপন সকালে ওঠে।
नरेश पिताजी का बात मानता है । (নরেশ পিতাজী কা বাত মান্তা
হায়।)—নরেশ বাবার কথা শোনে।

शीला माताजी की बात मानती है । (শীলা মাতাজী কী বাত মান্তী
হায়।)—শীলা মায়ের কথা শোনে।

पाठ — ३ (पाठ—३)

युक्ताक्षर (युक्ताक्षर)

हिन्दी वर्णमालার ব্যঞ্জনবর্ণগুলিকে তিনটি শ্রেণীতে ভাগ করা হয়েছে। (১) শেষে
দাঁড়ি যুক্ত বর্ণ, (২) মাঝে দাঁড়িযুক্ত বর্ণ এবং (৩) দাঁড়ি বিহীন। এদের মধ্যে শেষে
দাঁড়িযুক্ত বর্ণ হলো—ख, ग, न ইত্যাদি।

মাঝে দাঁড়িযুক্ত বর্ণগুলি হলো—क, झ এবং फ ।

দাঁড়িবিহীন বর্ণগুলি হলো—छ, ट, व ।

हिन्दी वर्णमालায় শেষে দাঁড়িযুক্ত বর্ণ হলো মোট একুশটি। যেমন—ख, ग, घ, च,
ज, झ, ध, ण, ल, थ, न, प, ब, भ, म, य, र, व, श, ष এবং स ।

উপরোক্ত শেষে দাঁড়িযুক্ত বর্ণগুলির সঙ্গে অপর কোনও বর্ণ যুক্ত করতে হলে,
শেষের দাঁড়ি তুলে দিয়ে অন্য বর্ণ যুক্ত করতে হয়। যেমন—ख + त = ख़त, गं +
म = ग़म, च + च = च़च, अ + छ = अ़छ, ण + ड = ण़ड ইত্যাদি।

আবার যে সব ব্যঞ্জনবর্ণের মাঝে দাঁড়ি আছে, তাদের সংখ্যা মাত্র তিনটি; সে কথা
আগেই বলা হয়েছে। এর মধ্যে ‘झ’-এর কোনও যুক্তাক্ষর হয় না। কেবলমাত্র ‘क’

এবং ফ'-এর যুক্তাক্ষর হয়। আবার ফ'-এর মাত্র একটি, তাও আবার নিজের সঙ্গে যুক্ত হয়। এই দুটি ব্যঞ্জনবর্ণের শেষাংশ বাদ দিয়ে যুক্তাক্ষর করতে হয়। যেমন—
ক+ক = ক্ক, = পক্কা (পক্কা)—পাকা।

ক + য = ক্য — ক্যা (ক্যায়া)—কি

ক্যারী (কেয়ারী)—আল, সাজানো।

ক + ল = কল—কলেশ (কলেশ)—কষ্ট কল্যাস (কল্যাস)—শ্রেণী।

ক + শ = কশ—নকশা (নকশা)—মানচিত্র।

ক + স = কস—নুকস (নুক্স)—ক্রটি।

ফ + ত = ফত—দফতর (দফতর)—অফিস।

দাঁড়ি বিহীন ব্যঞ্জনবর্ণ হলো, মোট—নয়টি। যেমন—ঙ, ঙ, ট, ব, ড, ঢ, দ, হ এবং র।

এর মধ্যে 'র' ব্যঞ্জনবর্ণটি অন্যভাবে যুক্ত হয়ে থাকে। যেমন—'র' (র) যদি প্রথম বর্ণ হয়, তাহলে (ʀ) রেফ আকারে পরিবর্তিত হয়ে পরবর্তী বর্ণের মাথায় বসে। যেমন—

র + ক = র্ক—তর্ক (তর্ক)—তর্ক

ফর্ক (ফর্ক)—তফাৎ

র + প = র্প—সর্প (সর্প)—সাপ।

অর্পণ (অর্পণ)—দান করা।

র + ম = র্ম—শর্ম (শর্ম)—লজ্জা।

পর্ব (পর্ব)—পর্ব।

র + ব = র্ব—সর্ব (সর্ব)—সব

গর্ব (গর্ব)—গর্ব।

আবার 'র' (র) দ্বিতীয় বর্ণ হলে শেষ ব্যঞ্জনবর্ণের নীচে (^) র-ফলা হয়ে যুক্ত হয়। এই র-ফলা দাঁড়িযুক্ত বর্ণের সঙ্গে নিম্নরূপে যুক্ত হয়। যেমন—

ক + র = ক্র—চক্র (চক্র)—চাকা

ম + র = ম্র—উম্র (উম্র)—বয়স

ব + র = ব্র—ব্রত (ব্রত)—ব্রত

প + র = প্র—প্রাণ (প্রাণ)—প্রাণ

আবার এই র-ফলা দাঁড়িহীন ব্যঞ্জনবর্ণের সঙ্গে তীরের ফলার মতো নিচে যুক্ত হয়। যেমন—

দ + র = দ্র—ভদ্র (ভদ্র)—ভদ্র

ট + র = ট্র—ট্রাম (ট্রাম)—ট্রামগাড়ী

আবার 'র' (র) আটটি দাঁড়িবিহীন ব্যঞ্জনবর্ণ অন্যান্য বর্ণের সঙ্গে নিম্নরূপে যুক্ত হয়। যেমন—

ড + ক = ক্‌ = অক্‌ (অক) ড + খ = ক্‌খ — শক্‌ (শক)
 ড + গ = ক্‌গ — গক্‌ (গক) চ + চ্‌ = চ্‌চ — অচ্‌চ (অচ্‌) — ভালো
 ট + ট = ট্‌ — পট্‌ (পট) খট্‌ (খট) — টক
 ট + ঠ = ট্‌ — চিট্‌ (চিট) — চিট্‌ ড + ড = ড্‌ — গুড্‌ (গুড) — ঘুড়ি
 ড + ঢ = ড্‌ — বুড্‌ (বুড) — বুড়া ট + য = ট্য — নাট্য (নাট) — নাটক
 ঠ + য = ঠ্য — পাঠ্য (পাঠ) — পাঠ দ + দ = দ্‌ — গদী (গদী) — গদী
 দ + ব = দ্‌ — দ্বার (দ্বার) — দরজা দ + ধ = দ্‌ধ — যুদ্ধ (ইয়ুদ্ধ) — যুদ্ধ
 ল + য = ল্য — মাল্য (মাল্য) — মালা দ + ভ = দ্‌ভ — উদ্‌ভ (উদ্‌ভ) — উদ্‌ভ
 হ + ম = হ্য — ব্রাহ্মণ (ব্রাহ্মণ) — ব্রাহ্মণহি + ব = হ্‌ব — জিহ্বা (জিহ্বা) — জিহ্বা
 হ + র = হ্‌ — হাস (হাস) হ + য = হ্য — লেহ্য (লেহ্য) — লেহ

আবার কতকগুলি যুক্তাক্ষর নিম্নরূপে লেখা হয়। যেমন—

ক + ষ = ক্‌ষ — পক্ষ (পক্ষ) — পক্ষ কক্ষা (কক্ষা) — শ্রেণী
 জ + জ = জ্‌ — জ্ঞান (গেয়ান) — জ্ঞান বিজ্ঞান (ওয়িগ্যান) — বিজ্ঞান
 ত + র = ত্‌ — পাত্র (পাত্র) — পাত্র চাত্র (ছাত্র) — ছাত্র
 শ + র = শ্‌ — শ্রমিক (শ্রমিক) — শ্রমিক শ্রীমান (শ্রীমান) — শ্রীমান
 যদি তিনটি ব্যঞ্জনবর্ণ একসঙ্গে যুক্ত হয়। তাদের যুক্তরূপ হয় নিম্ন প্রকার।

যেমন—

ঘ + ড + য = ঘ্‌ড্য — উল্‌ঘ্‌ড্য (উল্‌ঘ্‌ড্য)।
 জ + জ + ব = জ্‌জব — উজ্‌জব (উজ্‌জব)
 ন + ধ + য = ন্‌ধ্য — সন্ধ্যা (সন্ধ্যা) — সন্ধ্যা
 ন + ত + র = ন্‌ত্‌র — যন্ত্র (ইয়ন্ত্র) — যন্ত্র সম্ভ্রম (সম্ভ্রম) — সম্ভ্রম
 ষ + ট + র = ষ্‌ট্‌র — রাষ্ট্র (রাষ্ট্র) — রাষ্ট্র
 স + ত + র = স্‌ত্‌র — অস্ত্র (অস্ত্র)

পাঠ—৪ (পাঠ—৪)

ব্যবহারিক শব্দাবলী (ব্যবহার্য শব্দসমূহ)

আত্মীয় (আত্মীয়)

পিতা (পিতা) — বাবা

ভাই (ভাই) — ভাই

মাতা (মাতা) — মায়

বহন (বহন) — বোন

ছোট্টা ভাই (ছোট্টা ভাই)—ছোট ভাই	
ছোটী বহন (ছোটী বহন)—ছোট বোন	
বেটা (বেটা)—ছেলে	বেটী (বেটী)—মেয়ে
বাবা (চাচা)—কাকা	বাবী (চাচী)—কাকী
দাদা (দাদা)—ঠাকুরদা	দাদী (দাদী)—ঠাকুরমা
তাকু (তাকু)—জ্যেঠা	তাই (তাই)—জ্যেঠাইমা
বড় ভাই (বড় ভাই)—বড় দাদা	ভাভী (ভাভী)—বৌদি
বড়ী বহন (বড়ী বহন)—বড় বোন	জীজাজী (জীজাজী)—বড় ভগ্নীপতি
নানা (নানা)—দাদামশায়	নানী (নানী)—দিদিমা
মৌসা (মওসা)—মেসো	মৌসী (মওসী)—মাসী
ফুফা (ফুফা)—পিসে	ফুফী (ফুফী)—পিসি
ভানজা (ভান্জা)—ভাগনা	ভানজী (ভান্জী)—ভাগ্নী
সশুর (সশুর)—শ্বশুর	সাস (সাস)—শাশুড়ী
সাল্লা (সাল্লা)—শ্যালক	দামাদ (দামাদ)—জামাই
পোতা (পোতা)—নাতি, পৌত্র, দৌহিত্র	
পোতী (পোতী)—নাতনী, পৌত্রী, দৌহিত্রী	
পতোহু (পতোহু)—পুত্রবধূ	রিস্তেদার (রিস্তেদার)—আত্মীয়-স্বজন

शरीर के अंग (শরীর কে অংগ)

দেহের অঙ্গ-প্রত্যঙ্গ

বদন (বদন)—শরীর	সির (সির)—মাথা
গরদন (গরদন)—গলা	খোপড়ী (খোপড়ী)—মাথার খুলি
দিমাগ (দিমাগ)—মস্তিষ্ক	আঁখ (আঁখ)—চক্ষু
ভাঁহ (ভাওঁয়হ)—ভ্রূ	বাল (বাল)—চুল
নাক (নাক)—নাক	কান (কান)—কান
গাল (গাল)—গাল	হাঁঠ (হাঁঠ)—ঠোঁট
কন্ধা (কন্ধা)—কাঁধ	ছাতী (ছাতী)—বুক
স্তন (স্তন)—স্তন	ফেফড়া (ফেফড়া)—ফুসফুস

হৃদয় (হৃদয়)—হৃদয়
 বাঁহ (বাঁহ)—বাঁহ (সম্পূর্ণ হাত)
 হথেলী (হথেলী)—হাতের তালু
 কুহনী (কুহনী)—কনুই
 পেট (পেট)—পেট, উদর
 জাঁঘ (জাঁঘ)—উরু
 কমর (কমর)—কোমর
 হাড়ী (হাড়ী)—হাড়
 নাখুন (নাখুন)—নখ
 এড়ী (এড়ী)—গোড়ালী

রোড় (রোড়)—মেরুদণ্ড
 হাথ (হাথ)—হাত।
 কলাই (কলাই)—হাতের কব্জী
 ঙ্গলী (উংগলী)—আঙুল
 পৈর (পায়র)—সমস্ত পা।
 ঘুটনা (ঘুটনা)—হাঁটু
 নিতম্ব (নিতম্ব)—পাছা
 নস (নস)—নাড়ি
 পলক (পলক)—চোখের পাতা
 খুন (খুন)—রক্ত

ফল (ফল)—ফল

আম (আম)—আম
 আঁবলা (আঁওয়লা)—আমলকী
 কেলা (কেলা)—কলা
 কটহল (কট্‌হল)—কাঁঠাল
 খজুর (খজুর)—খেজুর
 জৈতুন (জায়তুন)—জলপাই
 পপীতা (পপীতা)—পেঁপে
 নীঁবু (নীঁবু)—লেবু
 সন্তরা (সন্তরা)—কমলালেবু
 সবেদা (সওয়েদা)—সবেদা
 খীরা (খীরা)—শশা

অংগুর (অংগুর)—আঙুর
 অমরুদ (অমরুদ)—পেয়ারা
 কিসমিস (কিসমিস)—কিসমিস
 খরবুজা (খরবুজা)—খরমুজ
 জামুন (জামুন)—জাম
 তরবুজ (তরবুজ)—তরমুজ
 নাসপাতি (নাসপাতি)—নাসপাতি
 সেব (সেব)—আপেল
 সীতাফল (সীতাফল)—আতা
 লীচু (লীচু)—লিচু
 গেন্ডা (গেন্ডা)—আখ

ফুল (ফুল)—ফুল

গুলাব (গুলাব)—গোলাপ
 কনের (কনের)—করবী
 চম্পা (চম্পা)—চাঁপা
 কোঁপল (কোঁপল)—মুকুল, কলি

কমল (কমল)—পদ্ম
 জুহী (জুহী)—যুঁই
 গেন্দা (গেন্দা)—গাঁদা
 পংখুড়ী (পংখুড়ী)—গাপড়ি

गाछ (गाह)—गाह

पेड़ (पेड़)—बड़ गाह	पौधा (पौधा)—चारागाह
डाल (डाल)—शाखा	पत्ता (पत्ता)—पाता
जड़ (जड़)—शिकड़	पिपल (पिपल)—अश्वथ गाह
बरगद (बरगद)—बटगाह	बावूल (बावूल)—बावला गाह
ताड़ का पेड़ (ताड़ का पेड़)—तालगाह।	
चाय का पौधा (चाय का पौधा)—चा गाह।	
नारियल का पेड़ (नारियल का पेड़)—नारिकेल गाह।	

जानवर (जानवर)—जानोमार

गाय (गाय)—गाई गरु	बैल (बैल)—बलद
बछेड़ा (बछेड़ा)—बाछुर	बकरी (बकरी)—छागी
भेड़िया (भेड़िया)—भेड़ा, मेघ।	भैस (भैस)—महिष
बकरा (बकरा)—छाग	घोड़ा (घोड़ा)—घोड़ा
कुत्ता (कुत्ता)—कुकुर	कुतिया (कुतिया)—कुकुरी
बिल्ली (बिल्ली)—बेड़ाल	गदहा (गदहा)—गाधा
सुओर (सुओर)—शूकर	उँट (उँट)—उट
हिरण (हिरण)—हरिण	हाथी (हाथी)—हाती
खरहा (खरहा)—खरगोस	नेवला (नेवला)—नेडल
सियार (सियार)—शियाल	लोमड़ी (लोमड़ी)—खैकशियाल
शेर (शेर)—बाघ	भालू (भालू)—भालुक
गैन्डा (गैन्डा)—गण्डार	लंगुर (लंगुर)—बाँदर
चूहा (चूहा)—बड़ ईदुर	मूसा (मूसा)—नेण्टि ईदुर

सरीसृप (सरीसृप)—सरीसृप

साँप (साँप)—साप	केंचुआ (केंचुआ)—केंचो
गिरगिट (गिरगिट)—गिरगिट	छिपकिली (छिपकिली)—टिकाटिकि
गोह (गोह)—गोसाप	कछुआ (कछुआ)—कछप
मेढक (मेढक)—ब्याण्ड	बिच्छु (बिच्छु)—बिछा

पंछी (पन्ही)—पाखी

पंछी, चिड़िया (पन्ही, चिड़िया)—पाखी	कबुतर (कबूतर)—पायरा
कोयल (कोयल)—कोकिल	कौआ (कौआ)—काक
कठफोड़वा (कठफोड़वा)—काठछोकरा	
वत्तक (वत्तक)—हंस	वत्तकी (वत्तकी)—हंसी
चमगादड़ (चमगादड़)—चामटिका	गीध (गीध)—शकुन
मोर (मोर)—मयूर	मोरनी (मोरनी)—मयूरी
बगुला (बगुला)—बक	मैना (मैयाना)—मयना
सुग्गा (सुग्गा)—टिया	तोता (तोता)—तोता
पापीहा (पापीहा)—पापिया	मछरंगा (मछरंगा)—माछरांछ

रंग (रंग)—वर्ण

सफेद (सफेद)—सादा	काला (काला)—कालो
लाल (लाल)—लाल	गुलाबी (गुलाबी)—गोलापी
नारंगी (नारंगी)—कमला	नीला (नीला)—नील
भूरा (भूरा)—थकी	पीला (पीला)—हलदे
हरा (हरा)—सबुज	सुनहला (सुनहला)—सोनानी
बैंगनी (बैंगनी)—बेगुनी	विविध वर्ण (विविध वर्ण)—विविध वर्ण

स्वाद (स्वाद)—आस्वाद

मीठा (मीठा)—मिष्ट	खट्टा (खट्टा)—टक
चटपटा (चटपटा)—खाल	तीखा (तीखा)—तीक्ष्ण
खारा, नमकीन (खारा, नमकीन)—नोन्ता	कड़ूया (कड़ूया)—तिष्ठ, कटू

कीड़े-मकोड़े (कीड़े-मकोड़े)—कीट-पतङ्ग

चींटी (चींटी)—पिंपड़ा	मच्छर (मच्छर)—मशा
खटमल (खटमल)—छारपोका	तेलचिट्टा (तेलचिट्टा)—आरगुला
झींगुर (झींगुर)—बिबिपोका	जुगनू (जुगनू)—जोनाकी
तितली (तितली)—प्रजापति	मक्खी (मक्खी)—माछि

মকড়া (মকড়া)—মাকড়সা
ফটিংগা (ফটিংগা)—ফড়িং

ভৌরা (ভঁওরা)—ভ্রমর
মধু মকখী (মধু-মকখী)—মৌমাছি

তরকারিয়াং (তরকারিয়াং)—শাক-সব্জী

আলু (আলু)—আলু
বৈগন (বায়গন)—বেগুন
চর্চীড়া (চর্চীড়া)—চিচিঙ্গা
ভীণ্ডি (ভীড়ি)—ট্যাঁড়স
ঘিয়া (ঘিয়া)—লাউ
টম্যাটর (টম্যাটর)—টম্যাটো
ফুলগোভী (ফুলগোভী)—ফুলকপি
কুঁড়হা (কুঁড়হা)—কুমড়ো
প্যাজ (প্যাজ)—পেঁয়াজ
অদরক (অদরক)—আদা
ছিম্মী (ছিম্মী)—সিম

পরবল (পরওয়াল)—পটল
মূলী (মূলী)—মূলো
গাজর (গাজর)—গাজর
করেলা (করেলা)—করলা
পেঠা (পেঠা)—চালকুমড়া
শলগম (শলগম)—শালগম
বন্দগোভী (বন্দগোভী)—বাঁধাকপি
সৈজন (সায়জন)—সজিনা
লহসুন (লহসুন)—রসুন
ইমলী (ইমলী)—তেঁতুল
শকরকন্দ (শকরকন্দ)—রাঙাআলু

মসাল্লা (মসাল্লা)—মশলা

অরহর দাল (অরহর দাল)—অড়হর ডাল
উড়দ দাল (উড়দ দাল)—বিরি ডাল
মুং দাল (মুং দাল)—মুগ ডাল
চনা (চনা)—ছোলা
সরসোঁ (সরসোঁ)—সরষে
সৌফ (সঁওফ)—মৌরী
তিল (তিল)—তিল
সাবুদানা (সাবুদানা)—সাবু
নমক (নমক)—নবগ
শহদ (শহদ)—মধু
অজ্বায়ন (অজ্বায়ন)—জুয়ান
কড়েয়া তেল (কড়েয়া তেল)—সরষের তেল
মিট্টী কা তেল (মিট্টী কা তেল)—কেরোসিন

হল্দি (হল্দি)—হলুদ
ধনিয়া (ধনিয়া)—ধনে
মুংফলী (মুংফলী)—চীনাবাদাম
মেথী (মেথী)—মেথী
মির্চ (মির্চ)—মরিচ
ইলায়চী (ইলায়চী)—এলাচ
লৌগ (লৌগ)—লবঙ্গ
সুখা মির্চা (সুখা-মির্চা)—শুকনো লঙ্কা
গুড় (গুড়)—গুড়
খৈর (খায়র)—খয়ের

खाने पीने की चीजें (खाने पीने की चीजें)

खाद्यवस्तु समूह

चावल (चाउयल)—चाल	भात (भात)—भात	गेंहू (गेहूँ)—गम
रोटी (रोटी)—रूटि	चपाती (चपाती)—रूटि	पुरी (पूरी)—नूचि
दाल (दाल)—डाल	भाजी (भाजी)—भाजा	सब्जी (सब्जी)—तरकारी
दही (दही)—दई	चटनी (चटनी)—चाटनी	मक्खन (मक्खन)—माखन
मट्ठा (मट्ठा)—घोल	दुध (दूध)—दूध	छैना (छायना)—छाना
खीर (खीर)—पायस	खिचड़ी (खिचड़ी)—खिचूड़ि	
पुलाव (पुलाव)—पोलाव		
मछली (मछली)—माछ	मांस (मांस)—मांस	अंडा (अन्डा)—डिम
अचार (अचार)—आचार	मिठाई (मिठाई)—मिठाई	
रसगुल्ला (रसगुल्ला)—रसगोला		

बीमारियां (बीमारियाँ)—व्याधिसमूह

बुखार (बुखार)—झुर।	जुकाम (जुकाम)—सर्दि
खाँसी (खाँसी)—काशि	छाजन (छाजन)—चर्मरोग
अजीर्ण (अजीर्ण)—बदहज्म	दमा (दमा)—हँपानी
बवासीर (बवासीर)—अर्श	अतिसार (अतिसार)—उदरामय
काली खाँसी (काली खाँसी)—शुकनो काशि	फुंसी (फुंसी)—ब्रण
कृमि (कृमि)—कृमि	लु-लगाना (लु-लगाना)—लु-लागा
खूजली (खूजली)—चूलकानी	बमन (बमन)—बमि
चोट (चोट)—आघात	चक्कर आना (चक्कर आना)—माथाघोरा
अपस्मार (अपस्मार)—मृगी	आँख दुखना (आँख दुखना)—चक्षुरोग
लकवा (लकवा)—पक्षाघात	कोड़ (कोड़)—कुष्ठ
विषमज्वर (विषमज्वर)—म्यालेरिया	पेचिस (पेचिस)—आमाशय
हैजा (हैजा)—कलेरा	चेचक (चेचक)—बसन्त
मधुमेह (मधुमेह)—बह्मूत्र	केंचुया (केंचुया)—कृमि
बमन (बमन)—बमि	आँख आना (आँख आना)—चक्षु उठा

जाति विषयक (जाति विषयक)—जाति समूह

हिन्दु (हिन्दु)—हिन्दू	मुसलमान (मुसलमान)—मुसलमान
------------------------	---------------------------

কিসান (কিসান)—কৃষক
 কুম্হার (কুম্হার)—কুমার
 ঠঠেরা (ঠঠেরা)—কাঁসারী
 জুলাহা (জুলাহা)—তাঁতী
 সৈনিক (সায়নিক)—সৈনিক
 ধোবী (ধোবী)—ধোপা
 চঁডাল (চন্ডল)—চাঁড়াল

লোহার (লোহার)—কামার
 সুনার (সুনার)—স্বর্ণকার
 বড়ই (বড়ই)—ছুতার
 মলুআ (মলুআ)—জেল
 নাই (নাই)—নাপিত
 চমার (চমার)—মুচি
 ভাংগী (ভাংগী)—মেথর

ঘর কা সামান (ঘর কা সামান) গৃহস্থালীর দ্রব্য

ঘর (ঘর)—ঘর
 ইমারত (ইমারত)—পাকা বাড়ী
 দীবার (দীওয়ার)—দেওয়াল
 ছত (ছত)—ছাদ
 গুসলখানা (গুসলখানা)—স্নানের ঘর
 ভঁডার (ভন্ডার)—ভাঁড়ার
 টট্টী (টট্টী)—পায়খানা
 খিড়কী (খিড়কী)—জানালা
 কিরায়ের কা মকান (কিরায়ের কা মকান)—ভাড়াটে বাড়ি
 অংগীঠী (অংগীঠী)—উনুন
 দিয়া (দিয়া)—প্রদীপ
 ঢকন (ঢকন)—ঢাকনা
 মুল্লা (মুল্লা)—দোলনা
 পলং (পলং)—পালঙ্ক
 তকিয়া (তকিয়া)—বালিশ
 চটাই (চটাই)—মাদুর
 আইনা (আইনা)—আয়না
 প্যালা (প্যালা)—পেয়ালা
 খিলৌনা (খিলৌনা)—খেলনা
 আরাম কুর্সী (আরাম কুর্সী)—আরাম কেরা

কিলা (কিলা)—দুর্গ
 ঘোঁপড়ী (ঘোঁপড়ী)—কুঁড়েঘর
 কমরা (কমরা)—কক্ষ
 রসোইখানা (রসোইখানা)—রান্নাঘর
 গোদাম (গোদাম)—গুদাম
 শোনে কা কমরা (শোনে কা কমরা)—শয়নঘর
 দরবাজা (দরওয়াজা)—দরজা
 বগীচা (বগীচা)—বাগান
 কড়াহী (কড়াহী)—কড়াই
 চলনী (চলনী)—চালুনী
 কীল (কীল)—পেরেক
 খাট (খাট)—খাট
 বিছৌনা (বিছৌনা)—বিছানা
 দরি (দরি)—সতরঞ্চি
 চারপাই (চারপাই)—খটিয়া
 কঁধী (কঁধী)—চিরুনী
 রস্সী (রস্সী)—দড়ি
 গুড়িয়া (গুড়িয়া)—পুতুল

কুর্সী (কুর্সী)—চেয়ার
মেজ (মেজ)—টেবিল
পংখ (পন্থ)—পাখা
झाड़ु (ঝাড়ু)—ঝাড়ু, ঝাঁটা
बरतन (বরতন)—বাসন
थाली (থালী)—থানা
कटोरा (কটোরা)—বাটি
चक्री (চক্ৰী)—যাঁতা
सन्दुक (সন্দুক)—সিন্দুক
गद्दा (গদ্দা)—গদি
चदर (চদর)—চাদর
धोती (ধোতী)—ধুতি
परदा (পরদা)—পরদা
टोपी (টোপী)—টুপী
चुला (চুলা)—উনুন
कीचड़ (কীচড়)—কাদা
पुआल (পুআল)—খড়

तसवीर (তস্‌ওরী)—ছবি
चाभी (চাভী)—চাবি, কুন্‌জী
कंगी (কান্‌গী)—কঙ্কন
तशतरी (তশ্‌তরী)—রেকাব
गिलास (গিলাস)—গেলাস
केतली (কেতলী)—কেটলী
पेटी (পেটী)—ট্রাংক
तौलिया (তৌলিয়া)—তোয়ালে
रजाई (রজাই)—লেপ
कामिज (কামিজ)—জামা
साड़ी (সাড়ী)—শাড়ি
चप्पल (চপ্পল)—চটি জুতা
मच्छरदान (মচ্ছরদান)—মশারী
बालू (বালু)—বালি
खपरैल (খপরায়ল)—টালি
कुँआ (কুঁআ)—কুয়া

शिक्षा विषयक (শিক্ষা বিষয়ক)—শিক্ষা বিষয়ক

किताब (কিতাব)—বই
कलम (কলম)—কলম
दवात (দওয়াত)—দোয়াত
कक्षा (কক্‌ষা)—শ্রেণী
बंगला (বংগলা)—বাংলা
अंग्रेजी (অংগ্রেজী)—ইংরাজী
इतिहास (ইতিহাস)—ইতিহাস
गणित (গণিত)—অঙ্ক
हस्ताक्षर (হস্তাক্ষর)—হস্তাক্ষর
शिक्षक (শিক্ষক)—শিক্ষক

कापी (কাপী)—খাতা
पेंसिल (পেন্সিল)—পেন্সিল
स्याही (সয়াহী)—কালি
विद्यालय (ওয়িদ্যৈয়ালয়)—বিদ্যালয়
हिन्दी (হিন্দী)—হিন্দী
विज्ञान (ওয়িজ্ঞান)—বিজ্ঞান
भूगोल (ভূগোল)—ভূগোল
हिसाब (হিসাব)—হিসাব
छुट्टी (ছুট্টী)—ছুটি
अखबार (অখবার)—সংবাদপত্র

যান-বাহন (ইয়ান-বাহন)—যান-বাহন

বৈলগাড়ী (বায়ল্‌গাড়ী)—গরুরগাড়ি।	ডোলা (ডোলা)—ডুলী, পানকী
টংগা (টংগা)—একাগাড়ি	সাইকল (সাইকল)—সাইকেল
মোটর (মোটর)—মোটর	বস (বস)—বাস
রিক্সা (রিক্সা)—রিক্সা	নাব (নাও)—নৌকা।
রেল (রেল)—রেল	জাহাজ (জাহাজ)—জাহাজ
হवाई জাহাজ (হওয়াই জাহাজ)—এরোপ্লেন	
ঘোড়া গাড়ী (ঘোড়া গাড়ী)—ঘোড়ার গাড়ী	

মহিনों के नाम (মহিনों কে নাম)—মাসের নাম

বৈশাখ (ওয়ায়শাখ)—বৈশাখ	জেঠ (জেঠ)—জ্যৈষ্ঠ
অষাঢ় (অষাঢ়)—আষাঢ়	শ্রাবন (শ্রাবণ)—শ্রাবণ
ভাদো (ভাদো)—ভাদ্র	ক্বার (কওয়াব)—আশ্বিন
কার্তিক (কার্তিক)—কার্তিক	অগ্রহণ (অগ্রহণ)—অগ্রহায়ণ
পুষ (পুষ)—পৌষ	মাঘ (মাঘ)—মাঘ
ফাল্গুন (ফাল্গুন)—ফাল্গুন	চৈত (চ্যায়ত)—চৈত্র

अंग्रेजी महिनों के नाम (অংগ্রেজী মহিনों কে নাম) ইংরাজী মাসের নাম

জানবরী (জানওয়ারী)—জানুয়ারী	ফরবরী (ফরওয়ারী)—ফেব্রুয়ারী
মার্চ (মার্চ)—মার্চ	অপ্রৈল (অপ্রায়ল)—এপ্রিল
মই (মই)—মে	জুন (জুন)—জুন
জুলাই (জুলাই)—জুলাই	অগস্ত (অগস্ত)—আগস্ট
সিতম্বর (সিতম্বর)—সেপ্টেম্বর	অক্টুবর (অক্টুবর)—অক্টোবর
নবম্বর (নওম্বর)—নভেম্বর	দিসম্বর (দিসম্বর)—ডিসেম্বর

বার का नाम (বার কা নাম)—বারের নাম

এতবার (এতওয়ার)—রবিবার	সোমবার (সোমওয়ার)—সোমবার
মঙ্গলবার (মঙ্গলওয়ার)—মঙ্গলবার	বুধবার (বুধওয়ার)—বুধবার
গুরুবার (গুরুওয়ার)—বৃহস্পতিবার	শুক্রবার (শুক্রওয়ার)—শুক্রবার
শনিবার (শনিবার)—শনিবার	

পাঠ—১৭ (পাঠ—৫)

বিবিধ শব্দ (ওয়েবিধ শব্দ)—বিবিধ শব্দ

অন্দর (অন্দর)—ভিতরে	বাহর (বাহর)—বাইরে
নজদীক (নজদীক)—নিকটে	দূর (দূর)—দূরে
झील (ঝীল)—সরোবর	तालाब (তালাব)—পুকুর
संख्या (সংখ্যা)—সংখ্যা	शोर (শোর)—গোলমাল
याद (ইয়াদ)—স্মরণ	दुकान (দুকান)—দোকান
उधार (উধার)—ধার, ঋণ	आँसू (আঁসু)—চোখের জল
कबल (কবল)—কম্বল	बजार (বজার)—বাজার
थालि (থালি)—থানা	शादी (শাদী)—বিয়ে
पत्थर (পত্থর)—পাথর	झूट (ঝুট)—মিথ্যা
सच (সচ্)—সত্য	खिलौना (খিলওনা)—খেলনা
गुड़िया (গুড়িয়া)—পুতুল	कटोरा (কটোরা)—বাটি
हवा (হওয়া)—বাতাস	जेब (জেব)—পকেট
बटन (বটন)—বোতাম	पता (পতা)—ঠিকানা
बुढ़ा (বুড়া)—বুড়ো	बुढ़ी (বুড়ী)—বুড়ি
अंधा (অন্ধা)—অন্ধ	लंगड़ा (লংগড়া)—খোঁড়া
गुंगा (গুংগা)—বোবা	वौना (বওনা)—বধির
नाटा (নাটা)—বেঁটে	दोस्त (দোস্ত)—বন্ধু
दुशमन (দুশমন)—শত্রু	सुराही (সুরাহী)—কুঁজো
किसान (কিসান)—কৃষক	खेतीवारी (খেতীবারী)—কৃষিকার্য
लम्बाई (লম্বাই)—লম্বা	चौड़ाई (চওড়াই)—চওড়া
हत्या (হত্ইয়া)—হত্যা	हत्यारा (হত্ইয়ারা)—হত্যাকারী
अच्छा (অচ্ছা)—ভালো	बुरा (বুরা)—মন্দ
ताजा (তাজা)—টটকা	सड़ा (সড়া)—পচা
डाकाईती (ডাকাইতী)—ডাকাতি	चोरी (চোরী)—চুরি
घोख (ঘোখ)—প্রতারণা করা	लूटमारना (লুটমারনা)—লুটপাট করা
मंडी (মন্ডী)—বাজার	मार्ग (মার্গ)—পথ

রেজগারী (রেজগারী)—রেজকী
 সোনা (সোনা)—সোনা
 তাঁবা (তাঁবা)—তাম্বা
 সবাল (সওয়াল)—প্রশ্ন
 পানী (পানী)—জল
 মৌত (মওত)—মৃত্যু।
 শশুরাল (শশুরাল)—শশুরবাড়ি
 আগ (আগ)—আগুন
 দবা (দওয়া)—ঔষধ
 ভরা (ভরা)—ভর্তি
 দাহিনা (দাহিনা)—দক্ষিণ
 আগে (আগে)—সামনে
 প্যাস (প্যাস)—পিপাসা
 ওর (ওর)—দিব
 বহুত (বহুত)—অনেক
 শুখা (শুখা)—শুকনো
 অব (অব)—এখন
 শর্ম (শর্ম)—লজ্জা
 আজ (আজ)—আজ
 বননা (বননা)—তৈরী হওয়া
 অঁধেরা (অঁধেরা)—অন্ধকার
 দাগা (দাগা)—আঘাত করা
 পতলা (পতলা)—পাতলা
 দুবলা (দুবলা)—রোগা
 আধা (আধা)—অর্ধ
 শায়দ (শায়দ)—হয়ত
 শহর (শহর)—শহর
 রূপয়া (রূপয়া)—টাকা

কড়াই (কড়াই)—কঠোর
 চাঁদী (চাঁদী)—রূপা
 অমরক (অমরক)—অম্ব
 জনাব (জওয়াব)—উত্তর
 জিন্দগী (জিন্দগী)—জীবন
 সরদী (সরদী)—শীত
 মৈকা (ম্যাক)—বাপের বাড়ি
 চামড়া (চমড়া)—চমড়া
 গোলী (গোলী)—ট্যাবলেট
 বঁদ (বঁদ)—বিন্দু
 বাঁয়া (বাঁয়া)—বাম
 পিছে (পিছে)—পিছনে
 ভুখা (ভুখা)—ক্ষুধার্ত
 পেশা (পেশা)—বৃত্তি
 থোড়া (থোড়া)—অল্প
 ভীগা (ভীগা)—ভিজ্ঞে
 জব (জব)—যখন
 হররোজ (হররোজ)—প্রতিদিন
 কল (কল)—কাল
 বনানা (বনানা)—তৈরী করা
 চাঁদনী (চাঁদনী)—জ্যোৎস্না
 সীধা (সীধা)—সোজা
 মোটা (মোটা)—মোটা
 তাকতবর (তাকতওয়ার)—শক্তিমান
 পুরা (পুরা)—সব
 অচানক (অচানক)—হঠাৎ
 গাঁও (গাঁও)—গ্রাম
 পৈসা (প্যাসা)—পয়সা

চৌঅন্নী (চওঁঅন্নী)—সিকি	অঠন্নী (অঠন্নী)—আধুনী
নये पैसे (নয়ে প্যায়সে)—নয়া পয়সা	पप्पड़ (পপ্পড়)—পাঁপড়
बीमारी (বীমারী)—রোগ	अचार (অচার)—আচার
नौकर (নওকর)—চাকর	नौकरानी (নওকরানী)—চাকরানী
गोद (গোদ)—কোল	काँख (কাঁখ)—কাঁখ
बाद में (বাদ্ মেঁ)—বাদে	बारे में (বারে মেঁ)—সম্পর্কে
मर्द (মর্দ)—পুরুষ	जेनाना (জেনানা)—স্ত্রীলোক
डर (ডর)—ভয়	मछली (মচ্ছলী)—মাছ
बादल (বাদল)—মেঘ	लड़ाई (লড়াই)—যুদ্ধ
जंगल (জঙ্গল)—বন, অরণ্য	खेत (খেত)—জমি
ऊम (উম)—বয়স	लकीर (লকীর)—রেখা
दुल्हा (দুল্হা)—বর	दुल्हिन (দুল্হিন)—কনে
पूँछ (পুঁছ)—লেজ	पसीना (পসীনা)—ঘাম
खूबसूरत (খুবসূরত)—সুন্দর	इजाजत (ইজাজত)—আদেশ
दर्द (দর্দ)—ব্যথা, বেদনা	जल्दी (জল্দী)—তাড়াতাড়ি
धीरे से (ধীরে সে)—আস্তে	औरत (অওরত)—নারী
मालिक (মালিক)—প্রভু	मालकिन (মালকিন)—প্রভুপত্নী

डाक और तार (ডাক অওর তার)—ডাক এবং তার

डाकखाना (ডাকখানা)—পোস্টাফিস	
पोस्ट मास्टर (পোস্ট মাস্টার)—পোস্ট মাস্টার	
चिट्ठी (চিট্ঠী)—চিঠি	लेफाफा (লেফাফা)—খাম
तार (তার)—টেলিগ্রাম	किराया (কিরায়)—ভাড়া
डाकिया (ডাকিয়া)—ডাক পিওন	महशुल (মহশুল)—মাশুল

पाठ—६ (পাঠ—৬)

व्याकरण (ব্যাাকরণ)

যে কোনও ভাষা ভালোভাবে শিখা করতে হলে, সেই ভাষায় ব্যাকরণ

সম্পর্কে জ্ঞান অর্জন করতে হয়, তা না হলে ভাষা শুদ্ধভাবে বলা ও লেখা যায় না। বাংলা ভাষার মতই হিন্দী ভাষার ব্যাকরণ। তবে কিছু কিছু ক্ষেত্রে এর তফাৎ দেখা যায়। এগুলি ভালভাবে জেনে রাখা দরকার। যেমন—সর্বনাম।

বাংলা ভাষায় সর্বনামের লিঙ্গ ভেদ হয় না। স্ত্রীলিঙ্গ ও পুংলিঙ্গ একই প্রকার থাকে। হিন্দীতে কিন্তু তা নয়। হিন্দী ভাষায় সর্বনাম পুংলিঙ্গ এবং স্ত্রীলিঙ্গ ভেদে ভিন্নরূপে ব্যবহৃত হয়।

(ক) হিন্দীতে প্রথমা বিভক্তিতে কর্তার সঙ্গে 'নে' (নে)-প্রত্যয় যুক্ত হয়। যেমন—আমি খেয়েছি—মੈনে খায়া' (মায়নে খায়া)। তুমি খেয়েছ—তুমনে খায়া' (তুমনে খায়া) ইত্যাদি।

(খ) বাংলায় 'এর' বিভক্তির স্থলে হিন্দীতে 'কা' (কা), 'কে' (কে), 'কী' (কী) বিভক্তি যুক্ত হয়। যেমন—বিমলের ঘর—বিমল কা ঘর (ওয়িমল কা ঘর)। আপনার ঘর—আপকে ঘর (আপকে ঘর), শীলার ঘর—শীলা কী ঘর (শীলা কী ঘর)। গ্রামের ছেলে—গাঁব কা লড়কা (গাঁও কা লড়কা)। ঘরের বলদ—ঘর কা বৈল (ঘর কা ব্যায়ল)।

(গ) কোনও কিছুর ওপরে বুঝতে হিন্দীতে 'পর' যুক্ত হয়। যেমন—টেবিলের ওপর—মেজ পর (মেজ পর)। বিছানার ওপর—বিস্তরা পর (বিস্তরা পর)। ছাদের ওপর—স্তত পর (ছত পর)। চেয়ারের ওপর—কুর্সী পর (কুর্সী পর)। গাছের ওপর—পেড় পর (পেড় পর)। ইত্যাদি।

(ঘ) বাংলায় 'এ' 'তে' বিভক্তি স্থলে হিন্দীতে 'মৈ' (মৈ) বিভক্তি যুক্ত হয়। যেমন—পথে—সড়ক মৈ (সড়ক মৈ)। ঘরে—ঘর মৈ (ঘর মৈ)। দোকানে—দুকান মৈ (দুকান মৈ)।

(ঙ) বাংলায় 'হইতে' স্থলে হিন্দীতে 'সৈ' (সে) যুক্ত হয়। যেমন—গাছ থেকে—পেড় সে (পেড় সে)। তোমার নিকট হইতে—তুম সে (তুম সে), তাহার নিকট হইতে—উস সে (উস সে)।

সর্বনাম (সরওনাম)

বাংলার মত হিন্দীতে দু'টি বচন আছে। যেমন—একবচন (একবচন) ও বহুবচন (ওয়হবচন)। একটি সংখ্যা বোঝাতে একবচন এবং একের অধিক বোঝাতে বহুবচন ব্যবহৃত হয়। হিন্দীতে সর্বনামগুলি একবচন ও বহুবচনে কি

ভাবে পরিবর্তন হয়, নিচে তার আলোচনা করা হলো।

एकवचन (একবচন)

मैं (মায়)—আমি

तु (তু)—তুই

तुम (তুম)—তুমি

आप (আপ)—আপনি

वह (ওয়হ)—সে

मेरा (মেরা)—আমার

तेरा (তেরা)—তোর

तुम्हारा (তুম্হারা)—তোমার

आपका (আপ্কা)—আপনার

उसका (উস্কা)—তাহার

बहुवचन (ওয়হুবচন)

हम (হম)—আমরা

तु सब (তু সব)—তোরা

तुमलोग (তুম্লোগ)—তোমরা

आपलोग (আপ্লোগ)—আপনারা

वे (ওয়ে)—তারা, তাঁরা, তিনি

हमारा (হমারা)—আমাদের

तु सबका (তু সব্কা)—তোদের

तुमलोगों का (তুম্লোগৌঁ কা)—তোমাদের

आपलोगों का (আপলোগৌঁ কা)—আপনাদের

उनका (উন্কা)—তাঁহার, তাঁদের

उनलोगों का (উন্লোগৌঁ কা)—উহাদের, তাহাদের

मुझको, मुझे (মুঝকো, মুঝে)—আমাকে

तुझको, तुझे (তুঝকো, তুঝে)—তোকে

तुमको, तुम्हे (তুম্কো, তুম্হে)—তোমাকে

आपको (আপ্কো)—আপনাকে

उनको, उनहे (উন্কো, উন্হে)—তাঁহাকে

उसको, उसे (উসকো, উসে)—তাহাকে

हमको, हमें (হম্কো, হম্ে)—আমাদিগকে

तु सबको (তু সব্কো)—তোমাদের সকলকে

तुमलोगोंको (তুম্লোগৌঁকো)—তোমাদিগকে

आपलोगोंको (আপলোগৌঁকো)—আপনাদিগকে

उनको, उन्हें (উন্কো, উন্হেঁ)—তাঁহাদিগকে (গৌরবার্থে)

उनको, उन्हें (উন্কো, উন্হেঁ)—তাহাদের

क्रिया (ক্রিয়া)

বাংলা ভাষার মতো হিন্দীতেও ক্রিয়া আছে এবং ক্রিয়ার তিনটি কাল আছে।
বাংলা ভাষায় বচন ও লিঙ্গভেদে ক্রিয়ার রূপের পরিবর্তন হয় না। কিন্তু

হিন্দীতে বচন ও লিঙ্গভেদে ক্রিয়ার রূপের পরিবর্তন হয়।

বাংলার মতো হিন্দীতেও ক্রিয়ার তিনটি কাল আছে। যেমন—(১) বর্তমান (ওয়রতমান), (২) অতীত (অতীত) এবং भविष्य (ভওয়িষ্যইয়)। হিন্দীতে এই তিনটি কাল, লিঙ্গ, বচন অনুসারে ক্রিয়ার ব্যবহার হয়। এ সম্পর্কে বেশ ভালভাবে জ্ঞান লাভ করতে হলে সর্বনামগুলি সম্পর্কে ভালভাবে জানতে হবে। এজন্য প্রথমে সর্বনামগুলির আলোচনা করা হয়েছে।

বর্তমান কাল (ওয়রতমান কাল)

হিন্দীতে বর্তমান কালে—हूँ, है, हैं, हो বিভক্তি যুক্ত করা হয়। নিচে তার উদাহরণ দেওয়া হলো। যেমন—

एकवचन (একবচন)

मैं हूँ (মায় হুঁ)—আমি হই।

तु है (তু হায়)—তুই হস্।

आप हैं (আপ হায়)—আপনি হন।

वह है (ওয়হ হায়)—সে হয়।

वे हैं (ওয়ে হায়)—তারা বা তিনি হন।

बहुवचन (ওয়হুবচন)

हम हैं (হম হায়)—আমরা হই।

तुम हो (তুম হো)—তুমি হও।

आपलोग हैं (আপলোগ

हैं)—আপনারা হন।

অতীত কাল (অতীত কাল)

হিন্দীতে অতীত কালে লিঙ্গ ও বচন অনুসারে—था, थे, थी, थीं বিভক্তি যুক্ত হয়।

एकवचन (একবচন)

मैं था (মায় থা)—আমি ছিলাম।

तु था (তু থা)—তুই ছিলি।

आप थे (আপ থে)—আপনি

ছিলেন।

वह था (ওয়হ থা)—সে ছিল।

बहुवचन (ওয়হুবচন)

हम थे (হম থে)—আমরা ছিলাম।

तुम थे (তুম থে)—তুমি ছিলে।

आपलोग थे (আপলোগ

थे)—আপনারা ছিলেন।

वे थे (ওয়ে থে)—তাহারা ছিল।

তিনি ছিলেন। তারা ছিলেন।

भविष्यत কাল (ভওয়িষ্যইত কাল)

হিন্দীতে ভবিষ্যৎ কালে লিঙ্গ ও বচন অনুযায়ী—हूँगा, होगा, होंगे,

হোগে বিভক্তি যুক্ত হয়। যেমন—

একবচন (একবচন) বহুবচন (ওয়বচন)
 मैं हूँगा । (মায় হুঁগা।)—আমি হইব। हम होंगे । (হম হোংগে।)—আমরা
 होंगे । (তু হোংগা।)—তুই হবি। तुम होंगे । (তুম হোংগে।)—তুমি
 होंगे । (আপ হোংগে।)—আপনি হবেন। आपलोग होंगे । (আপলোগ হোংগে।)—আপনারা হবেন।
 वह होगा । (ওয়হ হোংগা।)—সে হবে। वे होंगे । (ওয়ে হোংগে।)—তিনি
 होंगे ।

এতক্ষণ সর্বনামের সঙ্গে বর্তমান, অতীত ও ভবিষ্যৎ কালের বিভক্তিগুলি
 লিঙ্গ ও বচন অনুসারে দেখানো হলো। এখানে কয়েকটি ক্রিয়া লিঙ্গ ও বচন
 অনুসারে কিভাবে পরিবর্তিত হয়, তার আলোচনা করা হচ্ছে।

जाना (জানা)—যাওয়া—বর্তমান কাল
 (একবচন—পুংলিঙ্গ)

मैं जाता हूँ । (মায় জাতা হুঁ।)—আমি যাচ্ছি।
 तुम जाता है । (তুম জাতা হ্যায়।)—তুমি যাচ্ছ।
 तु जाता है । (তু জাতা হ্যায়।)—তুই যাচ্ছিস।
 वह जाता है । (ওয়হ জাতা হ্যায়।)—সে যাচ্ছে।

(বহুবচন—পুংলিঙ্গ)

हम जाते हैं । (হম জাতে হ্যায়।)—আমরা যাই।
 तुम जाते हो । (তুম জাতে হো।)—তুমি যাও।
 वे जाते हैं । (ওয়ে জাতে হ্যায়।)—তারা যান বা তারা যায়।
 এবার উপরোক্ত 'জানা' ক্রিয়াটি স্ত্রীলিঙ্গ 'জাতা' স্থলে 'জাতী' হবে।

যেমন—

স্ত্রীলিঙ্গ একবচন—मैं जाती हूँ । (মায় জাতী হুঁ।)—আমি যাই ইত্যাদি।
 স্ত্রীলিঙ্গ বহুবচন—हम जाती हैं । (হম জাতী হ্যায়।)—আমরা যাই।

खाना (খানা)—খাওয়া

(বর্তমান কাল—পুংলিঙ্গ)

যদি প্রথমা বিভক্তিতে 'ने' প্রত্যয় যুক্ত হয়, তাহলে বাক্যগুলি নিম্নরূপ হবে।

যেমন—

মैंने खाया । (মায়নে খায়া।)—আমি খেলাম।
 तुने खाया । (তুনে খায়া।)—তুই খেলি।
 उसने खाया । (উসনে খায়া।)—সে খেল।
 हमने खाया । (হম্নে খায়া।)—আমরা খেলাম।
 तुमने खाया । (তুম্নে খায়া।)—তোমরা খেলে।
 उन्होंने खाया । (উন্হোঁনে খায়া।)—তঁরা বা তারা খেলেন।
 विः द्रः—झीलिङ्गे खाया 'झले खायी' (খায়ী)—হবে।

অতীত কাল

হিন্দীতে অতীতকাল বোঝাতে পুংলিঙ্গ একবচনে—থা (থা) বিভক্তি, পুংলিঙ্গ বহুবচনে থে (থে) যুক্ত হয়। যেমন—

(একবচন—পুংলিঙ্গ)

हम खाया था । (হম্ খায়া থা।)—আমি খেয়েছি।
 तुने खाया था । (তুনে খায়া থা।)—তুই খেয়েছিস।
 उसने खाया था । (উসনে খায়া থা।)—সে খেয়েছে।

(বহুবচন—পুংলিঙ্গ)

हमने खाये थे । (হম্নে খায়ে থে।)—আমরা খেয়েছি।
 तुमने खाये थे । (তুম্নে খায়ে থে।)—তোমরা খেয়েছ।
 तुने खाये थे । (তুনে খায়ে থে।)—তারা খেয়েছিস।

झीलिङ्ग একবচনে—खायी थी (খায়ী থী) এবং বহুবচনে—खायी थीं (খায়ী থী) হবে।

ভবিষ্যৎ কাল

(একবচন—পুংলিঙ্গ)

मैं खाऊंगा । (মায় খাউংগা।)—আমি খাব।
 तুম खायोगे । (তুম খায়োগে।)—তুমি খাবে।

(বহুবচন—পুংলিঙ্গ)

हम खायेंगे । (হম্ খায়েঙ্গে।)—আমরা খাব।
 वे खायेंगे । (ওয়ে খায়েঙ্গে।)—তারা খাবে।

পাঠ—৩ (পাঠ—৭)

পদ পরিচয় (পদ পরিচয়)

বিমল কে पास कलम है । (ওয়িমল্ কে পাস কলম হ্যায়।)—বিমলের কাছে কলম আছে।

मिता अच्छी लड़की है । (মিতা অচ্ছী লড়কী হ্যায়।)—মিতা ভালো মেয়ে।

अनिल और सुनील जल्दी आता है । (অনিল অওর সুনীল জল্দী আতা হ্যায়।)—অনিল ও সুনীল তাড়াতাড়ি আসছে।

आह, मुझे जाने दो । (আহ, মুঝে জানে দো।)—আঃ, আমাকে যেতে দাও।

উপরে চারটি বাক্য দেওয়া হয়েছে। এর মধ্যে প্রথম বাক্যটিতে—বিমল কোনও ব্যক্তির নাম এবং কলম একটি বস্তুর নাম বোঝাচ্ছে।

দ্বিতীয় বাক্যে—অচ্ছা শব্দটি স্ত্রীলিঙ্গে অচ্ছী হয়েছে এবং লড়কী শব্দের গুণ বোঝাচ্ছে।

তৃতীয় বাক্যে—জল্দী শব্দটি আতা ক্রিয়ার অবস্থা বোঝাচ্ছে। 'और' শব্দটি অনিল ও সুনিল দু'টি বাক্যকে যুক্ত করেছে। 'जाती है' শব্দটি দ্বারা যাওয়া বোঝাচ্ছে।

চতুর্থ বাক্যে—'आह' শব্দটি দ্বারা মনের আবেগ বা দুঃখ প্রকাশ করছে। वाक्य में व्यवहृत प्रत्येक शब्द को 'पद' कहते हैं (ওয়াক্‌ইয় মে ওয়হৃত প্রত্‌ইয়েক শব্দ কো পদ কহতে হ্যায়।)—বাক্যে ব্যবহৃত প্রত্যেক শব্দকে পদ বলে।

हिन्दी এবং বাংলা উভয় ভাষাতেই পদ পাঁচ প্রকার। যেমন—
 ১. संज्ञा (সংজ্ঞা)—বিশেষ্য। ২. विशेषण (ওয়িশেষণ্‌)—বিশেষণ।
 ৩. सर्वनाम (সর্বনাম)—সর্বনাম। ৪. क्रिया (ক্রিয়া)—ক্রিয়া।
 ৫. अव्यय (অব্‌ইয়য়)—অব্যয়।

সংজ্ঞা (সংজ্ঞা)—বিশেষ্য
 বাংলার মতোই হিন্দীতে (সংজ্ঞা) বিশেষ্য পাঁচ প্রকার।
 যেমন—(১) ব্যক্তিবাচক (ওয়ক্তিওয়াচক্‌), (২) জাতিবাচক (জাতিওয়াচক্‌)—জাতিবাচক। (৩) সমূহবাচক (সমূহওয়াচক্‌), (৪) দ্রব্যবাচক (দ্রব্যওয়াচক্‌) (৫) ভাববাচক (ভাবওয়াচক্‌)।

১. ব্যক্তিবাচক (ওয়ক্তিওয়াচক)—যে বিশেষ্য দ্বারা কোনও ব্যক্তি, বস্তু বা স্থানের নাম বুঝায়। তাকে বলা হয় ব্যক্তিবাচক সংজ্ঞা (ওয়ক্তিওয়াচক সংজ্ঞা)। যেমন—হরেন (হরেন), এক ব্যক্তির নাম। গংগা (গংগা)—একটি নদীর নাম। কিতাব (কিতাব) পুস্তক। একটি বস্তুর নাম। কলকাতা (কলকাতা)—কলিকাতা, একটি স্থানের নাম। সোনা (সোনা) একটি ধাতুর নাম ইত্যাদি।

২. জাতিবাচক (জাতিওয়াচক)—এই বিশেষ্য বা 'সংজ্ঞা' দ্বারা এক জাতীয় সব প্রাণী বা বস্তুকে বোঝায়। যেমন—মনুষ্য (মনুষ্যইয়)—মানুষ। শের (শের)—বাঘ। কুত্মা (কুত্মা)—কুকুর। পৌধা (পৌধা)—চারাগাছ।

৩. সমূহবাচক (সমূহওয়াচক)—এই বিশেষ্য দ্বারা এক জাতীয় বহু বস্তুকে একটির মতো বোঝায়।

৪. দ্রব্যবাচক (দ্রব্যইয়ওয়াচক)—এই বিশেষ্য দ্বারা যে কোনও দ্রব্যকে বোঝায়।

৫. ভাববাচক (ভাবওয়াচক)—এই বিশেষ্য দ্বারা হর্ষ, বিবাদ, ভয় প্রভৃতি মনের ভাব বোঝায়।

বিশেষণ (ওয়িশেষণ)—বিশেষণ

যে পদের দ্বারা বিশেষ্য পদের দোষ, গুণ, অবস্থা, পরিমাণ বা সংখ্যা বোঝায়, তাকে বিশেষণ বলে।

সংজ্ঞা যা সর্বনাম কী বিশেষতা বতানেবালে শব্দী কো বিশেষণ कहते हैं (সংজ্ঞা ইয়া সর্বওয়নাম কী ওয়িশেষতা, বতানেওয়াল শব্দী কো ওয়িশেষণ कहते हैं)—সংজ্ঞা বা সর্বনামের বিশেষতা বোঝানোর শব্দগুলিকে বিশেষণ বলে। যেমন—

অচ্ছা লড়কা । (অচ্ছা লড়কা।)—ভালো ছেলে।

ধুরা লড়কা । (ধুরা লড়কা।)—খারাপ ছেলে।

অচ্ছী লড়কী । (অচ্ছী লড়কী।)—ভালো মেয়ে।

উপরের বাক্যগুলিতে দেখা যাচ্ছে 'অচ্ছা' এবং 'ধুরা' শব্দ দুটির দ্বারা লড়কা বিশেষ্য পদের দোষ গুণ বোঝা যাচ্ছে। অতএব 'অচ্ছা' ও 'ধুরা' শব্দ দুটি বিশেষণ।

আবার দেখা যাচ্ছে—অ-কারান্ত বিশেষণ পদ লিঙ্গভেদে পরিবর্তন হয় না।
আবার অ-কারান্ত বিশেষণ না হলে বিশেষ্যের লিঙ্গ, বচন অনুসারে বিশেষণের
পরিবর্তন হয়। যেমন—

অচ্ছা লড়কা । (অচ্ছা লড়কা)।—ভালো ছেলে। (একবচন)
অচ্ছা লড়কী । (অচ্ছা লড়কী)।—ভালো মেয়ে। (একবচন)
অচ্ছৈ লড়কে । (অচ্ছৈ লড়কে)।—ভাল ছেলেগুলি। (বহুবচন)
অচ্ছী লড়কিয়াঁ । (অচ্ছী লড়কিয়াঁ)।—ভাল মেয়েগুলি। (বহুবচন)

বাংলা ভাষায় যেমন অনেক সময় বিশেষ্যের পরে বিশেষণ ব্যবহৃত হয়।
সেই রকম হিন্দীতেও অনেক সময় বিশেষ্যের পরে বিশেষণ ব্যবহৃত হয়।
যেমন—

যহ কমরা ছোটা হৈ । (ইয়হ্ কমরা ছোটা হ্যায়)।—এই ঘরটি ছোট।
বহ গুলাব লাল হৈ । (ওয়হ্ গুলাব লাল হ্যায়)।—ঐ গোলাপটি লাল।
উপরের বাক্য দুটিতে দেখা যায় ‘কমরা’ বিশেষ্য পদের পরে ‘ছোটা’
বিশেষণ এবং ‘গুলাব’ বিশেষ্য পদের শেষে ‘লাল’ বিশেষণ বসেছে।

পুংলিঙ্গ বহুবচন হলে—অ-কারান্ত বিশেষণ পদ এ-কারান্ত হয় এবং স্ত্রীলিঙ্গ
উভয় বচনেই ঈ-কারান্ত হয়। যেমন—

ছোটা লড়কা । (ছোটা লড়কা)।—ছোট ছেলে। (পুং-একবচন)
বড় লড়কে । (বড়ে লড়কে)।—বড় ছেলেরা। (পুং-বহুবচন)
বড়ী লড়কী । (বড়ী লড়কী)।—বড় মেয়ে। (স্ত্রী-একবচন)
বড়ী লড়কিয়াঁ । (বড়ী লড়কিয়াঁ)।—বড় মেয়েরা। (স্ত্রী-বহুবচন)

সর্বনাম সর্গুয়নাম—সর্বনাম

সংজ্ঞা বা বিশেষ্য পদের পরিবর্তে যে পদ ব্যবহার করা হয়, তাকে সর্বনাম
(সর্গুয়নাম)—সর্বনাম পদ বলে। সর্বনামের উদাহরণ আগেই দেওয়া হয়েছে।
এখানেও কয়েকটি উদাহরণ দেওয়া হলো—মैं, हम, तू, तुम, आप, यह,
वह, वे, ये क्या, कौन ইত্যাদি।

হিন্দীতে সর্বনাম ছয় প্রকার। যেমন—পুরুষবাচক (পুরুষওয়াচক),
নিশ্চয়বাচক (নিশ্চয়ওয়াচক), অনিশ্চয়বাচক (অনিশ্চয়ওয়াচক), প্রশ্নবাচক
(প্রশ্নওয়াচক), সম্বন্ধবাচক (সম্বন্ধওয়াচক) ও নিজবাচক (নিজওয়াচক)।

উপরোক্ত ছয়টি সর্বনামের মধ্যে পুরুষবাচক সর্বনামটিই বেশী ব্যবহৃত হয়।
এজন্য এখানে পুরুষবাচক সর্বনামের আলোচনা করা হলো।

পুরুষবাচক সর্বনাম (পুরুষওয়াচক সর্বনাম)—তিন ভাগে বিভক্ত।
যেমন—(১) উত্তমপুরুষ (উত্তম-পুরুষ) (২) মধ্যমপুরুষ (মধ্যম-পুরুষ) ও
(৩) অন্যপুরুষ (অন্য-পুরুষ)।

উত্তমপুরুষ (উত্তম-পুরুষ)—একবচন

মैं (ম্যৈ)—আমি। मेरी (মেরী)—আমার। मुझे (মুঝে)—আমাকে।

वाक्य रचना (বাক্য রচনা)

मैं निर्धारित समय पर नहीं आ सका। (ম্যৈ নির্ধারিত সময় পর
নহী আ সকা।)—আমি ঠিক সময়ে আসতে পারিনি।

मेरी ओर से क्षमा माँग लीजिए। (মেরী ওর্ সে ছমা মাঁগ
লিজিএ।)—আমার দিক থেকে ক্ষমা চেয়ে নেবেন।

मुझे बड़ा खेद है। (মুঝে বড়া খেদ হ্যৈ।)—আমি অত্যন্ত দুঃখিত।
मैं अभी आ रहा हूँ। (ম্যৈ অভী আ রহা হুঁ।)—আমি এখনি আসছি।

मध्यमपुरुष (মধ্যম-পুরুষ)—একবচন

तुम (তুম)—তুমি

तू (তু)—তুই

तुम्हें (তুম্হে)—তোমাকে

तुझे (তুঝে)—তোকে

वाक्य रचना (বাক্য রচনা)

तुम उसके घर गये थे ? (তুম উস্কে ঘর গয়ে থে?)—তুমি ওদের
বাড়ি গিয়েছিলে?

तुम हिन्दी पढ़ते हो ? (তুম হিন্দী পড়তে হো?)—তুমি হিন্দী পড়ছো?

तु कब गया ? (তু কব্ গয়া?)—তুই কবে গিয়েছিলি।

तुम कहाँ जाते हो ? (তুম্ কহাঁ জাতে হো?)—তুমি কোথায় যাচ্ছ?

अन्यपुरुष (অন্য-পুরুষ)—একবচন

वह (ওয়হ)—সে।

यह (ইয়হ)—এই, ইহা।

कौन (কওন্)—কে! কোন্।

जो (জো)—যে।

वाक्य रचना (বাক্য রচনা)

वह रोज अंग्रेजी पढ़ता है । (ওয়হ্ রোজ অংগ্রেজী পড়তা হ্যায়।)—সে প্রতিদিন ইংরাজী পড়ে।

यह मेरा किताब है । (ইয়হ্ মেরা কিতাব্ হ্যায়।)—এটি আমার বই।
कौन आया था ? (কওন্ আয়া থা?)—কে এসেছিল?

उत्तमपुरुष (উত্তম-পুরুষ)

बह्वचन—हम कल गया था । (হম্ কল্ গয়া থা।)—আমরা কাল গিয়েছিলাম।

मध्यमपुरुष (মধ্যম-পুরুষ)

बह्वचन—तुमलोग कब गया था ? (তুমলোগ্ কব্ গয়া থা?)—তোমরা কবে গিয়েছিলে?

अन्यपुरुष (অন্য-পুরুষ)

बह्वचन—वे हररोज यहाँ आता हैं । (ওয়ে হররোজ ইয়হাঁ আতা হ্যায়।)—তারা প্রতিদিন এখানে আসে।

উপরের বাক্যগুলিতে দেখা যায়, পুংলিঙ্গে অ-কারান্ত ক্রিয়ার পরিবর্তন হয় না। কিন্তু স্ত্রীলিঙ্গে উত্তমপুরুষ, মধ্যমপুরুষ ও অন্যপুরুষে ক্রিয়ার পরিবর্তন হয়—যেমন—मैं गयी थी (ম্যায়্ গয়ী থী)—আমি গিয়াছিলাম। तुम गयी थी (তুম্ গয়ী থী)—তুমি গিয়েছিলে। वह गयी थी (ওয়হ্ গয়ী থী)—সে গিয়াছিল।

क्रिया (ক্রিয়া)—ক্রিয়া Verb

বাংলার মতো হিন্দীতে ক্রিয়াপদ আছে। সে কথা আগেই আলোচনা করা হয়েছে। ক্রিয়া তিনভাগে বিভক্ত অর্থাৎ তিনটি কালে বিভক্ত। যেমন वर्तमान (ওয়র্তমান), अतीत (অতীত), भविष्यत (ভওয়িষ্ইয়ত)।

তাছাড়াও ক্রিয়া দু'টি শ্রেণীতে বিভক্ত। যেমন—सकर्मक (সকর্মক), এবং अकर्मक (অকর্মক)।

১. सकर्मक क्रिया (সকর্মক ক্রিয়া)—যে ক্রিয়ার কর্ম থাকে, তাকে বলা হয় सकर्मक क्रिया। যেমন—

রাম কিতাব পড়তা হৈ । (রাম কিতাব পড়তা হায়।)—রাম বই পড়ে।
মীরা তাস খেলতী হৈ । (মীরা তাস খেলতী হায়।)—মীরা আস
খেলছে।

পিতাজী ভাত খাতা হৈ । (পিতাজী ভাত খাতা হায়।)—বাবা ভাত
খাচ্ছেন।

মঁা রোটি খাতী হৈ । (মঁা রোটি খাতী হায়।)—মা রুটি খাচ্ছেন।

মৈঁ কাম করতা হুঁ । (মঁয় কাম করতা হুঁ।)—আমি কাজ করছি।

বে কাম করতৈ হৈ । (ওয়ে কাম করতৈ হায়।)—তারা কাজ করছে।

উপরের বাক্যগুলিতে—পড়তা, খেলতী, খাতা, খাতী, করতা, করতৈ
প্রভৃতি ক্রিয়াগুলির কর্ম হলো—কিতাব, তাস, ভাত, রোটি, কাম প্রভৃতি
কর্ম বর্তমান। অতএব এগুলি সাকর্মক ক্রিয়া।

জিস ক্রিয়া মৈঁ কর্ম হোতা হৈ उसे সাকর্মক ক্রিয়া कहते हैं । (জিস
ক্রিয়া মৈঁ কর্ম হোতা হায় उसे সাকর্মক ক্রিয়া कहते हায়।)—যে ক্রিয়ার কর্ম
আছে তাকে সাকর্মক ক্রিয়া বলে।

অকর্মক ক্রিয়া (অকর্মক ক্রিয়া)—জিস ক্রিয়া মৈঁ কর্ম নহী হৈ उसे
অকর্মক ক্রিয়া कहते हैं । (জিস ক্রিয়া মৈঁ কর্ম নহী হায় उसे অকর্মক
ক্রিয়া कहते हায়।)—যে ক্রিয়ার কর্ম নাই, তাকে অকর্মক ক্রিয়া বলে।
যেমন—

वह खाता है । (ওয়হ খাতা হায়।)—সে খায়।

हम करता है । (হম করতা হায়।)—আমরা করছি।

উপরের প্রথম বাক্যে বলা হয়েছে—খাতা হৈ অর্থাৎ খাচ্ছে, কিন্তু কি
খাচ্ছে তা বলা হয় নি। এজন্য বাক্যটি অকর্মক।

আবার দ্বিতীয় বাক্যে বলা হয়েছে—করতা হৈ (করতা হায়)—করছে। কিন্তু
কি করছে, তা বলা হয়নি। এজন্য ক্রিয়াটি অকর্মক।

আবার কর্মের সমাপ্তি বা অসমাপ্তি ভেদে ক্রিয়া দু'ভাগে বিভক্ত। যেমন—

১. সমাপিকা ক্রিয়া (সমাপিকা ক্রিয়া) এবং ২. অসমাপিকা ক্রিয়া
(অসমাপিকা ক্রিয়া)।

১. সমাপিকা ক্রিয়া (সমাপিকা ক্রিয়া)—যে ক্রিয়ার সাহায্যে কর্মের শেষ
বোঝা যায়, তাকে সমাপিকা ক্রিয়া বলে।

হিন্দী ব্যাকরণে বলা হয়েছে—जिस क्रिया से क्रिया की पूर्णता प्रकट होती है, उसे समापिका क्रिया कहते हैं। (जिस क्रिया से क्रिया की पूर्णता प्रकट होती है, उसे समापिका क्रिया कहते हैं।) যেমন—

अनिल खाया (अनिल खाया)—अनिल खेয়েছে।

सुनील गया (सुनील गया)—सुनील गियाছে।

উপরোক্ত বাক্য দু'টিতে 'खाया' এবং 'गया' এই দু'টি ক্রিয়াপদের দ্বারা अनिलের খাওয়া কর্মটি ও सुनीলের খাওয়া কর্মটি সমাপ্ত হয়েছে বোঝা যায়। অতএব এই দু'টি বাক্য সমাপিকা। এই রকম যে সব কাজ শেষ হয়েছে বোঝা যায়, তাকে সমাপিকা ক্রিয়া বলে।

২. असमापिका क्रिया (असमापिका क्रिया)—जिस क्रिया से क्रिया की अपूर्णता प्रकट होती है, उसे असमापिका क्रिया कहते हैं। (जिस क्रिया से क्रिया की अपूर्णता प्रकट होती है, उसे असमापिका क्रिया कहते हैं।)—যে ক্রিয়ার দ্বারা কর্মের অপূর্ণতা প্রকাশ পায়, তাকে অসমাপিকা ক্রিয়া বলা হয়। যেমন—

चाय पीकर आओ। (चाय पीकर आओ।)—चा खेয়ে এসো।

भात खाकर जाओ। (भात खाकर जाओ।)—भात खেয়ে যাও।

উপরের বাক্য দু'টিতে पीकर (पान करे), खाकर (खकर)—খেয়ে, ক্রিয়া দু'টির দ্বারা কর্মের সমাপ্তি বুঝাচ্ছে না। সেজন্য এই বাক্য দু'টিকে অসমাপিকা ক্রিয়া (असमापिका क्रिया) বলে।

হিন্দীতে ক্রিয়ার সঙ্গে 'ना' যোগ করা হয়। যেমন—जाना (जाना)—याওয়া, खाना (खाना)—খাওয়া, उठना (उठना)—ওঠা, बैठना (बैठना)—ওয়ায়ঠনা—বসা প্রভৃতি।

क्रियाएं (क्रियाएँ)—क्रियावाचक शब्दसमूह

बैठना (बैठना)—बसा

ऊठना (ऊठना)—ऊठा

खाना (खाना)—खाওয়া

आना (आना)—आसा

जाना (जाना)—याওয়া

शुलापा (शुलापा)—शोयानो

उतारना (उतारना)—नामानो

उड़ना (उड़ना)—उड़ा

उठाना (उठाना)—जागानो

चबाना (चबाना)—चिबानो

পড়না (পড়না)—পড়া	উঠানা (উঠানা)—উঠানো
পীটনা (পীটনা)—মারা	কহনা (কহনা)—বলা
করনা (করনা)—করা	পীমা (পীনা)—পান করা
কমানা (কমানা)—উপার্জন করা	কাঁপনা (কাঁপনা)—কাঁপা
নহানা (নহানা)—স্নান করা	ঘুমনা (ঘুমনা)—ঘোরা
গিননা (গিননা)—গণনা করা	জীনা (জীনা)—বাঁচা
টোনা (টোনা)—বহন করা	কুদনা (কুদনা)—লাফানো
গানা (গানা)—গান করা	জাননা (জাননা)—জানা
তোড়না (তোড়না)—ভাঙ্গা	চাহনা (চাহনা)—চাওয়া
তৈরনা (তায়রনা)—সাঁতার দেওয়া	छिपना (छिपना)—লুকানো
ढकना (ढकना)—ঢাকা দেওয়া	खींचना (खींचना)—টানা
खेलना (खेलना)—খেলা	पकड़ना (पकड़ना)—ধরা
डुबना (डुबना)—ডোবা	दौड़ना (दौड़ना)—দৌড়ানো
खिलना (खिलना)—খেলা	निकलना (निकलना)—বাহির হওয়া
टूटना (टूटना)—ভাঙ্গা	सैरना (सैरना)—বেড়ানো
नफरत करना (नफरत करना)—ঘৃণা করা	
घबड़ाना (घबड़ाना)—উদ্ভিগ্ন হওয়া।	
धोना (धोना)—ধোওয়া	खोना (खोना)—হারানো
तौलना (तौलना)—ওজন করা	चुराना (चुराना)—চুরি করা
ढुँढ़ना (ढुँढ़ना)—খোঁজা	चलना (चलना)—যাওয়া
ठहरना (ठहरना)—থামা	छापना (छापना)—ছাপা
जलना (जलना)—জ্বলা	छोड़ना (छोड़ना)—ছাড়া
जाँचना (जाँचना)—চাওয়া	देना (देना)—দেওয়া
पालना (पालना)—পোষা	पहुँचना (पहुँचना)—পৌছানো
पढ़ना (पढ़ना)—পড়া	सीना (सीना)—সেলাই করা
पहनना (पहनना)—পরা	सोना (सोना)—শোওয়া
पकाना (पकाना)—রাগা করা	लेटना (लेटना)—শোওয়া
पीसना (पीसना)—পেসাই করা	पुकारना (पुकारना)—ডাকা
पहचानना (पहचानना)—চেনা	फेंकना (फेंकना)—ছুঁড়ে ফেলা

মাননা (মান্না)—শ্রদ্ধা করা	সীখনা (সীখ্না)—শেখা
সমझाना (সমঝ্না)—বোঝা	সহনা (সহ্না)—সহ্য করা
बचना (বচ্না)—বাঁচা	বেচনা (বেচ্না)—বিক্রী করা
बोलना (বোল্না)—বলা	সকনা (সক্না)—পারা
सजाना (সজ্জানা)—সাজানো	बुलाना (বুলানা)—ডাকা
लौटना (লওট্না)—ফিরে আসা	भागना (ভাগ্না)—পালানো
लेना (লেনা)—নেওয়া	भूलना (ভুল্না)—ভুল করা
लूटना (লুট্না)—লুঠ করা	भेजना (ভেজ্না)—পাঠানো
मरना (মর্না)—মরা	मिलना (মিল্না)—দেখা হওয়া
लिखना (লিখ্না)—লেখা	रहना (রহ্না)—থাকা

पाठ—८ (पाठ—८)

क्रिया का काल (क्रिया का काल) क्रियार काल

क्रिया के जिस रूप से उसके व्यापार के समय का ज्ञान होता है, उसे काल कहते हैं। (क्रिया के जिस रूप से उसके व्यापार के समय का ज्ञान होता है, उसे काल कहते हैं।)—क्रियार के रूपের साहाय्ये क्रिया समयের জ্ঞান হয়, তাকে क्रियार काल বলা হয়।

বাংলা ভাষার মতো হিন্দীতেও क्रियार তিনটি কাল। যেমন—১। বর্তমান কাল (ওয়ার্তমান কাল), ২। ভূত কাল (ভূত কাল)—অতীত কাল (হিন্দীতে অতীত কালকে ভূত কালও বলা হয়)। ৩। भविष्यत काल (ভৱিষ্যত কাল)।

১. বর্তমান কাল (ওয়ার্তমান কাল)—বর্তমান কাল কী क्रিয়া সে इस समय होनेवाले काम का बोध होता है। (ওয়ার্তমান কাল কী क्रিয়া সে इस समय होनेवाले काम का बोध होता है।)—বর্তমান কালের क्रিয়াতে क्रियার কাজটি এখনও শেষ হয়নি বোঝা যাচ্ছে। তাকে বলা হয় বর্তমান কাল। যেমন—

স্বপন খাটা হৈ । (সওপন্ খাতা হায়।)—স্বপন খাচ্ছে।

তপন পড়তা হৈ । (তপন পঢ়তা হায়।)—তপন পড়ছে।

মীনা সৈর করতী হৈ । (মীনা সায়র কর্তী হায়।)—মীনা বেড়াচ্ছে।

উপরোক্ত তিনটি বাক্যে যথাক্রমে—খাটা হৈ, পড়তা হৈ, সৈর করতী হৈ । ক্রিয়াপদগুলির দ্বারা খাচ্ছে, পড়ছে, বেড়াচ্ছে বোঝা যাচ্ছে, কিন্তু খাওয়া, পড়া ও বেড়ানো এখনও চলছে, শেষ হয়নি। সেজন্য এগুলি বর্তমান কাল।

হিন্দীতে বর্তমান কাল তিনভাগে বিভক্ত। যেমন—১. সামান্য বর্তমান, (সামান্‌ইয় ওয়র্তমান)—সামান্য বর্তমান। ২. তাৎকালিক যা অপূর্ণ বর্তমান (তাৎকালিক ইয়া অপূর্ড ওয়র্তমান)—ঘটমান বর্তমান এবং ৩. পূর্ণ বর্তমান (পূর্ড ওয়র্তমান)—পূর্ণ বর্তমান কাল।

১. সামান্য বর্তমান (সামান্‌ইয় ওয়র্তমান)—সামান্য বর্তমান কাল—সামান্য বর্তমান কাল সে ব্যাপার কা আরম্ভ বর্তমান কাল মেন্‌ হুআ হৈ, यह बोध होता है । (সামান্‌ইয় ওয়র্তমান কাল সে ব্যাপার কা আরম্ভ ওয়র্তমান কাল মেন্‌ হুআ হায়, ইয়হ্ বোধ হোতা হায়।)—সামান্য বর্তমান কালের সাহায্যে কাজটি বর্তমান কালে শুরু হয়েছে এই ধারণা জন্মে। আবার যে বর্তমান কালের ক্রিয়াপদের সাহায্যে বর্তমান কালের সামান্যতা পরিলক্ষিত হয়, তাকে সামান্য বর্তমান কাল বলে।

उदाहरण (উদাহরণ)

मैं खाता हूँ । (ম্যৈ খাতা হুঁ।)—আমি খাচ্ছি।

हम खाते हैं । (হম্ খাতে হ্যৈ।)—আমরা খাচ্ছি।

तु खाता है । (তু খাতা হায়।)—তুই খাচ্ছিস।

तुम खाता है । (তুম খাতা হায়।)—তুমি খাচ্ছ।

वह खाता है । (ওয়হ্ খাতা হায়।)—সে খাচ্ছে।

উপরের বাক্যগুলি সামান্য বর্তমান কাল। এই বাক্যগুলিতে ক্রিয়ার মূল ধাতুর সঙ্গে পুংলিঙ্গে 'তা', বহুবচনে 'তে' এবং 'হায়' প্রত্যয় একবচনে ও 'হ্যৈ' বহুবচনে যুক্ত হয়েছে।

স্ত্রীলিঙ্গে ক্রিয়ার মূল ধাতুর সঙ্গে 'তী' যুক্ত হয়। প্রত্যয় কিন্তু একই প্রকার থাকে। যেমন—

मैं खाती हूँ । (माँय खाती हूँ।)—आमि खाछि।

हम खाती हैं । (हम् खाती हँय।)—आमरा खाछि।

तु खाती है । (तू खाती हय।)—तूই खाछিস।

तुम खाती हो । (तुम् खाती हो।)—তুমি খাচ্ছ।

वह खाती है । (ওয়হ্ খাতী হায়।)—সে খাচ্ছে।

वे खाती हैं । (ওয়ে খাতী হঁয়।)—তারা (তাহারা) খাচ্ছে।

উপরের বাক্যগুলি লক্ষ্য করলেই দেখা যাবে, ক্রিয়ার মূল ধাতুর সঙ্গে 'তী' এবং 'হুঁ', 'হায়' ও 'হঁয়' যুক্ত হয়েছে।

২. तात्कालिक वर्तमान काल (তাৎকালিক ওয়র্তমান কাল)

ঘটমান বর্তমান কাল

क्रिया के जिस रूप से उसका वर्तमान काल में जारी रहना प्रकट हो, उसे तात्कालिक वर्तमान काल कहते हैं । (क्रिया কে जिस रूप से উস্কা ওয়র্তমান কাল মৌ জারী রহনা প্রকট হো, উসে তাৎকালিক ওয়র্তমান কাল कहते हँय।)—ক্রিয়ার যে রূপের দ্বারা বর্তমান কালে যখন কোনও কাজ চলছে বা শেষ হচ্ছে বোঝায়, তাকে তাৎকালিক বর্তমান বলে। যেমন—

मैं जा रहा हूँ । (माँय जा रहा हूँ।)—আমি চলিতেছি।

कमल जा रहा है । (कमल् जा रहा हय।)—কমল যাচ্ছে।

तुम जा रहे हो । (तुम् जा रहे हो।)—তুমি যাচ্ছ।

हम जा रहे हैं । (हम् जा रहे हँय।)—আমরা যাচ্ছি।

वह जा रहा है । (ওয়হ্ জা রহা হায়।)—সে যাচ্ছে।

वे जा रहे हैं । (ওয়ে জা রহে হঁয়।)—তারা (তাহারা) যাচ্ছে।

तु जा रहा है । (तू जा रहा हय।)—তুই যাচ্ছিস।

উপরের বাক্যগুলিতে দেখা যাচ্ছে, চলা ক্রিয়াটি আরম্ভ হয়েছে বটে, কিন্তু এখনও শেষ হয়নি। কাজটি চলছে। এই রকম ক্রিয়াকে ঘটমান বর্তমান বা তাৎকালিক বর্তমান (তাৎকালিক ওয়র্তমান) বলা হয়।

তাৎকালিক বর্তমানে ক্রিয়ার সঙ্গে পুংলিঙ্গ একবচনে 'রহা' (রহা) পুংলিঙ্গ কথবচনে 'রহে' (রহে) যুক্ত হয় এবং স্ত্রীলিঙ্গ উভয় বচনেই 'রহী' (রহী) যুক্ত

হয়। সাহায্যকারী ক্রিয়া বচন অনুসারে ব্যবহৃত হয়। যেমন—

একবচনে—হুঁ (হুঁ), হৈ (হায়), হৌ (হো) ব্যবহৃত হয়।

বহুবচনে—হैं (হাঁয়) ব্যবহৃত হয়।

৩. পূর্ণ বর্তমান কাল (পূর্ণ ওয়রতমান কাল)

পূর্ণ বর্তমান কাল

কোনও কাজ পূর্বে আরম্ভ হয়েছে এবং সবেমাত্র শেষ হয়েছে, তখনো তার রেশ চলছে, ক্রিয়ার এই কালকে পূর্ণ বর্তমান কাল বলে। যেমন—

मैं खाता हूँ । (মায় খাতা হুঁ।)—আমি খাচ্ছি।

हम खाते हैं । (হম খাতে হাঁয়।)—আমরা খাচ্ছি।

वह खाता है । (ওয়হ খাতা হায়।)—সে খাচ্ছে।

वे खाते हैं । (ওয়ে খাতে হাঁয়।)—তারা (তাহারা) খাচ্ছে।

तु खाता है । (তু খাতা হায়।)—তুই খাচ্ছিস।

উপরের বাক্যগুলি দ্বারা বোঝা যায় খাওয়া কাজটি সবেমাত্র শেষ হয়েছে বটে, তার রেশ এখনও চলছে। এজন্য একে পূর্ণ বর্তমান কাল বলে।

ভূত কাল (ভূত কাল)—অতীত কাল

ভূত কাল ক্রিয়া से बीते हुए समय का बोध होता है । (ভূত কাল ক্রিয়া সে বীতে হুএ সময় কা বোধ হোতা হায়।)—ভূত কালের ক্রিয়ার দ্বারা কাজটি শেষ হয়েছে বোঝায়। অর্থাৎ যে ক্রিয়া আগেই শেষ হয়ে গেছে বোঝায়, তাকে ক্রিয়ার ভূত কাল বলে। যেমন—

राम कल चला गया । (রাম কল চলা গয়া।)—রাম কাল চলে গেছে।

भारत स्वाधीन हो गया । (ভারত সওয়াধীন হো গয়া।)—ভারত স্বাধীন হয়ে গেছে।

এখানে প্রথম বাক্যে রামের যাওয়া কাজটি কালই শেষ হয়েছে বোঝা যাচ্ছে। দ্বিতীয় বাক্যে ভারত আগেই স্বাধীন হয়ে গেছে বোঝাচ্ছে। অতএব বাক্যগুলি ভূত কাল বা অতীত কাল।

हिन्दी में भूत काल को छः वर्ग में बांटा हुआ । (হিন্দী মে ভূত কাল কো ছহ ওয়র্গ মে বাঁটা হুআ।)—হিন্দীতে ভূত কালকে ছয়টি শ্রেণীতে ভাগ করা হয়েছে। যেমন— ১. सामान्य भूत काल (সামান্য ভূত কাল)—সামান্য অতীত কাল। ২. आसन्न भूत काल (আসন্ন ভূত

কাল) — আসন্ন অতীত কাল। ৩. পূর্ণ ভূত কাল (পূরুঁ ভূত কাল) — পূর্ণ অতীত। ৪. সন্দিগ্ধ ভূত কাল (সন্দিগ্ধ ভূত কাল) — সন্দিগ্ধ অতীত কাল। ৫. তাৎকালিক ভূত কাল (তাৎকালিক ভূত কাল) — ঘটমান অতীত কাল। হেতু হেতুমদ ভূত কাল (হেতু হেতুমদ ভূত কাল) — শর্তসাপেক্ষ অতীত কাল। সামান্য ভূত কাল (সামান্য ভূত কাল) — যে ক্রিয়ার দ্বারা কর্তার যাবার ধারণা জন্মে, তাকে সামান্য ভূত কাল বলে। যেমন—
বহ চলা (ওয়হ্ চলা) — সে চলল। हम चले (হম্ চলে) — আমরা যাই।
तुम चले (তুম চলে) — তুমি চললে। मैं जाता (মায় জাতা) — আমি যাই।
वे चले (ওয়ে চলে) — তারা চলল।

সামান্য ভূতকালে ক্রিয়ার ধাতুর সঙ্গে 'আ' যুক্ত করতে হয়। অর্থাৎ ক্রিয়ার ধাতুর সঙ্গে পুংলিঙ্গে 'আ' যুক্ত করলে এবং স্ত্রীলিঙ্গে 'ঈ' যুক্ত করলে, সামান্য ভূত কাল হয়। যেমন—

পুংলিঙ্গ

স্ত্রীলিঙ্গ

बोल+आ = बोला (বলল)	बोल+ई = बोली (বলল)
चल+आ = चला (চলল)	चल+ई = चली (চলল)
देख+आ = देखा (দেখল)	देख+ई = देखी (দেখল)

উপরোক্ত অ-কারান্ত (অ-কারান্তে) ধাতুর সঙ্গে এইভাবে পুংলিঙ্গে—'আ' এবং স্ত্রীলিঙ্গে 'ঈ' যুক্ত করে সামান্য ভূত কালের ক্রিয়ায় পরিণত করা হয়।

কিন্তু যে সব ধাতুর সঙ্গে 'আ-কার' যুক্ত থাকে, অর্থাৎ আ-কারান্ত (আ-কারান্তে) ধাতুর সঙ্গে 'থী' বা 'ই' যুক্ত করে সামান্য ভূত কালে রূপান্তরিত করা হয়।

আসন্ন ভূত কাল (আসন্ন ভূত কাল)

ক্রিয়া কে जिस रूपसे उस के पूरा होने का समय निकट में ही सखझा जाता है, उसे आसन्न भूत काल कहते हैं। (ক্রিয়াকে जिस রূপে উস্কে পূরা হোনে কা সময় নিকট মেঁ হী সমঝা জাতা হায়, উসে আসন্ন ভূত কাল कहते हैं।) — ক্রিয়ার যে রূপের দ্বারা কার্য সম্পন্ন হবার সময় খুব নিকটবর্তী জানা যায় বা বোঝা যায়, তাকেই আসন্ন ভূত কাল বলে।
যেমন—

मैं खा चुका हूँ। (মায় খা চুকা হুঁ) — আমি খেয়েছি।

हम खा चुका हैं । (हम खा चुका हूँ।) —आमरा खेयेछि।
 उपरोक्त वाक्य दु'টির দ্বারা বোঝা যায় 'খাওয়া' ক্রিয়াটি চলছে বা শুরু
 হতে চলেছে। এজন্য এগুলি আসন্ন ভূত কাল।

पूर्ण भूत काल (पूर्ण ভূত কাল)

এই ক্রিয়ার বাক্যগুলি অতীত কালের মতো শোনালোও প্রকৃতপক্ষে এই সব
 বাক্য পূর্ণ ভূত কালের। যেমন—

मैं खाया था । (मैं खाय़ा था।) —আমি খেয়েছিলাম।

हम खाये थे । (हम खाये थे।) —আমরা খেয়েছিলাম।

तु खाया था । (तु खाया था।) —তুই খেয়েছিস।

উপরোক্ত বাক্যগুলিতে 'খাওয়া' ক্রিয়াটি শেষ হয়েছে বোঝা যাচ্ছে। অর্থাৎ
 এখানে ক্রিয়া কার্য সম্পূর্ণ হয়েছে জানা যাচ্ছে। এজন্য এগুলি পূর্ণ ভূত কাল।

सन्दिग्ध भूत काल (সন্দিগ্ধ ভূত কাল)

जिस भूत काल की क्रिया के होने में, सन्देह हो उसे सन्दिग्ध
 भूत काल कहते हैं । (जिस भूतकाल की क्रियाके होने में सन्देह हो,
 उसे सन्दिग्ध भूत काल कहते हैं।) —যে সকল ভূত কালের ক্রিয়ায় সন্দেহ
 হয়, তাকে সন্দিগ্ধ ভূত কাল বলে। যেমন—

मैंने देखा होगा । (मैंने देखा होगा।) —আমি হয়তো দেখেছিলাম।

हमने देखें होंगे । (हमने देखें होंगे।) —আমরা হয়তো দেখেছিলাম।

উপরোক্ত বাক্য দু'টিতে দেখা ক্রিয়াটিতে সন্দেহ আছে। এজন্য একে বলা
 হয় সন্দিগ্ধ ভূত কাল।

সন্দিগ্ধ ভূত কালে পুংলিঙ্গ একবচনে ক্রিয়ার সঙ্গে 'হোঁগা' প্রত্যয় যুক্ত হয়
 এবং পুংলিঙ্গ বহুবচনে—'হোঁগে' যুক্ত হয়। স্ত্রীলিঙ্গ উভয় বচনে ক্রিয়ার সঙ্গে 'হুঁ
 যুক্ত হয় ও প্রত্যয়ের সঙ্গে হোঁগী (হোঁগী) হোঁগী (হোঁগী) যুক্ত হয়। যেমন—

मैंने देखी होगी । (मैंने देखी होगी।) —আমি হয়তো দেখেছিলাম।

हमने देखी होंगी । (हमने देखी होंगी।) —আমরা হয়তো দেখেছিলাম।

तात्कालिक भूत काल (তাৎকালিক ভূত কাল)

जिस क्रिया से यह समझ में आता है कि भूत काल के क्रिया

চল रहा है, उसे तात्कालिक भूत काल कहते हैं । (जिस क्रिया से इयह समझ में आता है कि भूत काल के क्रिया चल रहा है, उसे तात्कालिक भूत काल कहते हैं।) — ये क्रियार द्वारा এই বোঝা যায় যে, ভূত কালের ক্রিয়া চলছে, তাকে তাৎকালিক ভূত কাল বলে। যেমন—

मैं खा रहा था । (मँय खा रहा था।) — আমি খাচ্ছিলাম।

हम खा रहे थे । (हम् खा रहे थे।) — আমরা খাচ্ছিলাম।

উপরোক্ত বাক্য দুটিতে 'খাওয়া' ক্রিয়াটি চলছে বোঝা যাচ্ছে, এজন্য একে তাৎকালিক ভূত কাল বলা হয়।

তাৎকালিক ভূত কালে ক্রিয়ার সঙ্গে পুংলিঙ্গ একবচনে 'থা' (था) ও বহুবচনে 'থে' (थे) যুক্ত করে এবং সাহায্যকারী ক্রিয়ার সঙ্গে 'রহা' (रहा) 'রহে', (रहे) যুক্ত করতে হয়।

স্ত্রীলিঙ্গ একবচনে সাহায্যকারী ক্রিয়ার সঙ্গে 'হী' (ही) ও 'থী' (थी), ও বহুবচনে সাহায্যকারী ক্রিয়ার সঙ্গে 'হী' (ही) ও 'থী' (थी) যুক্ত করে তাৎকালিক ভূত কাল করা হয়। যেমন—

— मैं खा रही थी । (मँय खा रही थी।) — আমি খাচ্ছিলাম।

हम खा रही थीं । (हम् खा रही थीं।) — আমরা খাচ্ছিলাম।

हेतु हेतुमद भूत काल (हेतु हेतुमद भूत काल)

जिस भूत काल में एक क्रिया का होना दूसरी क्रिया अवलम्बित हो, उसे हेतु हेतुमद भूत काल कहते हैं । (जिस भूत काल में एक क्रिया का होना दूसरी क्रिया अवलम्बित हो, उसे हेतु हेतुमद भूत काल कहते हैं।) — ये समस्त भूत कालের ক্রিয়া সম্পন্ন হবার জন্য অপর ক্রিয়ার উপর নির্ভর করে, তাকে হেতু হেতুমদ ভূত কাল বলে। যেমন—

यदि मैं खेलता । (इयदि मँय खेलता।) — यदि আমি खेलताम।

यदि हम खेलते । (इयदि हम् खेलते।) — यदि আমরা खेलताम।

স্ত্রীলিঙ্গে এই ক্রিয়ার রূপ হয় নিম্নরূপ—

यदि मैं खेलती । (इयदि मँय खेलती।) — यदि আমি खेलताম।

यदि हम खेलती । (इयदि हम् खेलती।) — यदि আমরা खेलताম।

উপরোক্ত বাক্যগুলিতে ক্রিয়া সম্পূর্ণ হয় নাই অন্য কোনও ক্রিয়ার অপেক্ষায় আছে। সেজন্য একে হেতু হেতুমদ ভূত কাল বলে। বাক্যগুলি লক্ষ্য করলে দেখা যাবে এই ক্রিয়ার পুংলিঙ্গ একবচনে ক্রিয়ার সঙ্গে 'আ' (আ) এবং বহুবচনে 'এ' (এ) যুক্ত হয়েছে। আবার স্ত্রীলিঙ্গ একবচনে 'তী' (তী) ও বহুবচনে 'তী' (তী)—যুক্ত হয়েছে।

সামান্য ভূত কাল (সামান্য ভূত কাল)

পুংলিঙ্গ একবচনে—মैं, तू, तুম वह, आप, उसने एक सेब खाया । (মায়, তু, তুম, ওয়হ, আপ, উসনে এক সেব খায়া।)—আমি, তুই, তুমি, সে আপনি, সে একটি আপেল খেয়েছি বা খেয়েছে।

পুংলিঙ্গ বহুবচনে—हम, तु सब, तुमलोग, आपलोग, वे, बहुत, सेबों खाये (হম তু সব, তুমলোগ, আপলোগ, ওয়ে, বহুত সেবোঁ খায়ে।)—আমরা, তোরা, তোমরা, আপনারা, তারা অনেক আপেল খেয়েছি বা খেয়েছে।

স্ত্রীলিঙ্গ একবচনে—मैं तू, तুম, वह, आप, उसने एक सेब खायी । (মায়, তু, তুম, ওয়হ, আপ, উসনে এক সেব খায়ী।)—আমি, তুই, তুমি, সে আপনি, সে একটি আপেল খেয়েছে বা খেয়েছি।

স্ত্রীলিঙ্গ বহুবচনে—हम, तु सब, तुमलोग, आपलोग, वे बहुत सेबों खाया है । (হম তু সব, তুমলোগ, আপলোগ, ওয়ে বহুত সেবোঁ খায়া হায়।)—আমরা, তোরা, তোমরা, আপনারা, তারা অনেক আপেল খেয়েছে বা খেয়েছি।

আসন্ন ভূত কাল (আসন্ন ভূত কাল)

পুংলিঙ্গ একবচনে—मैं, तू, तুম वह, आप, उसने एक खाया है। (মায়, তু, তুম, ওয়হ, আপ, উসনে এক ফল খায়া হায়।)—আমি, তুই, তুমি, সে আপনি, সে একটি ফল খেয়েছে।

পুংলিঙ্গ বহুবচনে—हम, तु सब, तुमलोग, आपलोग, वे, बहुत फलों खाये है । (হম তু সব, তুমলোগ, আপলোগ, ওয়ে, বহুত ফলোঁ খায়ে হায়।)—আমরা, তোরা, তোমরা, আপনারা, তারা অনেক ফল খেয়েছে বা খেয়েছি।

স্ত্রীলিঙ্গ একবচনে—मैं तू, तুম, वह, आप, उसने एक फल खायी है । (মায়, তু, তুম, ওয়হ, আপ, উসনে এক ফল খায়ী হায়।)—আমি, তুই,

তুমি, সে, আপনি, সে একটি ফল খেয়েছে বা খেয়েছি।

স্ত্রীলিঙ্গ বহুবচনে—হম, তু সব, তুমলোগ, আপলোগ, বে বহুত ফলোঁ খায়া হৈ । (হম, তু সব, তুমলোগ, আপলোগ, ওয়ে বহুত ফলোঁ খায়া হায়।)—আমরা, তোরা, তোমরা, আপনারা, তারা অনেক ফল খেয়েছে বা খেয়েছি।

পূর্ণ ভূত কাল (পূর্ণ ভূত কাল)

পুংলিঙ্গ একবচনে—মৈ, তু, তুম, বহ, আপ, उसने এক ফল খায়া থা । (মায়, তু, তুম, ওয়হ, আপ, উসনে এক ফল খায়া থা।)—আমি, তুই, তুমি, সে, আপনি, সে একটি ফল খেয়েছিল বা খেয়েছি।

পুংলিঙ্গ বহুবচনে—হম, তু সব, তুমলোগ, আপলোগ, বে বহুত ফলোঁ খায়ে থে । (হম, তু সব, তুমলোগ, আপলোগ, ওয়ে, বহুত ফলোঁ খায়ে থে।)—আমরা, তোরা, তোমরা, আপনারা, তারা অনেক ফল খেয়েছিলাম বা খেয়েছিল।

স্ত্রীলিঙ্গ একবচনে—মৈ, তু, তুম, বহ, আপ, उसने এক ফল খায়ী থী । (মায়, তু, তুম, ওয়হ, আপ, উসনে এক ফল খায়ী থী।)—আমি, তুই, তুমি, সে, আপনি, সে একটি ফল খেয়েছি বা খেয়েছিলাম।

স্ত্রীলিঙ্গ বহুবচনে—হম, তু সব, তুমলোগ, আপলোগ, বে বহুত ফলোঁ খায়ী থী । (হম, তু সব, তুমলোগ, আপলোগ, ওয়ে বহুত ফলোঁ খায়ী থী।)—আমরা, তোরা, তোমরা, আপনারা, তারা অনেক ফল খেয়েছি বা খেয়েছিলাম।

সন্দিগ্ধ ভূত কাল (সন্দিগ্ধ ভূত কাল)

পুংলিঙ্গ একবচনে—মৈনে, তুনে, তুমনে, বহ, আপ, उसने এক ফল খায়া হোগা । (মায়নে, তুনে, তুমনে, ওয়হ, আপ, উসনে এক ফল খায়া হোগা।)—আমি, তুই, তুমি, সে, আপনি, তিনি একটি ফল হয়তো খেয়েছি বা খেয়েছিল।

পুংলিঙ্গ বহুবচনে—হম, তু সব, তুমলোগ, আপলোগ, বে বহুত ফলোঁ খায়ে হোগে । (হম, তু সব, তুমলোগ, আপলোগ, ওয়ে বহুত ফলোঁ খায়ে হোসে।)—আমরা, তোরা, তোমরা, আপনারা, তারা অনেক ফল হয়তো খেয়েছিল বা খেয়েছিলাম।

স্ত্রীলিঙ্গ একবচনে—মৈনে, তুনে, তুমনে, বহ, আপ, उसने এক ফল

খায়ী होगी । (মায়নে, তুনে, তুম্‌নে, ওয়হ্‌, আপ, উস্‌নে এক ফল খায়ী হোগী।) —আমি, তুই, তুমি, সে, আপনি, তিনি একটি ফল হয়তো খেয়েছিল বা খেয়েছিলাম।

স্ত্রীলিঙ্গ বহুবচন—হম, তু সব, তুমলোগ, আপলোগ, বে বহুত ফলোঁ খায়ী होगी । (হম্‌, তু সব, তুমলোগ, আপলোগ, ওয়ে বহুত ফলোঁ খায়ী হোগী।) —আমরা, তোরা, তোমরা, আপনারা, তারা অনেক ফল হয়তো খেয়েছিল বা খেয়েছিলাম।

সম্ভাব্য ভূত কাল (সম্ভাব্য ভূত কাল)

পুংলিঙ্গ একবচন—মৈ, তু, তুমনে, বহ, আপ, উসনে এক ফল খায়া হো । (মায়, তু, তুম্‌নে, ওয়হ্‌, আপ, উস্‌নে এক ফল খায়া হো।) —আমি, তুই, তুমি, সে, আপনি, সে একটি ফল খেয়েছি বা খেয়েছ।

পুংলিঙ্গ বহুবচন—হম, তু সব, তুমলোগ, আপলোগ, বে বহুত ফলোঁ খায়ে হো । (হম্‌, তু সব, তুমলোগ, আপলোগ, ওয়ে বহুত ফলোঁ খায়ে হো।) —আমরা, তোরা, তোমরা, আপনারা, তারা অনেক ফল খেয়েছি বা খেয়েছ।

স্ত্রীলিঙ্গ একবচন—মৈ, তু, তুমনে, বহ, আপ, উসনে এক ফল খায়ী হো । (মায়, তু, তুম্‌নে, ওয়হ্‌, আপ, উস্‌নে এক ফল খায়ী হো।) —আমি, তুই, তুমি, সে, আপনি, সে একটি ফল খেয়েছি বা খেয়েছ।

স্ত্রীলিঙ্গ বহুবচন—হম, তু সব, তুমলোগ, আপলোগ, বে বহুত ফলোঁ খায়ী হো । (হম্‌, তু সব, তুমলোগ, আপলোগ, ওয়ে বহুত ফলোঁ খায়ী হো।) —আমরা, তোরা, তোমরা, আপনারা, তারা অনেক ফল খেয়েছি বা খেয়েছ।

সম্ভাব্য পূর্ণ ভূত কাল (সম্ভাব্য পূর্ণ ভূত কাল)

পুংলিঙ্গ একবচন—মৈ, তু, তুম, আপ, উসনে এক ফল খায়া হোগা । (মায়, তু, তুম্‌, আপ, উস্‌নে ফল খায়া হোগা।) —আমি, তুই, তুমি, আপনি, সে একটি ফল খেয়েছি বা খেয়েছ।

পুংলিঙ্গ বহুবচন—হম, তু সব, তুমলোগ, আপলোগ, বে বহুত ফলোঁ খায়া হোগা । (হম্‌, তু সব, তুমলোগ, আপলোগ, ওয়ে বহুত ফলোঁ খায়া হোগা।) —আমরা, তোরা, তোমরা, আপনারা, তারা অনেক ফল খেয়েছি বা খেয়েছে।

স্ত্রীলিঙ্গ একবচন—মৈ, তু, তুম, আপ, উসনে এক ফল খায়ী

होगी । (माँय, तू, तूम, आप, उसने फल खायी होगी।)—आमि, तूई, तूमि, आपनि, से एकटि फल खेयेछि वा खेयेछे।

स्त्रीलिङ्ग बहुवचन—हम, तु सब, तुमलोग, आपलोग, वे बहुत फलों खायी होगी । (हम्, तू सब, तूमलोग, आपलोग, ओये बहुत फलों खायी होगी।)—आमरा तोरा, तोमरा, आपनारा, तारा अनेक फल खेयेछि वा खेयेछे।

सम्भाव्य भविष्यत (संभाव्य भविष्यत्)

मैं चलूँ । (म्याय चलूँ।)—आमि चलबो। हम चले । (हम् चले।)—आमरा चलबो।

तुम चलो । (तूम चलो?)—तूमि कि चलबे?

वह चला । (ओयह चला?)—से कि चलबे? तु चल । (तू चल?)—तूई कि चलबि?

पाठ—९ (पाठ—९)

क्रिया विशेषण (क्रिया ण्यशेषङ्)—क्रिया विशेषण

जो पद क्रिया की विशेषता बताता है, उसे क्रिया विशेषण कहते हैं । (जो पद क्रिया की ण्यशेषता बताता है, उसे क्रिया ण्यशेषङ् कहते हैं।)—ये अव्यय वा पद क्रिया की विशेषता ज्ञापन करे, ताके क्रिया विशेषण बले।

श्याम जल्दी आता है । (श्याम जल्दी आता है।)—श्याम ताड़ताड़ि आसे।

सीता हमेशा आती है । (सीता हमेशा आती है।)—सीता प्रायः आसे।

उपरोक्त वाक्य दूँटि 'जल्दी' (जल्दी) एवं 'हमेशा' (हमेशा) शब्द दूँटि द्वारा आता है (आता है) आती है (आती है) क्रिया दूँटि की विशेषता प्रकाश पाछे। अर्थात् श्याम केमन भावे आसे—जल्दी (जल्दी) ताड़ताड़ि। आबारी सीता केमन भावे आसे? हमेशा' (हमेशा)—प्रायः। एकरा एके क्रिया की विशेषण बला है।

अव्यय (अव्यय)—अव्यय

जिस शब्द में विकार नहीं होता, उसे अव्यय कहते हैं । (जिस

শব্দ মেনে বিকার নহী হোতা, উসে অব্ইয়য় কহতে হ্যায়) —যে শব্দের কোন পরিবর্তন হয় না, তাকে অব্যয় বলে।

হিন্দী মেনে অব্যয় কে চার ভেদ হৈ। (হিন্দী মেনে অব্ইয়য় কে চার ভেদ হ্যায়।) —হিন্দীতে অব্যয় চারি প্রকার। কিছু বৈয়াকরণ ক্রিয়া বিশেষণকেও অব্যয়ের মধ্যে গণ্য করেন। সেটি ঠিক নয়। যাই হোক, অব্যয় তিন প্রকার। যথা—১. সম্বন্ধ বোধক (সম্বন্ধ বোধক), ২. সমুচ্চয় বোধক (সমুচ্চয় বোধক), ৩. বিস্ময়াদি বোধক (বিস্ময়াদি বোধক)।

১. সম্বন্ধ বোধক (সম্বন্ধ বোধক) —যে অব্যয় কোনও সংজ্ঞা বা সর্বনামের সম্বন্ধ কোনও পৃথক শব্দের দ্বারা বোঝায়, তাকে সম্বন্ধ বোধক অব্যয় বলে। যেমন—भीतर (ভীতর) —ভিতরে। बाहर (বাহর) —বাইরে। मैं (মৈ) —তে। पर (পর) —উপর ইত্যাদি।

২. সমুচ্চয় বোধক (সমুচ্চয় বোধক) —যে অব্যয় দ্বারা একটি পদ অপর একটি পদকে যুক্ত করে বা পৃথক করে। তাকে সমুচ্চয় বোধক অব্যয় বলে। যেমন—और (অওর) —এবং, आर, ओ। लेकिन (লেকিন) কিন্তু, या (ইয়া) —অথবা, अगर (অগর) —যদি ইত্যাদি।

৩. বিস্ময়াদি বোধক (বিস্ময়াদি বোধক) —যে অব্যয় বাক্যের সঙ্গে কোনও সম্বন্ধ না রেখে, শুধুমাত্র—হর্ষ, আনন্দ, শোক প্রভৃতি মনের ভাব প্রকাশ করে, তাকে বিস্ময়াদি বোধক অব্যয় বলে। যেমন—ओह (ওহ) —ওঃ, अरे (অরে) —ওরে, अहा (অহা) —আঃ, देखो (দেখো) —দেখ ইত্যাদি।

पाठ—१० (পাঠ—১০)

वर्तमान काल के कुछ वाक्य (ওয়ার্তমান কাল কা কুছ ওয়াকইয়া)
বর্তমান কালের কিছু বাক্য

क्या तुम हिन्दी पढ़ते हो ? (ক্যায়া তুম হিন্দী পড়তে হো?) —তুমি কি হিন্দী পড়ছো?

हां, मैं हिन्दी पढ़ता हूं। (হাঁ, মায় হিন্দী পড়তা হাঁ) —হ্যাঁ, আমি হিন্দী পড়ছি।

क्या रेखा तुम्हारे घर आती है ? (ক্যায়া রেখা তুমহারী ঘর আতী হ্যায়?) —রেখা কি তোমাদের বাড়ী আসে?

हां, वह कभी कभी आती है । (हां, ओयह कभी कभी आती है।) — हाँ, से कখন कখন आसे।

क्या तुम अब दूकान नहीं जा रही हो ? (क्याया तूम अब दूकान नहीं जा रही हो?) — तूमि कि एखन दोकाने याछ ना?

नहीं मैं दूकान नहीं जा रही हूँ । (नहीं, माँय दूकान नहीं जा रही हूँ।) — ना, आमि दोकाने याछि ना।

क्या तुम्हारे पिता व्यापारी हैं ? (क्याया तूमहारे पिता व्यापारी हैं?) — तोमार बाबा कि व्यवसायी?

नहीं, मेरे पिता सरकारी नौकरी करते हैं । (नहीं, मेरे पिता सरकारी नौकरी करते हैं।) — ना आमार पिता सरकारी चाकरी करेन।

क्या माताजी ने तुम्हारे पत्र का उत्तर दिया है ? (क्याया माताजी ने तूमहारे पत्र का उत्तर दिया है?) — मा कि तोमार पत्रे उतर दियेछेन?

नहीं, उसने नहीं दिया । (नहीं, उसने नहीं दिया।) — ना, तिनि देननि।

क्या तुम उसके घर गये थे ? (क्याया तूम उसके घर गये थे?) — तूमि कि ओदर बाड़ी गियेछिले?

नहीं, अभी मुझको जाना है । (नहीं, अभी मुझको जाना है।) ना, एखनि आमाके येते हवे।

भूत काल (भूत काल)

क्या तुम कल सबेरे उठा ? (क्याया तूम कल सबेरे उठा?) — तूमि कि कल सकाले उठेछिले?

हाँ, मैं कल सबेरे उठा । (हां, माँय कल सबेरे उठा।) — हाँ, आमि कल सकाले उठेछिलाम।

क्या तुमने रोटी और मांस खाया ? (क्याया तूम ने रोटी और मांस खाया?) — तूमि कि रूटि आर मांस खेयेछे?

हां, मैं रोटी और मांस खाया । (हां, माँय रोटी अओर मांस खाया।) — हाँ, आमि रूटि आर मांस खेयेछि।

क्या तुमने रात को यह कहानी लिखा ? (क्याया तूम्ने रात को इयह कहानी लिखा?)—तुमि कि रात्रे एहि गन्न लिखेछ?

नहीं मैंने इसे नहीं लिखा किन्तु मेरे भाई ने लिखा । (नहीं, माय्ने इसे नहीं लिखा किन्तु मेरे भाई ने लिखा।)—ना, आमि लिथिनि किन्तु आमार भाई लिखेछे।

क्या तुम कल कलकत्ता गये थे ? (क्याया तूम् कल् कलकत्ता गये थे?)—तुमि कि काल कलकत्ता गियेछिले?

नहीं मैं श्रीरामपुर गये थे । (नहीं माय् श्रीरामपुर गये थे।)—ना आमि श्रीरामपुर गियेछिलाम।

क्या कल तुम किताब नहीं पढ़े थे ? (क्याया कल् तूम् किताब नही पढ़े थे?)—तुमि कि काल बई पढ़नि?

हां, पढ़ा था, लेकिन एक घन्टा के लिए । (हां, पढ़ा था, लेकिन एक घन्टा के लिए।)—हैं, पढ़ेछिलाम, किन्तु के घन्टार जन्या।

तुम्हारा साथ कौन था ? (तुम्हारा साथ कउन था?)—तोमार सप्पे के छिल?

मेरा साथ गीता थी । (मेरा साथ गीता थी।)—आमार सप्पे गीता छिल।

क्या तुम्हारे घर में तुम्हारी माताजी बैठी थी ? (क्याया तुम्हारे घर में तुम्हारी माताजी ओयायठी थी?)—तोमार घरे कि तोमार मा बसेछिलेन?

नहीं मेरी बहन बैठी थी । (नहीं मेरी बहन ओयायठी थी।)—ना, आमार बोन बसेछिल।

क्या तुमलोग इतिहास पढ़ रही हो ? (क्याया तूम्लोग इतिहास पढ़ रही हो?)—तोमरा कि इतिहास पढ़ेछे?

नहीं हमलोग इंगलिश पढ़ रही थी । (नहीं हम्लोग इंगलिश पढ़ रही थी।)—ना, आमरा इंगलिश पढ़ेछिलाम।

क्या तुम सिनेमा नहीं गये थे ? (क्याया तूम् सिनेमा नही गये थे?)—तुमि कि सिनेमा याओनि?

नहीं, मैं सिनेमा नहीं गया था । (नहीं माय् सिनेमा नही गया था।)—ना, आमि सिनेमा याहिनि।

ক্যা রমেন কল তক নহীঁ মীলা থা ? (ক্যায়া রমেন কল তক নহীঁ মীলা থা?)—রমেন কি কাল পর্যন্ত তোমার সঙ্গে দেখা করেনি?

নহীঁ, রমেন কল তক মুন্নে নহীঁ মীলা থা । (নহীঁ রমেন কল তক মুন্নে নহীঁ মীলা থা।)—না, রমেন কাল পর্যন্ত আমার সঙ্গে দেখা করেনি।

ক্যা তুম পড়নে গয়া থা ? (ক্যায়া তুম পড়নে গয়া থা?)—তুমি কি পড়তে গিয়েছিলে?

নহীঁ, মৈঁ কল পড়নে নহীঁ গয়া । (নহীঁ, মায় কল পড়নে নহীঁ গয়া।)—না, আমি কাল পড়তে যাইনি।

অবিষত কাল (ভওয়িহুত কাল) ভবিষ্যৎ কাল

ক্যা তুম জাওগে ? (ক্যায়া তুম জাওগে?)—তুমি কি যাবে?

নহীঁ মৈঁ যহাঁ রহুংগা । (নহীঁ মায় ইয়হাঁ রহুংগা।)—না, আমি এখানে থাকবো।

ক্যা তুম কল আওগে । (ক্যায়া তুম কল আওগে?)—তুমি কি কাল আসবে?

হাঁ, মৈঁ কল আউংগা । (হাঁ, মায় কল আউংগা।)—হাঁ, আমি কাল আসবো।

ক্যা তুম কল রাত কো যহাঁ ঠহরোগে ? (ক্যায়া তুম কল রাত কো ইয়হাঁ ঠহরোগে?)—তুমি কি কাল রাতে এখানে থাকবে?

নহীঁ, কল মৈঁ লৌট জাউংগা । (নহীঁ, কল মায় লওট জাউংগা।)—না, কাল আমি ফিরে যাবো।

ক্যা কল তুম ইস সময় গাড়ী মৈঁ যাত্রা কর সকোমে ? (ক্যায়া কল তুম ইস সময় গাড়ী মৈঁ ইয়াত্রা কর সকোগে?)—কাল কি তুমি এই সময় গাড়ীতে যাত্রা করতে পারবে?

নহীঁ, মৈঁ কল ইস সময় গিরিডি পহুঁচ রহা হৌংগা । (নহীঁ, মায় কল ইস সময় গিরিডি পহুঁচ রহা হৌংগা।)—না, কাল আমি এই সময় গিরিডি পৌঁছে যাবো।

ক্যা বহ জা চুকী হোগী ? (ক্যায়া ওয়হ্ জা চুকী হোগী?)—ও কি যেতে পারবে?

নহীঁ, বহ নহীঁ জা চুকী হোগী । (নহীঁ, ওয়হ্ নহীঁ জা চুকী হোগী।)—না, সে যেতে পারবে না।

क्या, चुनाव मार्च तक हो चुके होंगे ? (क्याया चुनाव मार्च तक हो चुके होंगे?)—निर्वाचन कि मार्च मास नागाद हय़े यावे?
हां, चुनाव मार्च तक हो चुके होंगे ? (हां, चुनाव मार्च तक हो चुके होंगे?)—हां, निर्वाचन मार्च नागाद शेष हय़े यावे।

कुछ महत्वपूर्ण सहायक क्रियाएं

(कुछ महत्वपूर्ण सहायक क्रियाएं)—किछु महत्वपूर्ण सहायक क्रिया
क्या तुम गीटर बजा सकता हो ? (क्याया तूम गीटर बजा सकता हो?)—तुमि कि गीटर बाजाते पारो?

हां, मैं गीटर बजा सकता हूं । (हां, मैं गीटर बजा सकता हूं।)—हां, आमि गीटर बाजाते पारि।

क्या तुम मेरी वाच लौटा सकती हो ? (क्याया तूम मेरी व़ाच लउटा सकती हो?)—तुमि कि आमार घड़ी फेर दिते पार?

नहीं, मैं वे अभी नहीं लौटा सकती । (नहीं, मैं व़ाच ओये अभी नहीं लउटा सकती।)—ना, सेटा एखनि फिरिये दिते पारवो ना।

क्या तुम हिन्दी भाषा पढ़ सकती हो ? (क्याया तूम हिन्दी भाषा पढ़ सकती हो?)—तुमि कि हिन्दी भाषा पढ़ते पारो?

हां, मैं यह भाषा पढ़ सकती हूं । (हां, मैं व़ाच इय़ह भाषा पढ़ सकती हूं।)—हां, आमि एइ भाषा पढ़ते पारि।

क्या मैं अन्दर आ सकता हूं ? (क्याया मैं अन्दर आ सकता हूं?)—आमि कि भेतरे आसते पारि?

हाँ, आओ । (हां, आओ।)—हां, एसो।

क्या तुम यह काम कर सके ? (क्याया तूम इय़ह काम कर सके?)—तुमि कि एइ काज करते पारवे?

नहीं, मैं इसे अकेला नहीं कर सका । (नहीं, मैं इसे अकेला नहीं कर सका।)—ना, आमि एके एकला करते पारवो ना।

क्या वह समय पर तुम्हारी मदद कर सकी ? (क्याया व़य़ह समय पर तूमहारी मदद कर सकी?)—ए समये कि तोमार साहाय्य करते पारि?

हां, वह समय पर मेरी मदद कर सकी । (हां, ওয়হ্ সময় পর
मेरी मदद कर सकी।)—हां, ऐ समये आमाय साहाय्य करते पावो।

शायद (शायिद्), अवश्य (अव्यश्चिद्)

रतन ने शायद उसको सहायता की हो ? (रतन ने शायिद् उसको
सहायता की हो?)—सम्भवतः रतन तাকে साहाय्य করেছে।

शायद रमेश यहां आया होगा । (शायिद् रमेश इयहां आया
होगा।)—সম্ভবতঃ রমেশ এখানে আসতে পারে।

मुझे रानीगंज अवश्य जाना चाहिए । (मुझे रानीगंज अव्यश्चिद्
जाना चाहिए।)—आमाके अवश्यै रानीगंज যেতে হবে।

मुझे शामतक घर अवश्य पहुंच जाना चाहिए । (मुझे शामतक
घर अव्यश्चिद् पहुँच जाना चाहिए।)—आमाके सक्या नागाद अवश्य घरे পৌঁছে
যেতে হবে।

आज्ञा और प्रार्थना के वाक्य (आदेश ও প্রার্থনা বাক্য)

गाड़ी धीरे चलाओ । (गाड़ी धीरे चलाओ।)—गाड़ी आस्ते चलाओ।

आपना काम करो । (आपना काम करो।)—নিজের কাজ কর।

मूझे काम करने दो । (मुझे काम करने दो।)—आमाके কাজ করতে
দাও।

सोच समझकर बोलो । (सोच् समझकर बोलो।)—বুঝে চিন্তা করে
বল।

हमें जाने दीजिए । (हमें जाने दीजिए।)—আমাদের যেতে দাও।

कल जरूर आना । (कल् जरूर आना।)—কাল অবশ্যই আসবে।

कभी मत भूलो । (कभी मत् भूलो।)—কখনও ভুলো না।

जरा ठहरिए । (जरा ठहरिए।)—একটু থামুন।

जरा उन्हे जगाइए । (जरा उन्हे जगाइए।)—ওনাকে একটু জাগান।

मूझे जाने की इजाजत दीजिए । (मुझे जाने की इजाजत
दीजिए।)—आमाके याবার অনুমতি করুন।

जैसी आपकी मर्जी । (ज्यायसी आपकी मर्जी।)—যেমন আপনার
অভিরুচি (ইচ্ছা)।

जरा और बैठिए । (जरा अंगूर ब्यायठिए) —आरु एकटू बसुन ।
असली बात पर आओ, इधर-उधर की बातें छोड़ो । (असली
बातपर आओ, इधर-उधर की बातें छोड़ो) —आसल कथार एसो । आद्वे-
बाजे कथा छोड़ो ।

मेरे पीछे आओ । (मेरे पीछे आओ) —आमार पिछने एसो ।
जगह खाली करो । (जगह खाली करो) —जायगा खालि कर ।

क्या, कौन, कैसे का प्रयोग (क्या, कौन, क्यसे का
प्रयोग) —कि, के, किरूपेण प्रयोग

तुम क्या चाहते हो ? (तुम् क्या चाहते हो?) —तुमि कि चाह्ते?
तुम क्या पढ़ते हो ? (तुम् क्या पढ़ते हो?) —तुमि कि पढ़्ते?
तुम्हारा नाम क्या है ? (तुम्हारा नाम क्या है?) —तोमार नाम
कि?

तुम्हारे पिताजी क्या काम करते हैं ? (तुम्हारे पिताजी क्या काम
करते हैं?) —तोमार बाबा कि काज करेन?

तुम इन दिनों क्या कर रहे हो ? (तुम् इन् दिनों क्या कर रहे
हो?) —तुमि एदिन (इदानीं) कि करहो?

तुमने कलकत्ता में क्या देखा है ? (तुमने कलकत्ता में क्या देखा
है?) —तुमि कलकत्ता कि देखेह?

माध्यमिक परीक्षा देकर तुम क्या करोगे ? (माध्यमिक परीक्षा
देकर तुम् क्या करोगे?) —माध्यमिक परीक्षा दिये तुमि कि करवे?

आप कौन हैं ? (आप कौन हैं?) —आपनि के?

मेला में कौन जाएगा (मेला में कौन जाएगा?) —मेलाय के यावे?

इस काम को कौन कर सकता है ? (इस् काम को कौन कर सकता
है?) —एह काजटि के करते पारवे?

इस दूकान का मालिक कौन है ? (इस् दूकान का मालिक कौन
है?) —एह दोकानेर मालिक के?

वह दफ्तर कैसे जाता है ? (वह दफ्तर क्यसे जाता है?) —तिनि
किभावे अफिसे यान?

आपके लड़का कैसे है ? (आपके लड़का कयासे हाय?)—आपनार
छेले केमन आछे?

कानपुर में आपका खास्थ कैसा था ? (कानपुर में आपका सण्यास्थ
कयासा था?)—कानपुरे आपनार स्वास्थ केमन छिल?

तुम मेदिनीपुर शहर में कैसे गये ? (तुम् मेदिनीपुर शहर में कयासे
गये?)—तुमि मेदिनीपुर शहरे कि भावे गेले?

वहाँ से तुम कैसे लौटे ? (उयहाँ से तुम् कयासे लउटे?)—सेखान
थेके तुमि कि भावे फिरले?

पाठ—११ (पाठ—११)

कुछ वाक्य रचना (कुछ उयाकईय रचना)

किछू वाक्य रचना

कौन-सा, कब, कहाँ, क्यों-का प्रयोग

तुम कौन-सा खाना पसंद करता है ? (तुम् कउन्-सा खाना पसन्द
करता हाय?)—तुमि कि रकम खाद्य पछन्द कर?

तुम कौन-सा किताब पढ़ रहे हो ? (तुम् कउन्-सा किताब पढ़ रहे
हो?)—तुमि कि रकम बई पड़छो?

तुम्हारी मन पसंद अंगुठी कौन-सी थी ? (तुम्हारी मन पसन्द
अङ्गुठी कउन्-सी थी?)—तोमार मन पछन्द आंश्टि कि रकम छिल?

तुम कल कौन-सी फिल्म देखोगे ? (तुम् कल् कउन्-सी फिल्म देखोगे?)
—तुमि काल कि रकम फिल्म देखवे?

कब (कब)—कखन

तुम अपना पाठ कब दोहराते हो ? (तुम् आपना पाठ कब् दोहराते
हो?)—तुमि निज्जेर पड़ा कखन अभास कर?

तुम शिलगुड़ी कब जा रहे हो ? (तुम् शिलगुड़ी कब् जा रहे हो?)
—तुमि शिलिगुड़ी कवे याच्छो?

তুম মেরে সাথ কব মিলোগে ? (তুম্ মেরে সাথ্ কব্ মিলোগে?)—তুমি আমার সঙ্গে কবে দেখা করবে?

তুম্হারা কাম কব সমাপ্ত হোগা ? (তুম্হারা কাম কব্ সমাপ্ত হোগা?)
—তোমার কাজ কবে শেষ হবে?

কहाँ (কহী)—কোথায়

তুম কহাঁ কাম करते हो ? (তুম্ কহাঁ কাম করতে হো?)—তুমি কোথায় কাজ করো?

मैं हां कां बैंक में काम करता हूँ । (মায় হাং কাং বেংক্ মেঁ কাম করতা হুঁ।)—আমি হং কং ব্যাংকে কাজ করি।

आप वाच कहाँ से खरीदते है ? (আপ ওয়াচ্ কহাঁ সে খরীদতে হ্যায়?)
—আপনি ঘড়ি কোথা থেকে কেনেন?

मैं वाच ओमेगा कम्पनी चौरंगी कलकत्ता से खरीदता हूँ । (মায় ওয়াচ্ ওমেগা কম্পনী চওরংগী কলকত্তা সে খরীদতা হুঁ।)—আমি ঘড়ি ওমেগা কোম্পানী চৌরঙ্গী কলকাতা থেকে খরিদ করি।

आपको रिहायत कहाँ है ? (আপকো রিহায়ত কহাঁ হ্যায়?)—আপনার নিবাস কোথায়?

मेरा निवास ग्रे स्ट्रीट कलकत्ते में है । (মেরা নিওয়াস্ গ্রে স্ট্রীট কলকত্তে মেঁ হ্যায়।)—আমার নিবাস গ্রে স্ট্রীট কলকাতায়।

आप किताबें कहाँ से खरीदते है ? (আপ্ কিতাবেঁ কহাঁ সে খরীদতে হ্যায়?)—আপনি বইগুলি কোথা থেকে কেনেন?

मैं पुस्तकें अक्षय लाइब्ररी, महात्मा गांधी रोड, कलकत्ता से खरीदता हूँ । (মায় পুস্তকেঁ অক্ষয় লাইব্রেরী, মহাত্মা গান্ধী রোড, কলকত্তা সে খরীদতা হুঁ।)—আমি সব বই অক্ষয় লাইব্রেরী, মহাত্মা গান্ধী রোড, কলকাতা থেকে খরিদ করি।

तुम स्वपन से कब मिले ? (তুম্ সওপন্ সে কব্ মিলে?)—তুমি স্বপনের সঙ্গে কবে দেখা করেছিলে?

मैं उससे पिछले रविवार को मिला था, जब वह धानवादा आया था । (মায় উস্‌সে পিছলে রবিবার কো মিলা থা, জব্ ওয়হ্ ধানওয়াদ আয়া থা।)—তুমি উস্‌সে পিছলে রবিবার কো মিলে থা, জব্ ওয়হ্ ধানওয়াদ আয়া

থা।) — আমি তার সঙ্গে গত রবিবার দেখা করেছিলাম, যখন সে ধানবাদ এসেছিল।
 अब तुम कहाँ जाओगे ? (অব্ তুম্ কহাঁ জাওগে?) — এখন তুমি কোথায়
 যাবে?

मैंने अपना घर लौटूंगा । (ম্যৈনে আপনা ঘর লাওটুংগা।) — আমি নিজের
 ঘরে ফিরবো।

क्यों (কিঁউ) — কেন

आप हररोज दूध क्यों पीते हैं ? (আপ হররোজ্ দূধ কিঁউ পীতে
 হয়?) — আপনি দুধ প্রতিদিন কেন পান করেন?

मैं आपना स्वास्थ्य ठिक रखने के लिए हररोज दूध पीता हूँ
 (ম্যৈ আপনা সওয়াসথ্ইয় ঠিক রখনে কে লিএ হররোজ্ দূধ পীতা হুঁ।) — আমি
 নিজের স্বাস্থ্য ঠিক রাখার জন্য প্রতিদিন দুধ পান করি।

आप यहाँ क्यों बैठा है ? (আপ্ ইয়হাঁ কিঁউ ওয়্যায়্ঠা হয়?) — আপনি
 এখানে কেন বসে আছেন?

मैं अमल के साथ मूलाक़ात करने के लिए यहाँ बैठा है । (ম্যৈ
 অমল কে সাথ মূলাকাত্ করনে কে লিএ ইয়হাঁ ওয়্যায়্ঠা হয়?) — আমি অমলের
 সঙ্গে দেখা করার জন্য এখানে বসে আছি।

तुमने अपना पिताजी को पत्र क्यों नहीं लिखा ? (তুম্‌নে আপনা
 পিতাজী কো পত্ৰ কিঁউ নহী লিখা?) — তুমি আপনার বাবাকে পত্ৰ কেন লেখোনি?

क्यों कि मुझे समय नहीं मिला । (কিঁউ কি মুঝে সময় নহী মিল।)
 — কারণ আমার (আমি) সময় পাইনি।

पाठ—१२ (পাঠ—১২)

विविध वाक्य (ওয়িবিধ ওয়াক্‌ইয়) বিবিধ বাক্য

क्या मुखर्जी अन्दर है ? (ক্যায়্‌ মুখর্জী অন্দর হয়?) — মুখার্জী কি
 ভিতরে আছেন?

क्या आज छुट्टी है ? (ক্যায়্‌ আজ ছুট্‌টী হয়?) — আজ কি ছুটি?

क्या मामला है ? (क्या मामला है ?)—कि व्यापार ?
 रमेश कहाँ गया ? (रमेश कहाँ गया ?)—रमेश कोथाय गेछे ?
 कैसे तकलीफ की ? (क्यासे तकलीफ की ?)—केन कष्ट करलैन ?
 क्या आपको राय है ? (क्या आपका राय है ?)—आपनार मतमत
 कि ?

आपको मुझसे कुछ काम है ? (आपको मुझसे कुछ काम है ?)—
 आपनार सङ्गे आमार किछु काज आछे कि ?

कौन आ रहा है (कौन आ रहा है ?)—के आसछे ?

यह किसका टेलीफोन नंबर है ? (इयह किसका टेलीफोन नंबर
 है ?)—एटि कार टेलिफोन नम्बर ?

तुमने पढ़ना क्यों छोड़ दिया ? (तुमने पढ़ना किँट छोड़ दिया ?)—
 तूमि लेखापढ़ा केन छेड़े दिले ?

एक काम करोगे ? (एक काम करोगे ?)—एकटा काज करबे ?

आप क्या ठूँढ़ रहे हैं ? (आप क्या ठूँढ़ रहे हैं ?)—आपनि कि
 खँजछेन ?

आपकी बच्चे कैसे हैं ? (आपकी बच्चे क्यासे हैं ?)—आपनार छेलेरा
 केमन आछे ?

आपने मेरे कामिज कहाँ रखे हैं ? (आपने मेरे कामिज कहाँ रखे
 हैं ?)—आपनि आमार जामा कोथाय रेखेछेन ?

वहाँ सबसे बड़ा दूकान कौन-सी है ? (उयहाँ सबसे बड़ा दूकान
 कौन-सी है ?)—सेखाने सब चेरे बड़ दोकान कौनटि ?

तुम जाओगे नहीं ? (तुम जाओगे नहीं ?)—तूमि याबे ना ?

उसके पास टिकट है ? (उसके पास टिकट है ?)—तार काछे टिकिट
 आछे ?

क्या समाचार है ? (क्या समाचार है ?)—कि संवाद ?

आप हमारे यहाँ कब आएँगे (आप हमारे यहाँ कब आएँगे ?)—
 आपनि आमार एथाने कबे आसबेन ?

मेरे लिए एक टैक्सी बुला लाओ । (मेरे लिए एक टैक्सी बुला

নাও।) — আমার জন্য একট ট্যাক্সী ডেকে আনো।

স্টেশন সে গাড়ী কব ছুটেগী ? (স্টেশন সে গাড়ী কব ছুটেগী?) — স্টেশন থেকে গাড়ী কখন ছাড়বে?

আপ রামসে কব মিলেংগে ? (আপ্ রামসে কব মিলেঙ্গে?) — আপনি রামের সঙ্গে কবে দেখা করবেন?

হরি আপসে কব মিলেংগে ? (হরি আপসে কব মিলেঙ্গে?) — হরি আপনার সঙ্গে কবে দেখা করবে?

আপ জৈসা হৈ, মঁঁ বৈসা হৈ । (আপ্ জ্যায়সা হ্যায়, মঁঁয় ওয়্যায়সা হ্যায়।) — আপনি যেমন, আমিও তেমনি।

কিতনা বক্ত লগেগা ? (কিতনা ওয়স্ত লগেগা?) — কতখানি সময় লাগবে?

যহ সড়ক ক্যোঁ বন্দ হৈ ? (ইয়হ্ সড়ক কিঁউ বন্দ্ হ্যায়?) — এই রাস্তা বন্ধ কেন?

পাঠ—১২ (পাঠ—১৩)

ন-কারাত্মক বাক্য (ন-কারাত্মক বাক্য)

মঁঁ নহীঁ দেখা । (মঁঁয় নহীঁ দেখা।) — আমি দেখিনি।

মৈ কুস্ত নহীঁ জানতা । (মঁঁয় কুস্ত নহীঁ জানতা।) — আমি কিছুই জানি না।

বহ খীর বনানা নহীঁ জানতী । (ওয়হ্ খীর বনানা নহীঁ জানতী।) —

সে পায়স তৈরী করতে জানে না।

আজ জাড়া নহীঁ হৈ । (আজ জাড়া নহীঁ হ্যায়।) — আজ শীত নেই।

মঁঁ কুস্ত নহীঁ পুস্ততা । (মঁঁয় কুস্ত নহীঁ পুস্ততা।) — আমি কিছুই জিজ্ঞাসা করি নি।

আপনে যহ সমাচার নহীঁ সুনা ? (আপনে ইয়হ্ সমাচার নহীঁ সুনা?)

— আপনি এই সংবাদ শোনেননি?

আজ গীতা বাপস নহীঁ জায়গী । (আজ গীতা ওয়াপস্ নহীঁ জায়গী।)

— আজ গীতা ফিরে যাবে না।

বহ ঘর মঁঁ নহীঁ থা । (ওয়হ্ ঘরমঁঁ নহীঁ থা।) — সে ঘরে ছিল না।

कक्षा में अध्यापिका नहीं थी । (कक्षा में अध्यापिका नहीं थी।) — क्लासे शिक्षयित्री छिलेन ना।

कल वह ट्रेन पकड़ने नहीं सका । (कल् ওয়হ্ ট্রেন পকড়নে নহী सका।) — काल तिनि ट्रेन धरते पारेननि।

आज हम नास्ता नहीं किया है । (आज हम् नास्ता नही किया ह्यार।) — आज आमरा जनयोग करिनि।

उसके लड़की नहीं थी । (उस्के लड़की नहीं थी।) — तार मेये छिल ना।

मैं दिल्ली नहीं गया । (मँयर् दिल्ली नही गया।) — आमि दिल्ली यাইनि।

मैं पत्र नहीं लिखा । (मँयर् पत्र नही लिखा।) — आमि पत्र लिखिनि।

घबराओ नहीं, पिताजी नाराज नहीं होंगे । (घबराओ नही, पिताजी नाराज नही होएंगे।) — डयर् पेयो ना, बाबा राग करबेन ना।

रमा शशुराल नहीं गयी । (रमा शशुराल नही गयी।) — रमा शशुरबाड़ी ययनि।

दामाद कल नहीं आया । (दामाद् कल् नही आया।) — जामाई काल आसे नि।

फुफी रविवार को नहीं आयी । (फुफी रविवार को नही आयी।) — पिसिमा रविवार दिन आसेननि।

मूझे और कुछ नहीं चाहिए । (मूझे आओर् कुछ नही चाहिए।) — आमार आर किछु चाई ना।

मैं गुरुवार को समय पर नहीं पहुंच सका । (मँयर् गुरुवार को समय पर् नही पहुँच सका।) — आमि बुहस्पतिबारे समय मतो पौँछाते पारिनि।

यदि आपने रमा की कहा न होता, तो वह इसे नहीं जानती । (इयदि आपने रमा की कहा न होता, तो ओयह् इसे नही जानती।) — यदि आपनि रमाके ना बलतेन, ताहले से जानते पारतो ना।

मेरा कल देरी नहीं होगी । (मेरा कल् देरी नही होगी।) — आमार काल देरी हवे ना।

प्रश्नवाचक न-कारात्मक वाक्य (प्रश्नवाचक न-कारात्मक वाक्य)

आज ज्यादा जाड़ा है, क्या नहीं है ? (आज ज्यायदा जाड़ा ह्यार,

কায়্যা নহীঁ হায়) — আজ শীত খুব বেশী — কি নয়?
 वे भारतीय है, क्या नहीं है ? (ওয়ে ভারতীয় হায়, কায়্যা নহীঁ হায়?)
 — তারা ভারতীয় — কি নয়?

तुम खुश नहीं थे, क्या खुश थे ? (তুম্ খুশ্ নহীঁ থে, কায়্যা খুশ্ থে?) — তুমি খুশী ছিলে — কি ছিলে না?

परसों एतवार होगा, क्या नहीं होगा ? (পরসৌ এতওয়ার হোয়া, কায়্যা নহীঁ হোয়া?) — পরশু রবিবার হবে, কি হবে না?

मूझको आभि जाना होगा, नहीं होगा क्या ? (মুঝকো আভি জানা হোয়া, নহীঁ হোয়া কায়্যা?) — আমাকে এখুনি যেতে হবে — কি হবে না?

कल ३० जनवरी नहीं होगी, होगी क्या ? (কল্ ৩০ জনওয়ারী নহীঁ হোগী, হোগী কায়্যা?) — কাল ৩০শে জানুয়ারী হবে না — কি হবে?

कल मैं फुटवाल खेलुंगा, क्या मैं नहीं खेलुंगा ? (কল্ মায়্ ফুটবাল খেলুংগা, কায়্যা মায়্ নহীঁ খেলুংগা?) — আমি কি কাল ফুটবল খেলবো — কি খেলবো না?

तुमने रामचरित मानस पढ़ा है , क्या नहीं पढ़ा है ? (তুম্‌নে রামচরিত মানস পড়া হায়, কায়্যা নহীঁ পড়া হায়?) — তুমি রামচরিত মানস পড়েছ — কি পড়নি?

तुमने अपना काम कर चुका था, नहीं कर चुका था क्या ? (তুম্‌নে আপনা কাম কর্ চুকা থা, নহীঁ কর্ চুকা থা কায়্যা?) — তুমি নিজের কাজ শেষ করেছিলে — কি শেষ করনি?

तुम मेरे कलम ढूँढा था, नहीं ढूँढा था क्या ? (তুম্‌ মেরে কলম্‌ দুঁড়া থা, নহীঁ দুঁড়া থা কায়্যা?) — তুমি আমার কলম খুঁজেছিলে — কি খোঁজনি?

सर्वनाम प्रयोग (সর্বনাম প্রয়োগ)

यह अनिल है । (ইয়হ্‌ অনিল হায়।) — এ অনিল।

वह सुनील है । (ওয়হ্‌ সুনীল হায়।) — সে সুনীল।

यह मेरा कलम है । (ইয়হ্‌ মেরা কলম হায়।) — এটি আমার কলম।

वह उसका कापी है । (ওয়হ্‌ উস্‌কা কাপী হায়।) — ওটি ওর খাতা।

यह एक लड़का है । (ইয়হ্‌ এক লড়কা হায়।) — এটি একটি বালক।

वह एक लड़की है । (उय्ह् एक लड़की हाय।) — से एकटि बालिका ।
 यह एक कटहल है । (इय्ह् एक कटहल हाय।) — एटि एकटि काँठाल ।
 वह एक अमरूद है । (उय्ह् एक अमरूद हाय।) — उटि एकटि पेयारा ।
 वह गाय है । वह मेरी है । (उय्ह् गाय हाय । उय्ह् मेरी हाय।)
 — उटि गाभी । उटि आमार ।

यह एक भैसा है । यह तुम्हारा है । (इय्ह् एक भायसा हाय ।
 इय्ह् तुम्हारा हाय।) — एटि एकटि महिष । एटि तोमार ।

ये मेरा कितावों हैं । ये मेज पर है । (इये मेरा कितावों हाँय ।
 इये मेज पर हाय।) — एगुलि आमार बई । एगुलि टेबिलेर ओपर ।

भारत हमारा देश है । हम भारतवासी हैं । (भारत हमारा देश
 हाय । हम भारतवासी हाँय।) — भारत आमাদের देश । आमरा भारतवासी ।

रमा और श्यामा बहनें हैं । उनकी पिताजी शिक्षक है ।
 (रमा अओर श्यामा बहनें हाँय । उनकी पिताजी शिक्षक हाय।) — रमा ओ श्यामा
 बोन हय । ओदर बाबा शिक्षक ।

वह कौन है ? --- वह आपका भाई है । (उय्ह् कउन हाय ? — उय्ह्
 आपका भाई हाय।) — उटि के ? — उटि तोमार भाई ।

वे क्या है ? --- वे कापियाँ हैं । (उये काया हाय ? — उये कापियाँ हाँय)
 — उगुलि कि ? — उगुलि खाता ।

जो कोई सबसे अच्छा रहेगा, उसे पुरस्कार मिलेगा । (जो कोई
 सबसे अच्छा रहेगा, उसे पुरस्कार मिलेगा।) — ये केउ सबछेये ভালो থাকবে,
 সে পুরস্কার পাবে ।

ये दूकानें उनकी हैं । (इये दूकानें उनकी हाय।) — এই দোকানগুলি
 তাদের ।

यह वाच मेरा है । (इय्ह् उयाच मेरा हाय।) — এই রিষ্টওয়াচ আমার ।

वह एक संतरा है । (उय्ह् एक सन्तरा हाय।) — उटि एकटि कमला लेबु ।

यह तेरा सेब है । (इय्ह् तेरा सेब हाय।) — एटि तोर आपेल ।

वह हमारा पालतु सुग्गा है । (उय्ह् हमारा पालतु सुग्गा हाय।) —
 उटि आमাদের पोषा टियापाखी ।

यह आपका कमरा है । (इय्ह् आपका कमरा हाय।) — एटि आपनार कम्फ ।

वह आपलोगोंका मकानों है । (ওয়হ্ আপলোগৌকা মকানৌ হ্যায়।)—
ওগুলি আপনাদের বাড়ী।

सम्बन्ध बोधक अव्यय का वाक्य

সম্বন্ধ বোধক অব্যয়ের বাক্য

किताब मेज के ऊपर है । (किताब् मेज के उपर ह्यै।)—বই
টেবিলের উপর।

किताब कुर्सी पर है । (किताब् कुर्सी पर ह्यै।)—বই চেয়ারের ওপর।

वह आदमी कुर्सी पर बैठा है । (ওয়হ্ আদমী কুর্সী পর ওয়্যায়্ঠা হ্যায়।)—
এ লোকটি চেয়ারে বসে আছে।

दरवाजे पर गुलाबी रंग है । (दरवाजे पर गुलाबी रंग ह्यै।)—
দরজার ওপর গোলাপী রং আছে।

माताजी दरवाजे पर खड़ी हैं । (माताजी दरवाजे पर खड़ी ह्यै।)—
মা দরজায় দাঁড়িয়ে আছেন।

मिः रय अब कमरे में हैं। (मिः रय अब कमरे में ह्यै।)—মিঃ রায়
এখন ঘরে আছেন।

सुराही में थोड़ा पानी है । (सुराही में थोड़ा पानी ह्यै।)—কুঁজোতে
অল্প জল আছে।

मैं सुराही में थोड़ा-सा और पानी डालता हूं । (मैं सुराही में
थोड़ा-सा अउर् पानी डाल्ता हूं।)—আমি কুঁজোতে সামান্য আরও জল ঢালছি।

मैं आपसे दफ्तर पर मिलुंगा । (मैं आप से दफ्तर पर मिलुंगा।)—
আমি আপনার সঙ্গে অফিসে দেখা করবো।

दीपा तालाब में स्नान करती है । (दीपा तालाब में स्नान करती ह्यै।)—
দীপা পুকুরে স্নান করছে।

लोग नदी में तैरता है । (लोग नदी में तायर् ता ह्यै।)—লোকগুলি
নদীতে সাঁতার দিচ্ছে।

आप फर्स पर क्यों नहीं बैठते ? (आप फर्स पर किउ नहीं
ওয়্যায়্ঠতে?)—আপনি ফরাসে বসেননি কেন?

वाच दर्राज के अन्दर है । (ওয়াচ দরাজ কে অন্দর হায়।)—রিষ্টওয়াচটি দেবাজের মধ্যে আছে।

समाचार डाक द्वारा भेजा गया । (সমাচার ডাক দ্বারা ভেজা গয়া।)—সংবাদ ডাকের সাহায্যে পাঠানো হয়েছে।

नावें पुल के नीचे है । (নাওয়েঁ পুল কে নীচে হায়।)—নৌকাগুলি পুলের নীচে আছে।

रामबाबु कमरा के अन्दर बैठा था । (রামবাবু কমরা কে অন্দর ওয়ায়ঠা থা।)—রামবাবু ঘরের মধ্যে বসেছিলেন।

अमिताभ छत पर सैर करता था । (অমিতাভ ছত পর স্যায়র্ করতা থা।)—অমিতাভ ছাদে বেড়াচ্ছিল।

इसे बंगला से हिन्दी में अनुबाद कीजिए । (ইসে বংগলা সে হিন্দী মেঁ অনুবাদ কীজিএ।)—একে বাংলা থেকে হিন্দীতে অনুবাদ করুন।

हिमाचल प्रदेश उत्तर भारत में है । (হিমাচল প্রদেশ উত্তর ভারত মেঁ হায়।)—হিমাচল প্রদেশ উত্তর ভারতে অবস্থিত।

मद्राज भारत के दक्षिण की ओर है । (মদ্রাজ ভারত কে দক্ষিউঁ কী ওর্ হায়।)—মাদ্রাজ ভারতের দক্ষিণ দিকে অবস্থিত।

वह अपने पिताजी के पास खड़ा हुआ । (ওয়হ্ আপ্নে পিতাজী কে পাস খড়া হুয়া।)—সে তার বাবার পাশে দাঁড়িয়ে আছে।

रसगुल्ला को गोपाल और नेपाल के बीच बाँट दो । (রসগুল্লা কো গোপাল অওর নেপাল কে বীচ্ বাঁট দো।)—রসগোল্লাকে গোপাল এবং নেপালের মধ্যে ভাগ করে দাও।

पैसा मेरी जेब में है । (প্যায়সা মেরী জেব মেঁ হায়।)—পয়সা আমার পকেটে আছে।

बसें सड़क पर चलती है । (বসেঁ সড়ক পর চল্‌তী হায়।)—বাসগুলি রাস্তার ওপর দিয়ে চলছে।

कुछ परिपूरक वाक्य (কুছ পরিপূরক ওয়াক্‌ইয়)

কতকগুলি পরিপূরক বাক্য

हम अभी स्कूल पहुंचे ही थे कि घंटी बज गई । (হম অভী স্কুল পহুঁচে হী থে কি ঘন্টী বজ গর্ই।)—হম অভী স্কুল

পঁছছে হী থে কি ঘন্টা বজ গঙ্গি।) —আমরা স্কুলে পৌঁছাতেই ঘন্টা বেজে গেল।

जब तक आप तेज न दौड़ेंगे, गाड़ी को नहीं पकड़ सकेंगे। (जब तक आप तेज न दौड़ेंगे, गाड़ी को नहीं पकड़ सकेंगे।) —যতক্ষণ পর্যন্ত আপনি জোরে না দৌড়াচ্ছেন, গাড়ীকে ধরতে পারবেন না।

जैसे ही हम स्टेशन पर पहुंचे गाड़ी चल दी। (जैसे ही हम स्टेशन पर पहुँचे, गाड़ी चल दी।) —যেমনই আমি স্টেশনে পৌঁছলাম, গাড়ী চলতে লাগলো (ছেড়ে দিল)।

जहाँ तक मुझे याद है, वह कल यहाँ पर था। (जहाँ तक मुझे याद है, वह कल यहाँ पर था।) —যতদূর পর্যন্ত আমার স্মরণ হয়, সে কাল এখানে ছিল।

वह इतना बीमार है कि बिस्तर से उठ नहीं सकता। (वह इतना बीमार है कि बिस्तर से उठ नहीं सकता।) —সে এত অসুস্থ যে বিছানা থেকে উঠতে পারে না।

वह इतनी कमजोर है कि चल नहीं सकती। (वह इतनी कमजोर है कि चल नहीं सकती।) —তিনি এত দুর্বল যে চলতে পারেন না।

मैं सिर्फ बंगला ही नहीं, हिन्दी भी पढ़ता हूँ। (मैं सिर्फ बंगला ही नहीं, हिन्दी भी पढ़ता हूँ।) —আমি শুধু বাংলাই নয়, হিন্দীও পড়ি।

वह अभी घर से निकला ही था कि बारिश शुरू हो गई। (वह अभी घर से निकला ही था कि बारिश शुरू हो गई।) —সে এখনি ঘর থেকে বেরোতেই বর্ষা (বৃষ্টি) শুরু হয়ে গেল।

वह असफल हो जाएगा परन्तु नकल नहीं करेगा। (वह असफल हो जाएगा परन्तु नकल नहीं करेगा।) —সে অসফল হবে কিন্তু নকল করবে না।

मेरे लिए यह दूध बहुत ज्यादा है। (मेरे लिए यह दूध बहुत ज्यादा है।) —আমার পক্ষে এই দুধ খুব বেশী।

जितना ऊँचा चढ़े, उतनी ठंडा बढ़ती जाती है। (जितना ऊँचा चढ़े, उतनी ठंडा बढ़ती जाती है।) —যত উঁচুতে চড়বে ততই ঠাণ্ডা বেড়ে যেতে থাকবে।

यद्यपि वह गरीब है परन्तु ईमानदार है। (यद्यपि वह गरीब है परन्तु ईमानदार है।) —ইয়দইয়পি ওয়হ্ গরীব্

হায় পরন্তু ইমানদার হায়।)—যদিও সে গরীব কিন্তু সৎ।

न तपन और न उसका भाई इस पार्क में खेलता है । (न तपन अउर न उसका भाई इस पार्क में खेलता हय।)—ना तपन आर ना तार भाई এই বাগানে খেলা করে।

समयसूचक कुछ वाक्य समयसूचक কিছু বাক্য

अब अगस्त उन्नीस सौ नब्बे (1990) है । वह अक्तुबर में आएगा । (अब अगस्त उन्नीस सौ नब्बे हय। ओयह् अक्तुबर में आएगा।)—एখন आगस्ट উনিশ শো নব্বই। তিনি অক্টোবরে আসবেন।

आपको उसका पत्र एक हफ्ता में मिलेगा । (आपको उसका पत्र एक हफ्ता में मिलेगा।)—তার পত্র আপনি এক সপ্তাহের মধ্যে পাবেন।

तुम कल दो बजे आओ । (तुम कल् दो बजे आओ।)—তুমি কাল দুটোর সময় এসো।

वह आज दस बजे आये । (ओयह् আজ দস বজে আয়ে।)—সে আজ দশটার সময় এসেছে।

मैं पूजा के छुट्टी से सिमला जाऊंगा । (मैं पूजा के छुट्टी से सिमला जाऊंगा।)—অমি পূজার ছুটিতে সিমলা যাবো।

वह कल सबेरे उठकर सैर करने गया था । (ओयহ্ কল সবেরে উঠকর সায়র করনে गया था।)—সে কাল ভোরে উঠে বেড়াতে গিয়েছিল।

हम दस मई को कलकत्ता रवाना हुए । (हम् दस् मई को कलकत्ता रवाना हूए।)—আমরা ১০ই মে কলকাতা রওনা হয়েছি।

आप ग्यारह बजे रात को रानीगंज पहुंचेंगे । (आप् ग्यारह बजे रात को रानीगंज पहुँचेंगे।)—আপনি রাত্রি এগারোটার সময় রানীগঞ্জ পৌঁছাবেন।

वह कल यहां एक बजे तक था । (ओयह् कल् इयहाँ एक बजे तक था।)—সে কাল এখানে বেলা একটা পর্যন্ত ছিল।

रमैन हररोज एक घंटा पढ़ते हैं । (रमैन हररोज एक घंटा पढ़ते हय।)—রমেন প্রতিহ এক ঘণ্টা পড়ে।

वह अभी नहीं आया । (ओयह् अभी नहीं आया।)—সে এখনও আসেনি।

मैं अपना काम अगले सोमवार तक समाप्त कर लूंगा । (मैं अपना काम अगले सोमवार तक समाप्त कर लूंगा।)—মैं अपना काम অগলে সোমবার तक সমাপ্ত কর লুংগা।

কাম্ অগ্লে সোমবার তক্ সমাপ্ত কর্ লুঙ্গা।)—আমি নিজের কাজ আগামী সোমবার নাগাদ শেষ করে ফেলবো।

मैं उसे शुक्रवार को मिलूंगा । (মায় উসে শুক্রবার কো মিলুঙ্গা।)—আমি তার সঙ্গে শুক্রবার দিন দেখা করবো।

वह कल यहाँ रहेगा । (ওয়হ্ কল্ ইয়হাঁ রহেগা।)—সে কাল এখানে থাকবে।

नलिनीबाबु कल से यहाँ रहा है । (নলিনীবাবু কল্ সে ইয়হাঁ রহা হ্যায়।)—নলিনীবাবু কাল থেকে এখানে আছেন।

मैंने उसे पहले ही लिख दिया है । (মায়নে উসে পহ্লে হী লিখ্ দিয়া হ্যায়।)—আমি তাকে প্রথমেই লিখে দিয়েছিলাম।

वह कल यहाँ आयेगा । (ওয়হ্ কল্ ইয়হাঁ আয়েগা।)—সে কাল এখানে আসবে।

रमला अभी नहीं आई । (রমলা অভী নহাঁ আই।)—রমলা এখনও আসেনি।

जब हम आया तो मीरा चली गई । (জব্ হম্ আয়া তো মীরা চলী গঈ।)—যখন আমি এলাম তখন মীরা চলে গেল।

हम अपना काम लगभग तीन घंटों में समाप्त कर लेगा । (হম্ আপ্না কাম লগভগ তীন ঘন্টোঁ মৈঁ সমাপ্ত কর্ লেগা।)—আমরা নিজেদের কাজ প্রায় তিন ঘণ্টার মধ্যে শেষ করে নেব।

कुछ विविध वाक्य (কুছ ওয়িওয়িধ ওয়াক্‌ইয়)

किछु विविध शब्द

लड़कियाँ विद्यालय में हाजिर थीं । (লড়কিয়াঁ ওয়িদইয়ালয় মৈঁ হাজির থী।)—মেয়েরা বিদ্যালয়ে উপস্থিত ছিল।

वह मुझे वहाँ जाने से रोकता है । (ওয়হ্ মুঝে ওয়হাঁ জানে সে রোকতা হ্যায়।)—সে আমাকে সেখানে যেতে বাধা দিচ্ছে।

मेरा बात सुनकर उसका बहुत आनन्द हुआ । (মেরা বাত্‌ সুনকর্‌ উস্‌কা বহুত আনন্দ হুআ।)—আমার কথা শুনে তার খুব আনন্দ হয়েছে।

तुम रिस्तेदारसे व्यवहार करना नहीं जानते । (তুমি রিস্তেদারসে
বওহার করা নহী জানতে।)—তুমি আত্মীয়ের সঙ্গে ব্যবহার করতে জান না।

मेरी माताजी मेरी साथ थी । (মেরী মাতাজী মেরী সাথ থী।)—আমার
মা আমার সঙ্গে ছিলেন।

नरेश पिताजी के साथ रायगंज गया । (নরেশ পিতাজী কে সাথ
রায়গঞ্জ গয়া।)—নরেশ বাবার সঙ্গে রায়গঞ্জ গেছে।

इस खबर से चंपा बहुत खुश हुई । (ইস খবর সে চাঁপা বহুত
খুশ্ হুই।)—এই সংবাদে চাঁপা খুব খুশী হয়েছে।

मैंने पुरानी किताब देकर नई ले ली । (ম্যানে পুরানী কিতাব দেকর
নই লে লী।)—আমি পুরাতন বই দিয়ে নতুন নিয়ে নিয়েছি।

मैं तुमहारी समाचार सुनकर प्रसन्न हूँ । (ম্যৈ তুমহারী সমাচার।
সুনকর প্রসন্ন হুঁ।)—আমি তোমার সংবাদ শুনে প্রসন্ন হয়েছি।

वह एक कान से बहरा है । (ওয়হ্ এক কান সে বহরা হায়।)—সে
এক কানে কালা।

यह काम के परिणाम स्वरूप झगड़ा होगा । (ইয়হ্ কাম কে পরিণাম
সওয়রূপ ঝগড়া হোগা।)—এই কাজের পরিণাম স্বরূপ ঝগড়া হবে।

उसे सफलता का पूरा भरोसा था । (উসে সফলতা কা পূরা ভরোসা
থা।)—তার সাফল্যের উপর সম্পূর্ণ ভরসা ছিল।

क्या आप आपनी सफलता के विषय में निश्चित हैं ? (ক্যায়া আপ
আপনী সফলতা কে বিষয় মৈ নিশ্চিত হাঁয়?)—আপনি কি সফলতা সম্পর্কে
নিশ্চিত আছেন?

झमेला करना ठिक नहीं है । (ঝমেলা করনা ঠিক নহী হায়।)—ঝামেলা
করা ঠিক নয়।

उसे रूपैया का हिसाब देना होगा । (উসে রূপ্যায়্যা কা হিসাব দেনা
হোগা।)—তাকে টাকার হিসাব দিতে হবে।

कुछ आदमी स्वास्थ्य की हानि करके रूपया कमाते है । (কুছ আদমী
সওয়্যাস্থ কী হানি করকে রূপ্যায়্যা কমাতে হায়।)—কিছু ব্যক্তি স্বাস্থ্যহানি করে
টাকা রোজগার করে।

उसे प्रेसिडेन्सी कालेज में भर्ती किया गया । (उसे प्रेसिडेन्सी कालेज में भर्ती किया गया।) — तাকে प्रेसिडेन्सी कालेज में भर्ती करा হয়েছে।

हम तुम्हारे बात पर भरोसा नहीं कर सकते । (हम तुम्हारे बात पर भरोसा नहीं कर सकते।) — আমরা তোমার কথায় ভরসা করতে পারি না।

मैं ज्यादा मेहनत करके सफल हुआ । (मैं ज्यादा मेहनत करके सफल हुआ।) — আমি অত্যন্ত পরিশ্রম করে সফল হয়েছি।

हमें जीने के लिए काम करना होगा । (हमें जीने के लिए काम करना होगा।) — আমাদের বাঁচার জন্য কাজ করতে হবে।

पाठ—१४ (पाठ—१४)

कर्तृवाच्य और कर्मवाच्य (कर्तृवाच्य ও কর্মবাচ্য)

कर्तृवाच्य (कर्तृवाच्य)

वह पढ़ता है । (उयह पढ़ता है।) — সে পড়ছে।

कृष्ण ने कंस को मारा । (कृष्ण ने कंस को मारा।) — কৃষ্ণ কংসকে বধ করেছিলেন।

क्या तुम हिसाब लिख रहे हो ? (क्या तुम हिसाब लिख रहे हो?) — তুমি কি হিসাব লিখছো?

मजदूरों ने नहर में काम करते थे । (मजदूरों ने नहर में काम करते थे।) — শ্রমিকগণ খালে কাজ করছিল।

क्या तुम खाना खा लिया है ? (क्या तुम खाना खा लिया है?) — তুমি কি খাবার খেয়ে নিয়েছ?

राम चार रोज विद्यालय में हाजिर नहीं थे । (राम चार रोज विद्यालय में हाजिर नहीं थे।) — राम चारदिन विद्यालये উপস্থित ছিল না।

कर्मवाच्य (कर्मवाच्य)

उससे पढ़ा जाता है । (उससे पढ़ा जाता है।) — তার দ্বারা পড়া হচ্ছে।

কৃষ্ণ দ্বারা কংস মারা गया । (কৃষ্ণ দওয়ারা কংস মারা गया)।—
কৃষ্ণের দ্বারা কংস বধ হয়েছিল।

क्या तुमसे हिसाब लिखा जा रहा है ? (ক্যায়া তুমসে হিসাব লিখা
জা রহা হায়?)—তোমার দ্বারা কি হিসাব লিখা হচ্ছে?

मजदूरों द्वारा नहर में काम होता था । (মজদুরৌ দওয়ারা নহর মে
কাম হোতা থা)।—শ্রমিকদের দ্বারা খালে কাজ হচ্ছিল।

ताजमहल बहुत खर्च करके बनवाया गया था । (তাজমহল বহুত
খর্চ করকে বনবায়া गया था)।—অনেক খরচ করে তাজমহল তৈরী করা হয়েছিল।

कलकत्ता से कई दैनिक समाचार पत्र प्रकाशित होते हैं । (কলকত্তা
সে কই দ্যায়নিক সমাচার পত্র প্রকাশিত হোতে হাঁয়)।—কলকাতা থেকে কয়েকটি
সংবাদপত্র প্রকাশিত হয়।

उस पर चोरी का दोष लगाया गया था । (উস পর চোরী কা দোষ
লগায়া गया था)।—তার ওপর চুরির দোষারোপ করা হয়েছিল।

वह काम होने दो । (ওয়হ্ কাম হোনে দো)।—ও কাজ হতে দাও।

कहा जाता है कि, स्वामी विवेकानन्द भगवान शिव के अवतार
थे । (কহা জাতা হায় কি, সওয়ামী ওয়িবেকানন্দ ভগওয়ান শিব কে অওতার
থে)।—বলা হয় স্বামী বিবেকানন্দ ভগবান শিবের অবতার ছিলেন।

आपको आपकी लापरवाही की सजा दी जाएगी । (আপকো আপকী
লাপরবাহী কী সজা দী জাএগী)।—আপনাকে আপনার অবহেলার জন্য শাস্তি
দেওয়া হবে।

कुछ विविध वाक्य (কুছ ওয়িবিধ ওয়াক্‌ইয়)

किछु विविध वाक्य

यहां के प्राकृतिक दृश्य कितना सुन्दर था । (ইয়হাঁ কা প্রাকৃতিক দৃশ্য
কিতনা সুন্দর থা)।—এখানকার প্রাকৃতিক দৃশ্য কত সুন্দর ছিল।

कोई आदमी इतना अपमान नहीं सह सकता । (কোই আদমী
ইতনা অপমান নহী সহ সক্তা)।—কোনও লোক এত অপমান সহ্য করতে
পারে না।

রাত কো কিতনী ঠন্ডা হৈ । (রাত কো কিতনী ঠন্ডা হায়)।—রাতে কি ঠাণ্ডা।

হম বড়া কঠিন জীবন ব্যতীত করতے हैं । (হম বড়া কঠিন জীওয়ন ওয়তীত করতے হাঁয়)।—আমরা খুব কঠিন জীবন যাপন করছি।

कलकत्ता हमारे देश के बहुत से नगरों की अपेक्षा बड़ा शहर है । (কলকাতা হমারে দেশ কে বহুত সে নগরৌ কী অপেক্ষা বড়া শহর হায়)

—কলকাতা আমাদের দেশের অনেক শহরের অপেক্ষা বড় শহর।

कृपया दरवाजा खोलिए । (কৃপয়া দরওয়াজা খোলিএ)।—দয়া করে দরজা খুলুন।

आप और एक रोटी लेंगे ? (আপ্ অওর্ এক রোটি লেংগে?)—আপনি আর একটা রুটি নেবেন?

क्या आप क्यों चुप रहे हो ? (क्या आप किंउ चुप् रहे हो?)—আপনি কেন চুপ করে আছেন?

राजेन शैलेन की अपेक्षा बड़ा नहीं । (राजेन शाय्लेन की अपेक्षा बड़ा नहीं)।—রাজেন শৈলেনের চেয়ে বড় নয়।

भीम दुर्योधन से अपेक्षा शक्तिशाली थे । (भीम दुर्योधन से अपेक्षा शक्तिशाली थे)।—ভীম দুর্যোধনের চেয়ে শক্তিশালী ছিলেন।

रमला कक्षा में सबसे अच्छी लड़की है । (रमला कक्षा में सबसे अच्छी लड़की है)।—রমলা কক্ষাতে (শ্রেণীর মধ্যে) সবচেয়ে ভাল মেয়ে।

बहुत कम भारतीय संत थे जो विवेकानंद जैसे लोकप्रिय थे । (बहुत कम भारतीय संत थे जो वियेकानंद जयसे लोकप्रिय थे)।—

অনেক অল্প ভারতীয় সন্ন্যাসী ছিলেন যিনি বিবেকানন্দের মতো লোকপ্রিয় ছিলেন।

नेताजी सुभाषचन्द्र लोकप्रिय नेता थे । (नेताजी सुभाषचन्द्र लोकप्रिय नेता थे)।—নেতাজী সুভাষচন্দ্র লোকপ্রিয় নেতা ছিলেন।

हमारा भारतवर्ष सबसे महान देश है । (हमारा भारतवर्ष सबसे महान देश है)।—আমাদের ভারতবর্ষ সবচেয়ে মহান দেশ।

मनुष्य नाशवान है । (मनुष्य नाशवान है)।—মানুষ মরণশীল।

बह अपने रोज के काम की कभी उपेक्षा नहीं करती । (उय् अर्पने रोज के काम की कभी उपेक्षा नहीं करती।)—से निजेर रोजेर (प्रतिदिनेर) काजके कथनओ अवहेला करे ना।

पोलिश आनेका पहले ही चोर भाग गया । (पोलिश आनेका पहले ही चोर भाग गया।)—पुलिश आसार आगेई चोर पालियेछिल।

मैं स्टेशन पर पहुंचाने के पहले ही गाड़ी छुट गयी । (मैय स्टेशन पर पहुँचाने के पहले ही गाड़ी छूट गयी।)—आमि स्टेशने पौँछानोर आगेई गाड़ी छेड़े गेल।

कक्षा में कितना छात्र है ? (कक्षा में कितना छात्र हाय?)—शेगीते कत छात्र आछे?

बगीचा में कोई न था (बगीचा में कोई ना था।)—बागाने केउ छिल ना।

लड़कों में से बहुत-से कल स्कूल नहीं आये । (लड़कों में से बहुत-से कल स्कूल नहीं आये।)—छेलेदेर मध्ये अनेके कल स्कूले आसेनि।

उस किताब में इस किताब की अपेक्षा ज्यादा पृष्ठ है । (उस् किताब में इस किताब की अपेक्षा ज्यारदा पृष्ठ हाय।)—ए बईटिर चेये एई बईटिते बेसी पृष्ठा आछे।

दोनों व्यक्तियों में से कोई नहीं आया । (दोनौ ब्यक्तिओ में से कोई नहीं आया।)—दूँटि लोकेर मध्ये केउ आसेनि।

क्या गिलास में पानी नहीं है ? (क्या गिलास में पानी नहीं हाय?)—गेलासे कि जल नेई?

कड़ाही में थोड़ा सा दूध है । (कड़ाही में थोड़ा सा दूध हाय।)—कड़ाईते अन्न दूध आछे।

नदी में बहुत पानी था । (नदी में बहुत पानी था।)—नदीते अनेक जल छिल।

गया महिनो में नदी में बाढ़ आया था । गया महिनो में नदी में बाढ़ आया था।)—गत मासे नदीते बन्या एसेछिल।

क्या आप यह समाचार सुनकर खुश है ? (क्या आप इयह समाचार

সুনকর খুশ হায়?)—আপনি কি এই খবর শুনে খুশী হয়েছেন?

क्या आपका भोजन हो चुका कि नहीं। (क्या आपका भोजन हो चुका कि नहीं)—आपना आहार समाप्त হয়েছে কি হয়নি?

क्या तुम वह सब दोगे जो कुछ मैं चाहूँ ? (क्या तुम्‌ ওয়হ্‌ সব্‌ দোগে জো কুছ্‌ মায়্‌ চাইঁ?)—তুমি কি সেই সব দেবে যা কিছু আমি চাইবো?

कुछ प्रश्नोत्तर (কুছ্‌ প্রশ্নোত্তর)

आप कौन है ? (आप्‌ कउन्‌ हयै?)—आपनि কে?

मैं नितार्ई के मित्र है। (मय्‌य नितार्ई के मित्र हयै।)—আমি নিতাইয়ের বন্ধু।

कौन सा जानवर हमें दूध देता है ? (कउन्‌ सा जान्‌उयर्‌ हमें दूध्‌ देता हयै?)—কোন্‌ পশু আমাদের দুধ দেয়?

गाय हमें दूध देता है। (गाय हमें दूध्‌ देता हयै।)—গাভী আমাদের দুধ দেয়।

कौन सा जानवर भौंकता है ? (कउन्‌ सा जान्‌उयर्‌ ভৌঁকতা হয়ৈ?)—কোন্‌ পশু ঘেউ ঘেউ করে?

कुत्ता भौंकता है। (कुत्ता ভৌঁকতা হয়ৈ।)—কুকুর ঘেউ ঘেউ করে।

किस पशु के सींग होते हैं ? (कিস্‌ पशु के सीँग होते हयै?)—কোন্‌ পশুর শিং হয়?

गाय के सींग होते हैं। (गाय के सीँग होते हयै।)—গুরুর শিং হয়।

कौन कौन सा पशु गाड़ी खींचता है ? (कउन्‌ कउन्‌ सा पशु गाड़ी खीँचता हयৈ?)—কোন্‌ কোন্‌ পশু গাড়ী টানে?

बैल और टट्टू गाड़ी खींचता है। (बयैल अउर्‌ टट्‌टू गाड़ी खीँचता हयै।)—বলদ ও টাট্টু গাড়ী টানে।

गदहे किस काम में आते हैं ? (गदहे कিস्‌ काम में आते हयै?)—গাধা কি কাজে আসে?

गदहे भारवाही पशु है। (गदहे भारवाही पशु हयै।)—গাধা ভারবাহী পশু।

कौन-से पशु के पीठ पर कुबड़ होता है और उसकी दूसरा नाम क्या है ? (कौन-से पशु के पीठ पर कुबड़ होता है और उसकी दूसरा नाम क्या है ?) —कौन पशु के पीठ पर कुबड़ होता है और उसकी दूसरा नाम क्या है ?

ऊँठ की पीठ पर कुबड़ होता है और उसकी दूसरी नाम रेगीस्तान का जहाज है । (ऊँठ की पीठ पर कुबड़ होता है और उसकी दूसरी नाम रेगीस्तान का जहाज है) —ऊँठ के पीठ पर कुबड़ होता है और उसकी दूसरी नाम रेगीस्तान का जहाज है ।

शहद की मक्खियाँ कहाँ रहती हैं ? (शहद की मक्खियाँ कहाँ रहती हैं ?) —शहद की मक्खियाँ कहाँ रहती हैं ?

शहद की मक्खियाँ छत्ते में रहती हैं । (शहद की मक्खियाँ छत्ते में रहती हैं) —शहद की मक्खियाँ छत्ते में रहती हैं ।

शिकारी पशु कौन कौन हैं ? (शिकारी पशु कौन कौन हैं ?) —शिकारी पशु कौन कौन हैं ?

सिंह, शेर, चीता, नेकड़े आदि शिकारी पशु हैं । (सिंह, शेर, चीता, नेकड़े आदि शिकारी पशु हैं) —सिंह, शेर, चीता, नेकड़े आदि शिकारी पशु हैं ।

कौन सा जीव जाला बुनती है ? (कौन सा जीव जाला बुनती है ?) —कौन जीव जाला बुनती है ?

मकड़ी जाला बुनती है । (मकड़ी जाला बुनती है) —मकड़ी जाला बुनती है ।

कौन सा पशु हमें ऊँट देता है ? (कौन सा पशु हमें ऊँट देता है ?) —कौन पशु हमें ऊँट देता है ?

भेड़ हमें ऊँट देता है । (भेड़ हमें ऊँट देता है) —भेड़ा हमें ऊँट देता है ।

प्रश्नसूचक वाक्य (प्रश्नसूचक वाक्य)

आपका शुभ नाम क्या है ? (आपका शुभ नाम क्या है ?) —आपका (पौषाकी वा बाल) नाम कि ?

आपका परिचय क्या है ? (आपका परिचय क्या है ?)—आपना परिचय कि ?

क्या आप मूलसे बड़े है ? (क्या आप मूलसे बड़े है ?)—आपनि कि आमांर चेये बड़ ?

आपके पिता का नाम क्या है ? (आपके पिताका नाम क्या है ?)—आपना पिताका नाम कि ?

वह क्या करते है ? (उयह् क्या करते है ?)—तिनि कि करेन ?

आपकी क्या उम्र है ? (आपकी क्या उम्र है ?)—आपना वयस कत ?

आप कितने भाई है ? (आप कितने भाई है ?)—आपना कयटि भई ?

आपकी कितनी बहनें हैं ? (आपकी कितनी बहनें हैं ?)—आपना कतगुलि वान ?

तुम कौन से खेल खेलते हो ? (तुम् कउन् से खेल खेलते हो ?)—तुमि कौन खेल खेल ?

क्या तुम्हें लाठी चलानी आती है ? (क्या तुम्हे लाठी चलानी आती है ?)—तुमि कि लाठी खेलते जानो ?

क्या तुम्हारे स्कूल में व्यायाम सिखाते हैं ? (क्या तुम्हारे स्कूल में व्यायाम सिखाते हैं ?)—तोमादेर स्कूल कि व्यायाम शेखानो हय ?

आपको अधिक चोट तो नहीं आयी ? (आपको अधिक चोट तो नहीं आयी ?)—आपना वेशी आघात लागेनि तो ?

आपको तकलीफ क्या है ? (आपको तकलीफ क्या है ?)—आपना कष्ट कि ?

डक्टर साहब, क्या मैं चावल खा सकता हूँ ? (डक्टर साहब, क्या मैं चावल खा सकता हूँ ?)—डक्टर बाबु, अमि कि भत खेते पारि ?

क्या कोई फलतु कापी आपके पास है ? (क्या कोई फलतु कापी आपके पास है ?)—आपना काहे कि कौन बाजे खाता आहे ?

यह पर्चा किसने बनाया है ? (इयह पर्चा किसने बनाया है ?)—एइ

फर्द के तैरी करेछे?

आपका ध्यान किस ओर है ? (अपका धेयान् किस् ओरु हाय?)—
आपनार मनोयोग कोन्दिके?

तुम्हारा पड़ाई कैसी चल रही है ? (तुम्हारा पढ़ाई कायसी चल् रही
हाय?)—तोमार लेखापड़ा केमन चलछे?

इसका अर्थ क्या है ? (इस्का अर्थ काया हाय?)—एर अर्थ कि?

मुझे पढ़ने क्यों नहीं देते ? (मुझे पढ़ने किँउ नहीं देते?)—आमाके
केन पढ़ते दिछ ना?

तुम किस कालेज में पढ़ते हो ? (तुम् किस् कालेज में पढ़ते हो?)
—तुमि कोन् कलेजे पढ़ो?

उसकी परीक्षा कब से है ? (उस्की परीक्खा कब से हाय?)—तार
परीक्खा कबे थेके?

यहां से बाजार कितनी दूर है ? (इयहाँ से बाजार किन्नी दूर हाय?)
—एथान थेके बाजार कत दूर?

आप उस दिन क्यों नहीं आये ? (आप् उस् दिन किँउ नहीं आये?)
—आपनि सेदिन केन एलेन ना?

देखो लड़का क्यों रो रहा है ? (देखो लड़का किँउ रो रहा हाय?)
—देख, छेले केन काँदछे?

आपका क्या हाल-चाल है ? (आप्का काया हाल चाल हाय?)—आपनार
केमन चलछे?

यह सड़क किधर जाती है ? (इयह सड़क किधर जाती हाय?)—एई
रास्ता कोन्दिके गेछे?

क्या यहां कोई किराये की मकान मिल सकती है ? (काया इयहाँ
कोई किराये की मकान मिल सकती हाय?)—एथाने कि कोन भाड़ाटे बाड़ी
पाওয়া यावे?

দরবাজা কৌন খটখটা रहा है ? (দরওয়াজা কওন্ খটখটা रहा है?)
—কে দরজায় খটখটাচ্ছে (কড়া নাড়ছে)।

अमिताभ कहाँ है ? (অমিতাভ कहाँ है?)—অমিতাভ কোথায়?
क्या है ? (ক্যায়া হ্যায়?)—কি হয়েছে?

कौन है ? (কওন্ হ্যায়?)—কে?

आज नई बस्तु क्या पकी है ? (আজ নঈ বস্তু ক্যায়া পকী হ্যায়?)
—আজ নতুন জিনিস কি রান্না হয়েছে?

आप नाराज हो गये ? (আপ নারাজ হো গয়ে?)—আপনি রাগ
করেছেন?

आप मेरी बात को क्यों काटते हो ? (আপ্ মেরী বাত কো কিঁউ
কাটতে হো?)—আপনি আমার কথা কেন বাদ দিচ্ছেন?

मैं किसका विश्वास करूं ? (ম্যৈ কিস্কা বিশ্ওয়াস করুঁ?)—আমি কাকে
বিশ্বাস করবো?

आप मेरी ओर क्यों घूरते हैं ? (আপ্ মেরী ওর্ কিঁউ ঘুরতে হ্যায়?)
—আপনি আমার পিছনে কেন ঘুরছেন?

तुम्हें चिन्ता किस बात की है ? (তুম্হে চিন্তা কিস্ বাত্ কী হ্যায়?)
—তোমার কিসের চিন্তা?

क्या हम यहां थोड़ा सुस्ता लें ? (ক্যায়া হম্ ইয়হাঁ থোড়া সুস্তা লে?)
—আমি কি এখানে সামান্য বিশ্রাম করবো?

क्या मैं थोड़ी देर के लिए आपकी साईकल ले सकता हूं ?
(ক্যায়া ম্যৈ থোড়ী দের্ কে লিএ আপ্‌কী সাইকল্ লে সক্তা হুঁ?)—আমি কি
কিছুক্ষণের জন্য আপনার সাইকেলটি নিতে পারি?

क्या मैं इस कमरे में ठहर सकता हूं ? (ক্যায়া ম্যৈ ইস্ কমর্‌রে মৈ
ঠহর্ সক্তা হুঁ?)—আমি কি এই কামরায় থাকতে পারি?

मैं भी चलूं ? (ম্যৈ ভী চলুঁ?)—আমিও যাবো?

क्या मैं टेलीफोन कर लूं ? (ক্যায়া ম্যৈ টেলীফোন কর লুঁ?)—আমি
কি টেলিফোন করে নেবো?

क्या मैं आपके कमरे के अन्दर आ सकता हूँ ? (क्याया मैं आपके कमरे के अन्दर आ सकता हूँ?)—आमि कि आपनार कामरार मध्ये आसते पारि?

तुम्हारा जन्मदिन कब होता है ? (तुम्हारा जन्मदिन कब होता है?)
—तोमार जन्मदिन कबे हये थाके?

आप घर में कितने बजे तक आ जाते हैं ? (आप घर में कितने बजे तक आ जाते हैं?)—आपनि घरे कटा नागाद आसेन?

आज क्या तारीख है ? (आज क्या तारीख है?)—आज कत तारीख?
आपकी घड़ी में क्या बजा है ? (आपकी घड़ी में क्या बजा है?)
—आपनार घड़िते कटा बेजेछे?

पाठ—१५ (पाठ—१६)

और कुछ विभिन्न प्रकार वाक्य

(आरओ किछु बिभिन्न प्रकार वाक्य)

गुस्सा करना कमजोरी की निशानी है । (गुस्सा करना कमजोरी की निशानी है।)—राग करा दुर्बलतार छिह।

यह कपड़ा पन्द्रह रुपये मीटर है । (इयह कपड़ा पन्द्रह रूपये मीटर है।)—एह कापड़ पनेर टाका मिटर।

गीले कपड़े मत पहनो । (गीले कापड़े मत पहनो।)—भिजे कापड़ परो ना।

इसमें कोई तकलीफ नहीं । (इसमें कोई तकलीफ नहीं।)—एते कोनओ कष्ट नेह।

यह नेशनल बैंक का चेक है । (इयह नेशनल बैंक का चेक है।)—एटि न्याशनल ब्यांकेर चेक।

मेरी अर्जी मंजूर हो गयी । (मेरी अर्जी मंजूर हो गयी।)—आमार

আবেদন মঞ্জুর হয়ে গেছে।

आप जो कुछ कर रहे हैं, मैं सब समझ रहा हूँ । (आप जो कुछ कर रहे हैं, मैं सब समझ रहा हूँ।)—आपनि या किछु करछेन, आमि सबई बुझते पारछि।

यहाँ दस्तखत कीजिए । (इयहाँ दस्तखत् कीजिए।)—এখানে সেই করুন।
वह तो एक साधारण आदमी है । (ওয়হ্ তো এক সাধারণ আদমী হায়।)—সে তো একজন সাধারণ লোক।

मूझे ट्रंककाल करना है । (मुझे ट्रंककाल करना हय।)—আমাকে ট্রাংককল করতে হবে।

आलसी आदमी अधमरे के समान है । (आल्सी आदमी अधमरे के समान हय।)—কুঁড়ে লোক অধমরের সমান।

यह कपड़ा बहुत गर्म है । (इयह् कपड़ा बहुत गर्म हय।)—এই কাপড় খুব গরম।

ऊसने अपने पाप का प्रायश्चित्त कर डाला । (उस्ने अपने पाप का प्रायश्चित्त कर डाला।)—তিনি নিজের পাপের প্রায়শ্চিত্ত করেছেন।

तुम्हें सच बात बता देनी चाहिए । (तुम्हें सच ब्यात बता देनी चाहिए।)—তোমার সত্য কথা বলে দেওয়া উচিত।

आजकल काम का तेज है । (आजकल् काम का तेज हय।)—আজকাল কাজের খুব জোর।

उसे चेतावनी दे दी गई है । (उसे चेतावनी दे दी गई हय।)—তাকে ভবিষ্যৎ বাণী দিয়ে দিয়েছি।

न उधार दो, न लो । (न उधार दो, न लो।)—ধার দিও না; ধার নিও না।

न धोखा दो, न खाओ । (न धोखा दो, न खाओ।)—প্রতারণা করো না, প্রতারণায় পড়ো না।

आपके-पास कमोजों का कपड़ा है ? (आपके-पास् कमीजों का कपड़ा हय?)—আপনার কাছে শার্টের কাপড় আছে?

इतना काफी है । (इतना काफी हय।)—এই যথেষ্ট।

आपकी कृपा है । (आपकी कृपा हय।)—আপনার দয়া।

बुरा न मानियेगा । (बुरा न मानियेगा।) — थाराप मने करबैन ना।

बायीं ओर रहिये । (बायीं ओर रहिये।) — बाँदिके থাকুন।

इस दफ्तर में हैड क्लर्क ही सब कुछ है । (इस दफ्तर में हैड क्लर्क ही सब कुछ है।) — এই অফিসে হেড ক্লার্কই সব কিছু।

यह बड़ी अच्छी तस्वीर है । (इयह बड़ी अच्छी तस्वीर है।) — এটি খুব ভালো ছবি।

यह कपड़ा मजबूत लगता है । (इयह कपड़ा मजबूत लगता है।) — এই কাপড় শক্ত মনে হচ্ছে।

सिर्फ नेक आदमी ही सुखी है । (सिर्फ नेक आदमी ही सुखी है।) — শুধু ধার্মিক ব্যক্তিই সুখী হন।

पुराना कमीज पहनों, नई घोती खरीदो । (पुराना कमीज पहनों, नई घोती खरीदो।) — পুরাতন শার্ট পর, নতুন ধুতি কেন।

आपका सहायता के लिए धन्यवाद । (आपका सहायता के लिए धन्यवाद।) — আপনার সাহায্যের জন্য ধন্যবাদ।

विना आज्ञा अन्दर नहीं आ सकते । (विना आज्ञा अन्दर नहीं आ सकते।) — হুকুম ছাড়া ভিতরে আসতে পারবে না।

क्या मेरे लिए कोई फोन है ? (क्या मेरे लिए कोई फोन है?) — আমার কি কোনও ফোন এসেছে?

कृपया यह सामान मेरे कमरे में पहुंचा दीजिए । (कृपया इयह सामान मेरे कमरे में पहुँचा दीजिए।) — দয়া করে এই জিনিসপত্র আমার ঘরে পৌঁছে দিন।

यह सन्दूक बड़ा भारी है । (इयह सन्दूक बड़ा भारी है।) — এই সিন্দুকটি খুব ভারী।

खाली दिमाग शैतान की दुकान । (खाली दिमाग शैतान की दुकान।) — খালি মস্তিষ্ক শয়তানের ভাণ্ডার।

आराम हराम है । (आराम हराम है।) — আরামই দুঃখের মূল।

जिन्दगी सेवा के लिए है । (जिन्दगी सेवा के लिए है।) — জীবনটাই তো পরের উপকারের জন্য।

आजकाल नई उम्र के लोग नये फैशन के कपड़े पहनते हैं ।
(आजकाल नई उम्र के लोग नये फ्याशन के कपड़े पहनते हैं।)—आजकाल
युवकরা নতুন ফ্যাশানের পোষাক পরে।

पाठ—१६ (पाठ—१७)

कानून, रेडियो, डाकखाना और भ्रमण

आइन्, रेडियो, पोस्टाफिस एवं भ्रमण

उस पर डाकाइती का आरोप लगाया गया । (उस पर डाकाइती
का आरोप लगाया गया।)—তার উপর ডাকাতির অভিযোগ করা হয়েছে।

तुमने गैर-कानूनी काम की है । (तुमने ग्यायर-कानूनी काम की है।)
—তুমি বে-আইনী কাজ করেছ।

वह तीन दिन हवालात में रहा । (ओयह तीन दिन हवालात में
रहा।)—সে তিন দিন হাজতে ছিল।

आप मेरे गवाह है । (आप मेरे गवाह है।)—আপনি আমার সাক্ষী।
उसको मृत्यु-दंड मिला । (उसको मृत्यु-दंड मिला।)—তার মৃত্যুদণ্ড
হয়েছে।

वह फरार हो गया । (ओयह फरार हो गया।)—সে ফেরারী হয়ে গেছে।
मैंने उसको विरुद्ध अभियोग किया । (मैंने उसको विरुद्ध
अभियोग किया।)—আমি তার বিরুদ্ধে অভিযোগ করেছি।

ये कानून के खिलाफ है । (इये कानून के खिलाफ है।)—এটি
আইনের বিরুদ্ধ।

पुलिस इस विषय में तफतीश कर रही है । (पुलिस इस विषय
में तफतीश कर रही है।)—পুলিশ এই বিষয়ে অনুসন্ধান করছে।

वकीलों ने गवाहों पर प्रश्न किए । (ओयकीलों ने गवाहों पर प्रश्न
किए।)—উকীলরা সাক্ষীদের প্রশ্ন করেছে।

ज्यूरी ने अभियुक्त के पक्ष में निर्णय दिया । (ज्यूरी ने অভিযুক্ত
কে পক্ষ में নিরুद्ध दिया।) — ज्यूरीरा अभियुक्तेर पक्षे राय दियेछेन।

हमारा रेडियो खराब हो गया । (हमारा रेडियो खराब हो गया।)
—आमादेर रेडिओ खराप ह्ये गेछे।

मैं रेडियो सुनने का बड़ा शौकीन हूँ । (मैं रेडियो सुनने का बड़ा
शौकीन हूँ।) —आमार रेडिओ शोनार खुब सख।

समाचार सब स्टेशनों पर फौला गया । (समाचार सब स्टेशनों पर
फायला गया।) —संवाद सब स्टेशनगुलिते छुडिये गेछे।

तुम्हारा रेडियो बन्द है । (तुम्हारा रेडिओ बन्द ह्यार।) —तोमार रेडिओ
बन्द आछे।

श्याम का रेडियो चल रहा है । (शह्याम का रेडियो चल रहा ह्यार।)
—श्यामेर रेडिओटि चलछे।

रजिस्टर्ड पत्रों पर पुरे टिकट दे दिया । (रजिस्टर्ड पत्रों पर पुरे
टिकट दे दिया।) —रेजिस्टर्ड पत्रगुलिने ओपर पुरा टिकिट दियेछि।

क्या आपने पार्सल का तोल कर लिया है ? (क्या आपने पार्सल
का तोल कर लिया ह्यार?) —आपनि कि पार्सेल ओजन करे न्येछेन?

डाकिया चिट्ठी बिलाता था । (डाकिया चिट्ठी बिलाता था।) —पिओन
चिट्ठी बितरण करछिन।

मैंने गोपाल को सौ रूपये मनीअर्डर द्वारा भेज दिया । (मैंने
गोपाल को सौ रूपये मनीअर्डर दय्यारा भेज दिया।) —आमि एकश टाका
गोपालके मनि अर्डर साहाय्ये पाठियेछि।

कृपया मनीअर्डर की रसीद भेजना । (कृपया मनीअर्डर की रसीद
भेजना।) —दया करे मनिअर्डरेर रसीद पाठावेन।

डाक हररोज तीन समय बँटती है । (डाक हररोज तीन समय बँटती
ह्यार।) —डाक प्रतिदिन तिन समय (बार) बिलि ह्यार।

हम रास्ता भूल गये । (हम रास्ता भूल गये।) —आमरा रास्ता भुले गेछि।

हम साथ साथ चलेंगे । (हम साथ साथ चलेंगे।) —आमरा सङ्गे सङ्गे यावो।

मुझे जलपाईगुड़ी जाना है । (मुझे जलपाईगुड़ी जाना है।) —आमাকে जलपाইগুড়ি যেতে হবে।

आप कहाँ ठहरेगा ? (आप कहाँ ठहरेगा?) —आपनि কোথায় থাকবেন?
तुम पैदल चलोगे या ट्रेन से ? (तुम् प्याय्दल् চলোগে ইয়া ট্রেন সে?)
—তুম হেঁটে যাবে অথবা ট্রেনে যাবে?

बोम्बाई मेल किस समय छूटता है ? (बोम्बाई मेल किस समय छूटता है?) —বোম্বাই মেল কিস সময় ছুটত হয়?

हावड़ा स्टेशन यहाँ से कितनी दूर है ? (हावड़ा स्टेशन इयहाँ से कितनी दूर है?) —হাওড়া স্টেশন এখান থেকে কতদূর?

यहाँ से केवल दस मिनट का रास्ता है । (इयहाँ से केवल दस मिनट का रास्ता है।) —এখান থেকে মাত্র দশ মিনিটের রাস্তা।

हम समय पर पहुँच जाएंगे । (हम समय पर पहुँच जाएंगे।) —আমরা ঠিক সময়ে পৌঁছে যাবো।

जल्दी चलिए, हमें साढ़े नौ बजे की गाड़ी पकड़ना होगा । (जल्दी चलिए, हमें साढ़े नौ बजे की गाड़ी पकड़ना होगा।) —তাজাতাড়ি চলুন, আমাদের সাড়ে নটার গাড়ী ধরতে হবে।

मैं अपने लड़का को स्टेशन पर बिदा करने जा रहा हूँ । (मैं अपने लड़का को स्टेशन पर बिदा करने जा रहा हूँ।) —আমি নিজের ছেলেকে বিদায় জানাতে স্টেশনে যাচ্ছি।

गाड़ी अब दिखाई नहीं देती । (गाड़ी अब दिखाई नहीं देती।) —গাড়ী ~~নে~~ এখনও দেখা যাচ্ছে না।

सड़क मरम्मत के लिए बन्द है । (सड़क मरम्मत के लिए बन्द है।) —মেসারমতের জন্য রাস্তা বন্ধ আছে।

कुली जहाज से सामान उतार रहे हैं । (कुली जहाज से सामान उतार रहे हैं।) —কুলী জাহাজ থেকে মাল নামাচ্ছে।

पाठ—१७ (पाठ—१९)

चावल का क्या भाव है ? (चावल का क्या भाव है ?)—चावल
दर कत ?

उसने अपना धन व्यापार में लगा दिया । (उसने अपना धन
व्यापार में लगा दिया ।)—तिनि निजेर अर्थ व्यवसाय लागिसे दियेछेन ।

पैसे गिन लीजिए । (पैसे गिन लीजिए ।)—पयसा गुणे निन ।

मजदूरी ठहरा लो । (मजदूरी ठहरा लो ।)—मजदूरी ठिक करे नाओ ।

तुम्हारी मजदूरी मिल गयी ? (तुम्हारी मजदूरी मिल गयी ?)—तोमार
मजदूरी मिलेछे ?

आप मेरे लिए कितना रूपैया दे सकते हैं ? (आप मेरे लिये कितना
रुपैया दे सकते हैं ?)—आपनि आमार जन्य कत टाका दिते पारैन ?

पेशगी रूपैया देना होगा । (पेशगी रूपैया देना होगा)—आगाम
टाका दिते हवे ।

क्या उसने आपका वेतन दे दिया ? (क्या उसने आपका वेतन
दे दिया ?)—तिनि कि आपनार वेतन दिये दियेछेन ?

मेरे पास नकद रूपैया नहीं है । (मेरे पास नकद रूपैया नहीं है ।)
—आमार काछे नगद टाका नाई ।

मुझे कई बिलों का पैसा चुकाना है । (मुझे कई बिलों का पैसा
चुकाना है ।)—आमाके किछु बिले पयसा मोटाते हवे ।

दूसरों से झगड़ा मत करो । (दूसरों से झगड़ा मत करो ।)—अपरेर
सजे झगड़ा करो ना ।

दूसरों की बुराई मत करो । (दूसरों की बुराई मत करो ।)—अपरेर
मन्द करिओ ना ।

दूसरो पर भरोसा मत करो । (दूसरों पर भरोसा मत करो ।)—
अपरेर उपर निर्भर करो ना ।

जितना हो सके, साफ लिखो । (जितना हो सके, साफ लिखो ।)—यत
पारो परिष्कार करे लेखो ।

बड़ों के साथ सम्मानपूर्वक बात करो । (बड़ों के साथ सम्मानपूर्वक
बात करो ।)

বাত করো) — বড়োদের সঙ্গে সম্মানপূর্বক কথা বলো।

क्या उनसे आपका कोई लेन-देन है ? (ক্যায়া উন্সে আপকা কোঈ লেন-দেন হ্যায়?) — তার সঙ্গে আপনার কোনও লেন-দেন আছে নাকি?

धनसे धन कमाया जाता है । (ধনসে ধন্ কমায়া জাতা হ্যায়।) — অর্থে অর্থ উপার্জন করা যায়।

ये चिट्ठियाँ लेटर वक्स में डालो । (ইয়ে চিট্ঠীয়াঁ লেটর বক্স মে ডালো।) — এই চিঠিগুলি লেটার বক্সে ফেলে দাও।

राम का काम कैसे चल रहा है ? (রাম কা কাম ক্যায়সে চল্ রহা হ্যায়?) — রামের কাজ-কর্ম কেমন চলছে?

सच्ची बात सबकी कड़वी लगती है । (সচ্চী বাত সবকো কড়বী লগতী হ্যায়।) — সত্য কথা সকলেরই কটু লাগে।

सदा सच की विजय होती है । (সদা সচ্ কী ওয়িজয় হোতী হ্যায়।) — সর্বদা সত্যের জয় হয়।

हर गधे को अपनी आवाज सुरीली लगती है । (হর্ গধে কো অপনী আওয়াজ সুরীলী লগতী হ্যায়।) — সব গাধারই নিজের আওয়াজ সুবোলা লাগে।

आदमी पेट का दास है । (আদমী পেট কা দাস হ্যায়।) — মানুষ পেটের দাস।

परिश्रम ही सबसे बड़ा धन है । (পরিশ্রম হী সবসে বড়া ধন্ হ্যায়।) — পরিশ্রমই সবচেয়ে বড় অর্থ।

ईमानदारी सबसे अच्छी नीति है । (ঈমানদারী সবসে অচ্চী নীতি হ্যায়।) — সত্যতা সব চেয়ে উত্তম নীতি।

स्टेशन से पार्सल छुड़ा लाओ । (স্টেশন সে পার্সল ছুড়া লাও।) — স্টেশন থেকে পার্সেল ছাড়িয়ে আনো।

क्या तुम कोई व्यापार करते हो ? (ক্যায়া তুম্ কোঈ ব্যাপার কর্তে হো?) — তুমি কি কোন ব্যবসা করছো?

हम आड़ती है । (হম্ আড়তী হ্যায়।) — আমরা আড়তদার।

पाँचो उंगलियाँ बराबर नहीं होती । (পাঁচো উংগলিয়ৌ বরাবর নহী)

হোতী।) — পাঁচটি আঙুল সগান হয় না।

ফিল্ম কিস সময় শুরু होगी ? (ফিল্ম কিস সময় শুরু হোগী?) —
ফিল্ম কখন আরম্ভ হবে?

आपको कौन से खेल पसंद है । (আপকো কওন্ সে খেল পসন্দ হায়।)
— আপনার কোন খেলা পছন্দ?

दिल्ली जाने के लिए रेल ठीक होगी या बस ? (দিল্লী জানে কে
লিএ রেল ঠিক হোগী ইয়া বস?) — দিল্লী যাবার জন্য রেল ঠিক হবে, না বাস?

पाठ—१८ (पाठ—१८)

नौकर से बातचीत (नौकर से बातचीत)

চাকরের সঙ্গে কথাবার্তা

मोदी से मसला लाओ । (মোদী সে মসলা নাও।) — মুদীর কাছ থেকে
মশলা আনো।

कपड़ा भुवनेश्वरी बस्त्रालय से लाना । (কপড়া ভুবনেশ্বরী ওয়স্ত্রালয়
সে লানা।) — কাপড় ভুবনেশ্বরী বস্ত্রালয় থেকে আনবে।

मुझे सबरे जगा देना । (মুঝে সবেরে জগা দেনা।) — আমাকে সকালে
জাগিয়ে দিও।

मुझे एक प्याला चाय बना दो । (মুঝে এক প্যায়ালা চায় বনা দো।)
— আমাকে এক কাপ চা তৈরী করে দাও।

खाना जल्दी बनाओ । (খানা জল্দী বনাও।) — তাড়াতাড়ি খাবার প্রস্তুত
কর।

मैला कामिज धोबी को दे देना । (ময়লা কামিজ ধোবী কো দে দেনা।)
— ময়লা জামা ধোপাকে দিয়ে দেবে।

चार बजे से पहले कमरा साफ कर लेना । (চার বজে সে পহলে
কমরা সাফ কর লেনা।) — চারটে বাজার আগে ঘর পরিষ্কার করে নেবে।

होटल में (होटल में) — होटले

नमस्ते, मैनेजर साहब । (নমস্তে, ম্যানেজর সাহব।) — নমস্কার, ম্যানেজার
সাহেব।

नमस्ते जी । मैं आपके लिए क्या कर सकता हूँ । (नमस्ते जी।
मैं आपके लिए कार्रवाई कर सकता हूँ।)—नमस्कार महोदय । আমি আপনার জন্য
কি করতে পারি?

आपका होटल में कोई कमरा खाली होगा ? (आपका होटल में
कोई कमरा खाली होगा?)—आपনার হোটেলে কোন ঘর খালি আছে?

जरूर होगा जी । (जरूर होगा जी।)—নিশ্চয়ই হবে মহাশয়।

मुझे यहां कुछ दिनों के लिए ठहरना है । (मुझे इयहाँ कुछ दिनों
के लिए ठहरना है।)—आमाके एখানে किछुदिनेर जन्ये থাকते হবে।

बहुत खूशी के बात है । आपका शुभ नाम ? (बहुत खूशी के
बात है। आपका शुभ नाम?)—খুবই আনন্দের কথা। আপনার শুভ নাম?

मेरा नाम आनन्द मोहन रय । (मेरा नाम आनन्द मोहन रय।)—आमार
नाम आनन्दमोहन राय।

आप कहाँ से आए हैं ? (आप कहाँ से आए हैं?)—आपनि कोथा
थेके आसछेन?

नागपुर से आता है । (नागपुर से आता है।)—नागपुर थेके
आसछि।

आप क्या काम करते हैं ? (आप क्या काम करते हैं?)—आपनि
कि काज करेन?

मैं एक कोंपानी का एजेंट हूँ । (मैं एक कोंपानी का एजेंट हूँ।)
—आमि एकटि कोंपानीर एजेंट।

आपका कैसा कमरा चाहिए ? (आपका कार्रसा कमरा चाहिए?)—
आपनार कि रकम घर चाहै?

मुझे सिंगल बेड के कमरे का जरूरत है । (मुझे सिंगल बेड के
कमरे का जरूरत है।)—आमार सिंगल बेडेर कामरार दरकार।

ठिक है मिल जायेगा । (ठिक है मिल जायेगा।)—ठिक আছে, पाकेन।

सिंगल बेड के कमरे का क्या किराया होगा ? (सिंगल बेड के
कमरे का कार्रसा किराया होगा?)—सिंगल बेडेर कामरार भाड़ा कत হবে?

সিर्फ দস রুপैया । খানা पीना अलग लगेगा । (सिर्फ दस रुपयाय्या ।
খানা পীনা অলগ লগেগা।)—মাত্র দশ টাকা। খাওয়ার খরচ পৃথক লাগবে।

ठिक है, वही होगा । (ठिक़ हाय, वयही होगा।)—ঠিক আছে, তাই হবে।
रामु ! बाबुका सामान कमरा नम्बर चार में ले जाओ । (रामु!
বাবুকা সামান কামরা নম্বর চার মেন্ লে জাও।)—রামু! বাবুর জিনিসপত্র কামরা
নম্বর চারে নিয়ে যাও।

कोई मिलने आए तो कमरे में भेज दें । (कोई मिलने आए तो
কমরে মেন্ ভেজ্ দেন্।)—কেউ দেখা করতে এলে ঘরে পাঠিয়ে দেবেন।

टेकसी ड्राइवर के साथ (टेकसी ड्राइव्‌र के साथ)

ট্যাক্সী ড্রাইভারের সঙ্গে

ड्राइवर, मुझे शहर का सबसे बढ़िया होटल में ले चलो ।
(ড্রাইব্‌র, মুঝে শহর কা সবসে বড়িয়া হোটল মেন্ লে চলো।)—ড্রাইভার, আমাকে
শহরের সবচেয়ে ভালো হোটেলে নিয়ে চলো।

आइए बैठिए श्रीमानजी । (आइए बय़ठिये श्रीमान्‌जी)—দয়া করে উঠে
বসুন মহাশয়।

सबसे बढ़िया होटल का नाम क्या है ? (सबसे बड़िया होटल का
নাম ক্যায়া হায়?)—সবচেয়ে ভালো হোটেলের নাম কি?

सो विउ होटल । (सो बिउ होटल।)—সো ভিউ হোটেল।

वां होटल यहां से कितनी दूर है ? (वयहू होटल् इयहाँ से कितनी
দূর হায়?)—ঐ হোটেল এখান থেকে কত দূর?

लगभग तीन किलोमीटर । (लगभग् तीन किलोमीटर।)—প্রায় তিন
কিলোমিটার।

तुम मेरा सामान कहाँ रखोगे ? (तुम मेरा सामान कहाँ रखोगे?)—
তুমি আমার মালপত্র কোথায় রাখবে?

मैं इसे गाड़ी की कैरियर में रख दूंगा । (मैय़ इसे गाड़ी की कैरियर
মেন্ রাখ্‌ দুংগা।)—আমি একে গাড়ীর কেরিয়ারে রেখে দেব।

एक घंटे वेटिंग का क्या किराया है ? (एक घंटे वयेटिंग का क़ाय़ा

किराया हाय ?) — एक घण्टा ओयेटिंग-एर भाड़ा कत ?

तीन रूपये, श्रीमान जी । (तीन रूपये, श्रीमान जी ।) — तिन टाका महशय ।

तीन किलोमीटर के लिए तुम कितने किराया लोगे ? (तीन किलोमीटर के लिए तुम कितने किराया लोगे ?) — तिन किलोमिटर केरु जनु तुमि कत भाड़ा नेवे ?

दस रूपये । (दस रूपये ।) — दश टाका ।

तुम सामान का कितना लेते हो ? (तुम सामान का कितना लेते हो ?) — तुमि मालपत्र केरु जनु कत नाओ ?

एक रूपया प्रति नग । (एक रूपया प्रति नग ।) — एक टाका प्रति व्याग ।

क्या तुम रेटलिस्ट के हिसाब से किराया लेते हो ? (क्या तुम रेटलिस्ट के हिसाब से किराया लेते हो ?) — तुमि कि रेटलिस्ट अनुयायी भाड़ा नाओ ?

जी, जनाव ! (जी, जनाव !) — हाँ, महशय !

तुम्हारे रेटलिस्ट दिखाईए । (तुम्हारे रेटलिस्ट दिखाईए ।) — तोमार रेटलिस्ट देखाओ ।

यह देख लीजिए । (इयह देख लीजिए ।) — एहि देखे निन ।

किसने इसे पास किया है ? (किसने इसे पास किया हाय ।) — एटि के पास करेछे ?

उत्तर प्रदेश नगर निगम ने । (उत्तर प्रदेश नगर निगम ने ।) — उत्तरप्रदेश मिडनिसिप्यालिटी ।

तब तो ठिक है, ले चलो । (तब तो ठिक हाय, ले चलो ।) — ताहले तो ठिक आछे, निये चलो ।

रेलवे स्टेशन पर (रेलवे स्टेशन पर) रेल स्टेशने

बोम्बाई जानेवाली गाड़ी कब आती है ? (बोम्बाई जानेवाली गाड़ी कब आती हाय ?) — बोम्बाई यावार गाड़ी कखन आसे ?

ढाई बजे । (ढाई बजे ।) — आड़इठार समय ।

किस प्लेटफार्म से छुटती है और किस समय ? (किस प्लेटफार्म

से छूटती है अगले किस समय?)—कौन प्लेटफॉर्म থেকে ছাড়ে এবং কোন সময়?

प्लेटफॉर्म नं० ३ से सवा चार बजे । (प्लेटफॉर्म नं० ३ से सওয়া চার বजे।)—प्लेटफॉर्म नं० ३ থেকে সওয়া চারটের সময়।

मुझे टिकट कहाँ से मिलेगा ? (যুঝে টিকট कहाँ से मिलेगा?)—आगि टिकिट कोथाय पारो?

खिड़की नं० २ से । (खिड़की नं० २ से।)—জানাজা নং ২ থেকে।

गाड़ी यहां कितनी देर ठहरती है ? (गाड़ी इहाँ कितनी देर ठहरती है।)—गाड़ी एथाने कतम्हण थाये?

यह यहाँ एक घंटा ठहरती है । (इयह् इयहाँ एक घंटा ठहरती है।)—एटि एथाने एक घंटा थामे।

क्या आप जानते हो, बोम्बार्ड का किराया कितना है ? (क्या आप जानते हो, बोम्बार्ड का किराया कितना है?)—आपनि कि जानेन, बोम्बार्डियेर भाड़ा कत?

मालूम नहीं, अभी तो किराया बढ़ गया । (मालूम नहीं, अभी तो किराया बढ़ गया।)—जानि ना, एथन तो भाड़ा बेड़े गेछे।

कूली, मेरा सामान तीन नं० प्लेटफॉर्म पर ले चलो । (कूली, मेरा सामान तीन नम्बर प्लेटफॉर्म पर ले चलो।)—कूली, आमार मालपत्र तिन नम्बर प्लेटफॉर्म निरे चलो।

ले जाते है श्रीमान । (ले जाते है श्रीमान्।)—निये याछि बाबु!

तुम्हारा कूलीयाना कितना है ? (तुम्हारा कूलीयाना कितना है?)—तोमार कूलीभाड़ा कत?

सवा रूपैया फी नग श्रीमानजी । (सওয়া रूपैया ফী নগ্ श्रीमानजी।)—सওয়া एक टाका प्रति बाग महशय।

चार नग के लिए कितना होता है ? (चार नग के लिए कितना होता है?)—चारटि बागे कत हछे?

पाँच रूपैया श्रीमानजी । (पाँच रूपैया श्रीमानजी।)—पाँच टाका महशय।

यह लो पाँच रूपये । (इयह् लो पाँच रूपये।)—एइ नाओ पाँच टाका।

आइए अपना डिब्बा तलाश कर लें । (आईए आपना डिब्बा तलाश कर लें।)—आसून आपनार कामरा खोज करे निन।

यह रहा मेरा डिब्बा । (इयह रहा मेरा डिब्बा।)—এই যে আমার
কামরা।

क्या आप थोड़ा सा खिसकेंगे ? (क्या आप थोड़ा सा खि-
केंगे?)—আপনি কি অল্প সরে বসবেন?

अवश्य, जो थोड़ी-सी जगह है उसका उपयोग कीजिए ।
(अवश्य, जो थोड़ी-सी जगह है उसका उपयोग कीजिए।)—অবশ্য, যে
সামান্য স্থান আছে তার উপযোগ করুন।

बस स्टॉप पर (बस् स्टॉप पर) बस स्टपेज

कृपया आप बताने सकेगा कि आरामबाग जाने की बस कहां से
मिलेगी ? (कृपया आप बताने सकेगा कि आरामबाग जाने की बस् कहाँ से
मिलेगी?)—আপনি কি দয়া করে বলতে পারেন আরামবাগ যাবার বাস কোথা
থেকে পাওয়া যাবে?

यहां से सब बसें वहीं जाती हैं । (इयहाँ से सब बसें उयहीं जाती
हैं।)—এখান থেকে সব বাসগুলিই ওখানে যায়।

मैं लाइन में कहां खड़ा हूँ ? (मैं लाइन में कहाँ खड़ा हूँ?)
—আমি লাইনে কোথায় দাঁড়াবো?

मेरा पीछे खड़ा हो जाइए । (मेरा पीछे खड़ा हो जाइए।)—আমার
পিছনে দাঁড়ান।

धन्यवाद ! आरामबाग पहुंचने में कितना समय लगता है ?
(धन्यवाद ! आरामबाग पहुँचने में कितना समय लगता है?)—ধন্যবাদ!
আরামবাগ পৌঁছাতে কত সময় লাগে?

लगभग टाई तीन घंटे लग जाएगा । (लगभग टाई तीन घंटे लग
जाएगा।)—প্রায় আড়াই তিন ঘণ্টা লেগে যাবে।

अगली बस कब आएगी ? (अगली बस् कब आएगी?)—পরের বাস
কখন আসবে?

यह कहना मुश्किल है । दस मिनट में भी आ सकती है और आधा घंटा भी ले सकती है । (इयह कहना मुश्किल हाय । दस मिनट में भी आ सकती हाय अओर आधा घंटा भी ले सकती हाय ।)—एटा बला मुश्किल । दस मिनिटेर मध्येओ आसते पारे आबार आध घंटाओ निते पारे ।

यह देखिए, आपकी बस आ गयी । जल्दी से चढ़ जाईए । (इयह देखिये, आपकी बस् आ गयी । जल्दी से चढ़ जाईए ।)—ए देखुन, आपनार बास एसे गेछे । ताड़ताड़ि उठे पडुन ।

धन्यवाद ! नमस्ते । (धन्यवाद ! नमस्ते ।)—धन्यवाद ! नमस्कार ।

टेलीफोन (टेलीफोन)—टेलीफोन

हैलो, आप कौन बोलते हैं ? (हालो, आप् कउन् बोलते हैं ?)
—हालो, आपनि के कथा बलछेन ?

मैं मिः चौधुरी बोल रहा है । (मैं मिः चौधुरी बोल रहा हाय ।)
—आमि मिः चौधुरी बलछि ।

कहिए, क्या समाचार है ? (कहिए, क्या समाचार हाय ?)—बलुन, कि खबर ?

कृपया मिः सेन को बुला दोजिए (कृपया मिः सेन को बुला दीजिए ।)
—दया करे मिः सेनके डेके दिन ।

मिः सेन बाहर गए हुए है । (मिः सेन बाहर गए हुए हाय ।)—मिः सेन बाहरे गेछेन ।

वह कब तक लौटेंगे ? (उयह कब तक लउटेंगे ?)—तिनि कबे नागाद फिरबेन ?

वह कल लौटेंगे ? (उयह कल लउटेंगे ?)—तिनि काल फिरबेन ?
मिः सेन कल दफ्तर में आनेसे आप उन्हें बता देंगे कि मिः चौधुरी का फोन आया था । (मिः सेन कल दफ्तर में आनेसे आप उन्हें बता देसे कि मिः चौधुरी का फोन आया था ।)—मिः सेन काल अफिसे एले आपनि तौके बले देबेन ये मिः चौधुरीर फोन एसेछिल ।

मैं उन्हें आपका संदेश जरूर दे दूंगा । (मैं उन्हे आपका सन्देश

जरूर दे दुआ।) —आमि ताँके अवश्याई आपनार खबर जानाबो।

आप कौन बोल रहा है ? (आप कउन् बोल् रहा हाय?) —आपनि के कथा बलछेन?

मैं मिः घोष बोल रहा है । (मँय मिः घोष बोल् रहा हाय।) —आमि मिः घोष बलछि।

क्या मैं मैनेजर साहब से बात कर सकता हूँ ? (क्याया मँय म्यानेजर साहब से बात कर सक्ता हूँ?) —आमि कि म्यानेजार साहेबेर सस्से कथा बलते पारि?

जरूरी हो तो चार बजे के बाद आईए ? (जरूरी हो तो चार बजेके बाद आइए?) —प्रयोजन हले चारटेर पर आसून।

धन्यवाद । (धन्इयुयाद्।) —धन्यवाद।

ट्रंककॉल बुक करना (ट्रंककॉल् बुक करना)

ट्रांककल बुक करा

हैलो, एक्सचेंज ! (हालो, एक्स्चेञ्ज!) —हालो, एक्स्चेञ्ज!

हाँ, एक्सचेंज से बोल रहे हैं । (हाँ, एक्स्चेञ्ज से बोल् रहे हाय।) —हाँ, एक्स्चेञ्ज थेके बलछि।

कृपा करके एक आर्डिनरी ट्रंककॉल बुक कर दें । (कृपा करके एक आर्डिनरी ट्रांककल बुक कर दें।) —दया करे एकटि साधारण ट्रांककल बुक करे देबेन।

कौन शहर के लिए जी ? (कउन् शहर के लिऐ जी?) —कौन् शहरेर जन्य महशय?

कलकत्ता के लिए । (कलकत्ता के लिऐ) —कलकत्तार जन्य।

कृपया नम्बर बताइए । (कृपया नम्बर बताइए।) —दया करे नम्बरटा कसून?

३२५५९४ । (३२५५९४।) —३२५५९४।

क्या यह व्यक्ति के नाम से कॉल है । (क्याया इयह् व्यक्ती के नाम से कल हाय?) —एटि कि कौन व्यक्तीर नामेर कल?

জী হাঁ, পী পী কাল্ হৈ, অনিমেষ কা নাম সে। (জী হাঁ, পী পী কল্ হায়, অনিমেষ কা নাম সে।)—আজ্ঞে হ্যাঁ, পি পি কল্, অনিমেষের নামে।

ওঁ কেও, আপকা अपना नम्बर बताइए । (ও, কে, আপকা अपना नम्बर बताइए।)—ঠিক আছে। আপনার নম্বর বলুন?

मेरा नम्बर कुछबिहार ३४४५९२ । (मेरा नम्बर कुचबिहार ३४४५९२।)—আমার নম্বর কুচবিহার ৩৪৪৫৯২।

अच्छा, थोड़ा प्रतीक्षा करें । (अच्छा, थोड़ा प्रतीक्षा करें।)—আচ্ছা, একটু অপেক্ষা করুন।

मेरा रेजिस्ट्रेशन नम्बर क्या है ? (मेरा रेजिस्ट्रेशन नम्बर क्या है?)—আমার রেজিস্ট্রেশন নম্বর কত?

डि फोर कुचबिहार ३१२ । (डी फोर कुचबिहार ३१२।)—ডি ফোর কুচবিহার ৩১২।

धन्यवाद । (धन्यवाद।)—ধন্যবাদ।

डाकखाने में (डाकखाने में)—ডাকঘরে।

कृपया मुझे कुछ पोस्टकार्ड दे दें । (कृपया मुझे कुछ पोस्टकार्ड दे दें।)—দয়া করে আমাকে কিছু পোস্টকার্ড দিন।

आपको कितने चाहिए ? (आपको कितने चाहिए?)—আপনার কটি চাই?

मुझे दस पोस्टकार्ड और दस इन्लैंड लेटर चाहिए । (मुझे दस पोस्टकार्ड और दस इन्लैंड लेटर चाहिए।)—আমার দশটি পোস্টকার্ড এবং দশটি ইন্ল্যান্ড লেটার চাই।

यह लीजिए । (इयह लीजिए।)—এই নিন।

आपके पास एयरोग्राम लेटर के फार्म भी हैं ? (आपके पास एयरोग्राम लेटर के फार्म भी हैं?)—আপনার কাছে এয়োগ্রাম লেটারও আছে?

जी हां, है । (जी हां, है।)—আজ্ঞে হ্যাঁ, আছে।

ঠিক है, दे दीजिए । (ठिक है, दे दीजिए।)—ঠিক আছে, দিন।

पार्सलों के लिए खिड़की नम्बर कितना है ? (पार्सलोंके लिए खिड़की नम्बर कितना हाय ?) — पार्सलें केर जना कत नम्बर जानाला ?

खिड़की नं० पाँच । (खिड़की नम्बर पाँच ।) — जानाला नं० पाँच ।

इस रजिस्टर्ड खत को कहाँ दे सकता हूँ ? (इस रजिस्टर्ड खत को कहाँ दे सकता हूँ ?) — एई रजिस्टर्ड लेटराटि कोथाय देबो ?

खिड़की नं० तीन पर । (खिड़की नम्बर तीन पर ।) — तिन नम्बर जानालाय ।

आपको बहुत धन्यवाद । (आपको बहुत धन्यवाद ।) — आपनाके अनेक धन्यवाद ।

डाक्टर के पास (डाक्टर के पास) — डाक्टर केर काहे ।

नमस्ते, डाक्टर साहब । (नमस्ते, डाक्टर साहब ।) — नमस्कार, डाक्टर साहब ।

नमस्ते, आपको क्या हुआ है ? (नमस्ते, आपको काया हुआ हाय ?) — नमस्कार ! आपना कि हयैछे ?

मेरी तबियत ठीक नहीं लग रही है । (मेरी तबियत ठीक नहीं लग रही हाय ।) — आमार शरीरटा ताल लागछे ना ।

आपको क्या परेशानी है ? (आपको काया परेशानी हाय ?) — आपना कि कष्ट हयैछे ?

कल मुझे रात को ठंड लगी है और तभी से मुझे छाती में बॉई ओर बहुत दर्द है । (कल मुझे रात को ठंड लगी हाय अओर तभी से मुझे छाती में बॉई ओर बहुत दर्द हाय ।) — काल आमार राते ठाण्डा लेगेछिल आर तखन थेके आमार बुकेर बॉदिके खुब ब्याथा हयैछे ।

मैं आपकी जाँच कर लूँ । जरा लेट जाइए । (मैं आपको जाँच कर लूँ । जरा लेट जाइए ।) — आमी आपनाके परीक्षा करे नेबो । एकटू शये पडून ।

साँस लम्बे लम्बे लीजिए । (साँस लम्बे लम्बे लीजिए ।) — लम्बा लम्बा स्वास लिन ।

আপकी और क्या परेशान होती है ? (आपकी अंगर काया परेशान होती है?)—आपनार आर कि कष्ट हछे?

मुझे थकान महसूस होती है । (मुझे थकान महसूस होती है।)—आमार खुब क्लान्त लागछे।

और क्या है ? (आंगर काया है?)—आर कि हयैछे?

मैं ठीक से सो नहीं पा रहा हूँ । (मैं ठीक से सो नहीं पा रहा हूँ।)—आमि ভালোভাবে শুতে পারছি না।

आपकी इजेकशन लेने होंगे । यदि इजेकशन अनुकूल न पड़े तो कैपसूल दूंगा । (आपकी इजेकशन लेने होंगे। यदि इजेकशन अनुकूल न पड़े तो कैपসুল দুংগা।)—आपनाके इजेकशन निते हवे। यदि इजेकशन आपनार पक्षे अनुकूल ना हय, कैपसूल देबो।

क्या होगा डाक्टर साहब ? (काया होगा डाक्टर साहब?)—कि हवे डाक्टर बाबु?

घबड़ाईए मत । एह एकदम साध्य रोग है । इलाज जारी रखिए आप जल्दी ठीक हो जाएंगे । (घबड़ाईए मत। इयह एकदम साध्य रोग है। इलाज जारी रखिए आप जल्दी ठीक हो जायेंगे।)—ভয় পাবেন না। এতে খুব সহজ রোগ। চিকিৎসা চালিয়ে যান। আপনি তাড়াতাড়ি সেরে যাবেন।

बैंक में (बेयंक में)—ब्यांके

नमस्ते । मैं मैनेजर साहब के साथ मिलना चाहता हूँ । (नमस्ते। मैं मैनेजर साहब के साथ मिलना चाहता हूँ।)—नमस्कार। आमि म्यानेजार साहेबेर सप्पे देखा करते छै।

कहिए, मैं आपकी क्या सेवा कर सकता हूँ? (कहिए, मैं आपकी काया सेवा कर सकता हूँ?)—बलून, आमि आपनार कि उपकार करते पारि?

मैं एक बचत खाता खोलना चाहता हूँ । (मैं एक बचत खाता खोलना चाहता हूँ।)—आमि एकटि सेविंग्स एकाउन्ट खुलते छै।

ठीक है, खोल लीजिए । (ठीक है, खोल लीजिए।)—ठीक आहे, खुले फेलून।

यह खाता खोलने के लिए पहले कितने रुपये के आवश्यकता होगी ? (ইয়হ খাতা খোলনে কে লিএ পহেলে কিতনে রূপয়ে কে আবশ্যিকতা হোগী?)—এই অ্যাকাউন্ট খুলতে কত টাকার প্রয়োজন হবে?

पहले तो कम से कम पाँच रुपये जमा करना होंगे । (পহেলে তো কম সে কম পাঁচ রূপয়ে জমা करना হোংগে।)—প্রথমে তো কমপক্ষে পাঁচ টাকা জমা দিতে হয়।

हम रुपये कितनी बार निकाल सकते हैं ? (हम् रूपये कितनी बार निकाल सकते हैं?)—आमि টাকা कतबार तूलते पारि?

एक महीने में पाँचबार निकल सकते। (एक महीने में पाँचबार निकल सकते।)—मासे पाँचबार तूलते पारबेन।

एक दफे कितना रुपैया उठाना जा सकता है ? (एक दफे कितना रूपैया उठाना जा सकता है?)—एकबारे कत টাকা तोला যায়?

सामान्यतः एक हजार से अधिक नहीं । (सामान्यतः एक हजार से अधिक नहीं।)—সাধারণতঃ এক হাজারের বেশী নয়।

मैं बैंक बुक लेना चाहता । (मैं बैंक बुक लेना चाहता।)—आमि बैंक बই निতে চাই।

वह हम आपको दे देंगे और उसके साथ एक पास बुक भी । (ওয়হ হম আপকো দে দেংগে অওর উসকে সাথ এক পাস বুক ভী।)—ও আমি আপনাকে দিয়ে দেব এবং সেই সঙ্গে একটি পাস বইও দেব।

ठीक है, मैं बचत बैंक खाता खोलना चाहता हूँ । क्या मैं पत्नी के साथ संयुक्त खाता खोल सकता हूँ ? (ठीक है, मैं बचत बैंक खाता खोलना चाहता हूँ। क्या मैं पत्नी के साथ संयुक्त खाता खोल सकता हूँ?)—ঠিক আছে, আমি সেভিং অ্যাকাউন্ট খুলতে চাই। আমি কি স্ত্রীর সঙ্গে যুক্ত অ্যাকাউন্ট খুলতে পারি?

जरूर सकेंगे । (जरूर सकेंगे।)—নিশ্চয়ই পারবেন।

मुझे क्या करना है ? (मुझे क्या करना है?)—आमाके कि करते হবে?

आपको इन फार्मों पर हस्ताक्षर करना होगा और साथ ही आरम्भिक रुपैया जमा करना होगा । (आपको इन फार्मों पर हस्ताक्षर करना होगा और साथ ही आरम्भिक रूपैया जमा करना होगा।)—আপনাকে

এই ফর্মের ওপর সই করতে হবে এবং সেই সঙ্গে প্রাথমিক টাকা জমা করতে হবে।

यह बात ठीक है । (ইয়হ্ বাত ঠীক হ্যায়)—সে কথা ঠিক।

ये लीजिए फार्म । इन्हें भर दीजिए और हम आपका खाता खोल देंगे और आपको पास बुक और चैक बुक भी दे देंगे । (ইয়ে লীজিএ ফার্ম। ইন্হেঁ ভর্ দীজিএ অওর্ হম্ আপকা খাতা খোল দেংগে অওর্ আপকো পাস বুক অওর্ চেক্-বুক ভী দে দেংগে।)—এই নিন ফরম্ । এটা ভর্তি করে দিন, আমি আপনার অ্যাকাউন্ট খুলে দেব এবং আপনাকে পাস বই ও চেক বই দিয়ে দেব।

बाड़ी भाड़ा के बारेमें (বাড়ী ভাড়া কে बारेमें)

बाड़ी भाड़ा सम्पर्के

नमस्ते जी । (नमस्ते जी।)—नमस्कार महाराज।

नमस्ते । (नमस्ते।)—नमस्कार।

आपके नाम मि: सुनील सरकार है ? (आपके नाम सुनील सरकार ह्याय?)—आपनार नाम सुनील सरकार?

जी हाँ, कहिए क्या जरूरत है ? (जी हाँ, कहिए क्या जरूरत ह्याय?)
—आज्जे ह्याँ, বলুন কি-দরকার?

अखबार में विज्ञापन देखा कि आपके यहाँ किराए के लिए फ्लट खाली है ? (अख्‌ब्यार में वीज्‌ग्याँपन देखा कि आपके इयहाँ किराए के लिए फ्लट्‌ खाली ह्याय?)—খবরের কাগজে বিজ্ঞাপন দেখলাম, আপনার এখানে ভাড়ার জন্য ফ্ল্যাট খালি আছে?

जी हाँ, आपका क्या चाहिए ? (जी हाँ, आपका क्या चाहिए?)—आज्जे ह्याँ, आपनार किं চাই?

मैं तीन कमरे के एक फ्लट चाहता हूँ । (मैं तीन् कमरे के एक फ्लट्‌ चाहता हूँ।)—আমি তিন কামরার একটি ফ্ল্যাট চাইছি।

ठीक है, आइए मैं आपको दिखाता हूँ । (ठीक ह्याय, আইএ মায় আপকো দিখাতা হুঁ।)—ঠিক আছে, আসুন আমি আপনাকে দেখাচ্ছি।

बैठक बड़ा है, लेकिन रसीई घर छोटा है । (ब्यायठक् बड़ा हाय, लेकिन रसोई घर छोटा हाय) — बैठकथाना बड़ किस्तु रान्ना घर छोटा ।

इधर देखिए सोने का कमरा (इधर देखिए सोने का कमरा) — एदिके देखुन शोबार घर ।

बे घर तो बड़ा है । (इये घर तो बड़ा हाय) — एई घरगुलि तो बड़ ।

जी हाँ । सोने का कमरा बड़ा और हवादार है । (जी हाँ, सोने का कमरा बड़ा अउर् हवादार हाय) — आख्जे हाँ, शोबार घर बड़ एवं वातास आसे ।

लेकिन दीवालों का चूना झड़ गया है । (लेकिन दीवालौ का चूना बड़ गया हाय) — किस्तु देवालुनलिर चून बरे गेछे ।

यह हम फिर से चूना कलई करवा दूंगा । (इयह हम फिर से चूना कलई करवा दूंगा) — ओ आमि आबार चूनकाम करे देव ।

किराया कितना देना होगा ? (किराया कितना देना होगा ?) — भाड़ा कत दिते हवे ?

साढ़े तीन सौ रूपये । (साढ़े तीन शउ रूपये) — साढ़े तिनशौ टाका ।

क्या बाजार नजदीक है — न दूर हैं ? (क्या बाजार नजदीक हाय — न दूर हाय ?) — बाजार काछे — ना दूरे ?

बाजार, बस स्टॉप और स्कूल नजदीक हैं । (बाजार, बस् स्टॉप अउर् स्कूल नजदीक हाय) — बाजार, बस स्टॉपेज एवं स्कूल काछेई ।

और कोई किरायेदार हैं ? (अउर् कोई किरायेदार हाय ?) — आरओ कि भाड़ाटे आछे ?

जी हाँ, और तीन किरायेदार हैं । (जी हाँ, अउर तीन किरायेदार हाय) — आख्जे हाँ, आरओ तिनजन भाड़ाटे आछे ।

वह सब कैसा आदमी हैं ? (उयह सब कायसा आदमी हाय) — तारा सब केयन लोक ?

सभी अच्छा आदमी हैं । (सभी अच्छा आदमी हाय) — सबहि ভালोलोक ।

अभी हमको कितना रुपैया देना होगा ? (अभी हमको कितना रूपया देना होगा?)—एখন আমাকে কত টাকা দিতে হবে?

एक माह का किराया जमा और एक माह का किराया । (एक माह का किराया जमा और एक माह का किराया।)—এক মাসের ভাড়া জমা এবং এক মাসের ভাড়া।

ठीक है, रुपैया लीजिए । (ठीक शाय, रूपया लीजिए।)—ঠিক আছে, টাকা নিন।

यह लीजिए किराये का रसिद । (इयह लीजिए किराये का रसिद।)—এই নিন ভাড়ার রসিদ।

धन्यवाद । (धन्यवाद।)—ধন্যবাদ।

उपहार खरीदना (উপহার খরীদনা) উপহার কেনা

कहिए आपको क्या दिखाऊं ? (कहिए आपको क्या दिखाऊं?)—বলুন আপনাকে কি দেখাবো?

मूझे एक रिस्टवाच दिखाईये उपहार के लिए । (मूझे एक रिस्टवाच दिखाईये उपहार के लिए।)—আমাকে একটি রিস্টওয়াচ দেখান উপহারের জন্য।

जनानी या मर्दानी ? (जनानी और मर्दानी?)—মেয়েদের অথবা ছেলেদের?

मूझे जनानी चाहिए । (मूझे जनानी चाहिए।)—আমার মেয়েদের চাই।

कृपया इस तरफ देखिए । हर किस्म की जनानी घड़ियां इस केस में सजी हैं । (कृपया इस तरफ देखिए। हर किस्म की जनानी घड़ियां इस केस में सजी हैं।)—দয়া করে এদিকে দেখুন। নানান ধরনের মেয়েদের ঘড়ি এই কেসে সাজানো আছে।

धन्यवाद ! कृपया क्या वह तीसरी वाच दिखलाइयेगा ? (धन्यवाद! कृपया क्या वह तीसरी वाच दिखलाइयेगा?)—ধন্যবাদ! দয়া করে ঐ তৃতীয় ঘড়িটি দেখাবেন কি?

जरुर दिखायेंगे । हम आप लोगों की सेवा को ही यहाँ है । यह लीजिए । (जरुर दिखायेंगे। हम आप लोगों को सेवा को ही है। यह लीजिए।)—জরুর দেখিয়েঙ্গে। হম আপ লোগোঁ কো সেবা কো হী

ইয়হাঁ হায়। ইয়হ্ লীজিএ।)—নিশ্চয়ই দেখাবো। আমরা আপনাদের সেবার জন্যই এখানে আছি। এই নিন।

क्या कीमत है इसकी ? (ক্যায়া কীমত হায় ইস্কী?)—এর মূল্য কত?
তিন সৌ পচাস রুপৈয়া । (তীন সও পচাস রুপ্যায়্যা।)—তিন শো পঞ্চাশ টাকা।

তিন সৌ পচাস ! बहुत ज्यादा है । (তীন সও পচাস! বহুত জ্যাদা হায়।)—তিন শো পঞ্চাশ! অনেক বেশী হচ্ছে।

बिल्कुल नहीं । यह स्वित्जरलैंड की बनी है । नकली नहीं है । (বিল্কুল নহী। ইয়হ্ স্বিট্জরল্যান্ড কী বনী হায়। নকলী নহী হায়।)—একবারে নয়। এটি সুইজারল্যান্ডের তৈরী। নকল নয়।

कुछ सस्ता कर देगा क्या ? (কুছ সস্তা কর্ দেগা ক্যায়া?)—কিছু সস্তা করে দেবেন কি?

कहिए कितना देंगे आप ? (কহিএ কিতনা দেঙ্গে আপ?)—বলুন কত দেবেন আপনি?

मैं तीन सौ रुपैया देंगे । (মায় তীন সও রুপ্যায়্যা দেঙ্গে।)—আমি তিন শো টাকা দেব।

अच्छा एक काम करना, तीन सौ तीस रुपैया दे देना । (অচ্ছা এক কাম করনা, তীন সও তীস্ রুপ্যায়্যা দে দেনা।)—আচ্ছা এক কাজ করুন, তিন শো ত্রিশ টাকা দিন।

ঠিক है, यह एक पैक कर दीजिए । (ঠিক হায়, ইয়হ্ এক পেক্ কর দীজিএ।)—ঠিক আছে, একে একটি প্যাক করে দিন।

दुर्घटना (দুর্ঘটনা)—দুর্ঘটনা

रहिम; आज तुम्हारा इतनी देर क्यों हुआ ? (রহিম, আজ তুম্হারা ইতনী দের কিউ হুআ?)—রহিম, আজ তোমার এতো দেরী হলো কেন?

दुर्घटना हो गई थी अब्बाजान । (দুর্ঘটনা হো গই থী অব্বাজান!)—দুর্ঘটনা হয়ে গেছলো বাবা।

कहाँ बेटा ? (कहाँ बेटा?)—कोथाय बेटा?
अमीर अली एवनिऊ में । (अमीर अली एंग्लानिड नौं।)—अमीर अली
एभिनिडते।

हाय अल्ला! कीई मरा तो नहीं ? (हाय अल्ला, कोई मरा तो नहीं?)
—हाय अल्ला! केड मरेनि तो?

नहीं अब्बाजान । अल्ला की दोया से सब ठिक है । (नहीं
अब्बाजान्। अल्ला की दोया से सब ठिक हाय।)—ना कबा, आम्मार दयान्न
सब ठिक अछे।

लेकिन यह दुर्घटना हुई कैसे ? (लेकिन इयइ दुर्घटना हई क्यारसे?)
—किह्णु एई दुर्घटना हलो कि करे?

एक कार एक मोटर साईकिल पर चढ़ गई और दो लड़कों को
अपने नीचे ले लिया । (एक कार एक मोटर साईकिल पर चढ़ गई और
दो लड़कों को अपने नीचे ले लिया।)—एकटि कार (प्राइवेट कार)
एकटि मोटर साईकेलेर उपरे उठे गिरेछिल आर दूटि छेलेके तलान्न
निरे निरेछिल।

क्या वे एक ही मोटर साईकिल पर जा रहे थे ? (क्या ओरे
एक ही मोटर साईकिल् पर जा रहे थे?)—तारा कि एकई मोटर साईकेले
याछिल?

हां, वे एक ही मोटर साईकिल पर जा रहे थे । (हां, ओरे एक
ही मोटर साईकिल् पर जा रहे थे।)—हां, तारा एकई मोटर साईकेले
याछिल।

इसलिए मैं डबल सवारी कभी पसन्द नहीं करता । (इसलिए मैं
डबल् सवारी कभी पसन्द नहीं करता।)—एइजना आमि दूजन आरौही पसन्द
करि ना।

कार पुरा तेज से जा रही थी । ड्राइवर उसे नियंत्रण नहीं
कर सका । (कार पूरा तेज से जा रही थी। ड्राइवर उसे नियंत्रण नहीं
कर सका।)—कारटि पूर्ण बेगे याछिल। जनक तাকে नियंत्रण करते पावेलि।

दोनों लड़कों को आखिर क्या हुआ ? (दोनों लड़कों को आखिर

ক্যায়া হুয়া?)—ছেলে দুটির শেষ পর্যন্ত কি হলো?

एक लड़के का तो पैर का एक हड्डी टूट गया और दूसरे के सिर में गहरा चोट लगा। (एक लड़के का तो प्यावर का एक हड्डी टूट गया और दूसरे के सिर में गहरा चोट लगा।)—एकটি ছেলের পায়ের হাড় ভেঙ্গে গেছে আর অপরটির মাথায় গভীর আঘাত লেগেছে।

अब वे कहाँ है ? (अब वैसे कहाँ है?)—এখন তারা কোথায়? अस्पताल में। (अस्पताल में)—হাসপাতালে।

पाठ—१९ (पाठ—१९)

अनुवाद (अनुवाद)—बांग्ला থেকে হিন্দী বাংলা

এক জঙ্গলে এক শিয়াল ছিল। সে খুব বুদ্ধিমান ছিল। একদিন সে বন থেকে বাইরে বেরোলো। পথে এক ভাল বাগান ছিল। বাগানে অনেক কাঁঠাল গাছ ছিল। গাছে ভালো ভালো কাঁঠাল ঝুলছিল। কাঁঠাল দেখে শিয়ালের মুখে জল ভরে এলো। ফল পাড়ার জন্য সে খুব লোফ ঝাঁপ দিল কিন্তু সব ব্যর্থ হলো।

কাঁঠাল উঁচুতে ছিল। অতএব একটিও ফল পেলো না। কিন্তু শিয়াল ছালাক ও শক্তিমান ছিল। সে বন থেকে নিজের দুটি সঙ্গীকে ডেকে নিয়ে এলো।

বড় শিয়ালটি গাছের নীচে দাঁড়িয়ে গেল। দ্বিতীয়টি তার পিঠের উপর চড়ে গেল। তৃতীয় শিয়াল দ্বিতীয়টির পিঠের উপর চড়ে গেল আর সবই কাঁঠাল পেড়ে মিলে মিশে খুব খেল।

हिनदी

एक जंगल में एक सियार रहता था। वह बहुत बुद्धिमान था। एक दिन वह जंगल से बाहर निकला। मार्ग में एक अच्छा बाग था। जिसमें कटहल का पेड़ देखा। पेड़ पर अच्छे अच्छे कटहल लटक रहे थे। कटहल देखकर सियार के मुँह में पानी भर आया। फल तोड़ने के लिए वह बहुत उछला कूदा परन्तु

सब ब्यर्थ हुआ ।

कटहल ऊँचाई पर था । अतः एक भी फल न पा सका । किन्तु सियार चतुर और पराक्रमी था । वह जंगल से अपने दो साथियों को बुला लाया ।

बड़ा सियार पेड़ के नीचे खड़ा हो गया । दूसरा उसके पीठ पर चढ़ गया । तीसरा सियार दूसरे के पीठ पर चढ़ गया और सभी कटहल तोड़कर आपस में खूब खाये ।

हिन्दी थेटक बाश्ला

बहुत दिन पहले एक कौवा अपनी चोंच में एक मांस का टुकड़ा दबाये जा रहा था । वह एक पेड़ की डाल पर बैठा और अपनी चमकीली आँखों से मांस का टुकड़ा देखने लगा । वह बहुत खुश था । उसी समय एक लोमड़ी जो पास ही के एक बाग में छुपी हुई थी । कौवे को चोंच में मांस का टुकड़ा लिए हुए देखी । लोमड़ी बहुत भूखी थी । उसने कुछ सोचकर हसते हुए जिस पेड़ पर कौवा बैठा था ; उसके नीचे आई ।

ओ मेरे प्यारे कौवे ! इस बाग के तमाम पक्षी कहते हैं कि तुम हम सभी से सबसे मधुर गाते हो ; क्या तुम मुझे अपना गाना सुना सकते हो ? नादान कौवा लोमड़ी की चिकनी चुपड़ी बातों में आ करके अपना मुँह खोलकर काँव काँव चिल्लाने लगा । मांस का टुकड़ा घरती पर गिर पड़ा और लोमड़ी उसे मुँह में लेकर चली गयी ।

कौवा बहुत उदास हो गया लेकिन धूर्त लोमड़ी ने हसते हुए कहा कि कुछ भी हो भाई कौवा तुम्हारी आवाज इतनी अच्छा नहीं जितना कि तुम्हारा मांस का टुकड़ा ।

बाश्ला अनुवाद

अनेक दिन आगे एक कक निजेर ठौंटे एक मांसेर टुकरो चेपे धरे याच्छिल । से एकटि गाछेर डालेर ओपर बसलो आर निजेर उज्जुल चोख-दूँटिर द्वारा मांसेर टुकरो देखते लागलो । से खूब खुशी छिल । सेइ समय एक खैकशियाल से पाशेरइ एक बागाने लुकियेछिल । काकेर ठौंटे मांसेर टुकरो

নেওয়া দেখেছিল। খেঁকশিয়ালটি খুব ক্ষুধার্ত ছিল, সে কিছু চিন্তা করে হাসতে হাসতে যে গাছের উপর কাক বসেছিল, তার নীচে এলো।

ও আমার প্রিয় কাক! এই বাগানের সকল পাখী বলে কি তুমি আমাদের সকলের চেয়ে মধুর গান কর, তুমি কি আমাকে নিজের গান শোনাতে পারো? বেচারী কাক খেঁকশিয়ালীর তোষামোদি কথায় ভুলে নিজের মুখ খুলে কাঁ কাঁ চিৎকার করতে লাগলো। মাংসের টুকরো মাটিতে পড়ে গেল ও খেঁকশিয়াল সেটা মুখে নিয়ে চলে গেল।

কাক দুঃখিত হয়ে গেল, কিন্তু ধূর্ত খেঁকশিয়াল হাসতে হাসতে বললে—যা হোক ভাই কাক, তোমার কণ্ঠস্বর এত সুন্দর নয় যতটা তোমার মাংসের টুকরো।

বাংলা থেকে হিন্দী অনুবাদ বাংলা

রেলগাড়ী আজকাল খুবই লাভদায়ক। গাড়ীর আগে বড় এবং মজবুত ইঞ্জিন থাকে। চালক তাকে খুব মনোযোগ সহকারে চালায়। প্রত্যেকটি গাড়ীতে গার্ড থাকে। সে নিজের কামরায় থাকে। এই কামরাকে গার্ডের কামরা বলা হয়। যখন গাড়ী স্টেশনে থামে, সেই সময় এর কাজ যাত্রীদের গাড়ী থেকে নামা ও নতুন যাত্রীদের গাড়ীতে বসা দেখা। দিনের বেলা গার্ডের সবুজ পতাকা এবং রাতে সবুজ বাতি দেখালে চালক গাড়ী চালায়। অনেক লোক রেলওয়ে লাইনের ওপর কাজ করে। তাদের কাজ হলো লাইনকে সর্বদা ঠিক রাখা।

হিন্দী অনুবাদ

রেলগাড়ী আজকাল बहुत लाभदायक है। गাড়ी के आगे बड़ा और मजबूत इंजन होता है। ड्राइवर उसको बड़े ध्यान से चलाता है। हर एक गাড়ी में गार्ड होता है, जो अपने डिब्बे में रहता है। यह डिब्बा गार्ड का कमरा कहलाता है। जब गাড়ी स्टेशन पर ठहरती है तो उस वक्त इसका काम यात्रियों को गাড়ी से निकलते और नये यात्रियों को गাড়ी में बैठते हुए हेखना है। दिन के समय गार्ड की हरी झण्डी और रात के समय हरी बत्ती दिखाने से ड्राइवर गাড়ी चलाता है। बहुत से आदमी रेलवे लाइन पर काम करते

हैं । उनका काम लाइन को हमेशा ठीक रखने का है ।

हिन्दी থেকে বাংলা অনুবাদ हिन्दी

तुम्हारा नाम क्या है ?
मेरा नाम जयंत गुह ।
तुम क्या करते हो ?
मैं एक दफ्तर में काम करता हूँ ।
तुम्हारे पिता क्या काम करते हैं ?
वह एक प्राइवेट सर्विस में हैं ।
तुम्हारे छोटा भाई क्या करते हैं ?
वह कालेज में पढ़ता है ।
तुम्हारे घर से कालेज कितनी दूर है ?
लगभग दो किलोमीटर ।
तुम्हारा भाई का नाम क्या है ?
उसका नाम गोपाल है ।
अब तुम कहाँ जाता है ?
मैं दूकान पर जाता हूँ ।
दूकान से क्या खरीदोगे ?
सिर्फ दो टिकिया साबुन ।

बांग्ला अनुवाद

তোমার নাম কি?
আমার নাম জয়ন্ত গুহ।
তুমি কি করছো?
আমি এক অফিসে কাজ করি।
তোমার বাবা কি কাজ করেন?
তিনি একটি প্রাইভেট চাকরীতে আছেন।

তোমার ছোট ভাই কি করে?
সে কলেজে পড়ে।
তোমাদের ঘর থেকে কলেজ কতদূর?
প্রায় দুই কিলোমিটার।
তোমার ভাইয়ের নাম কি?
তার নাম গোপাল।
এখন তুমি কোথায় যাচ্ছ?
আমি দোকানে যাচ্ছি।
দোকানে কি কিনবে?
মাত্র দু' পিস্ সাবান।

বাংলা থেকে হিন্দী অনুবাদ

প্রভু-ভৃত্যের কথাবার্তা

বাংলা

হরি! এদিকে এসো!
বলুন, মালিক।
আমাকে স্টেশনে যেতে হবে।
বলুন, আমাকে কি করতে হবে?
একটা ট্যাক্সী ডেকে আনো।
ট্যাক্সী স্ট্যান্ড কোথায় হজুর?
বিডন স্ট্রীটের মোড়ে।
আমি এখনি যাচ্ছি।
ঠিক আছে। একটু তাড়াতাড়ি আসবে।
ট্যাক্সী এসে গেছে হজুর।
আমার জিনিস-পত্র ট্যাক্সীতে রাখো।
ঠিক আছে। আর কি কাজ আছে?
না, আর কিছু নয়। আমার অনুপস্থিতিতে সাবধান থাকবে।
আপনি কবে ফিরবেন?

এক সপ্তাহ পরে ফিরবো? তোমার কিছু চাই?
 আজে..... আমার.....
 হ্যাঁ, খুলে বলো, সঙ্কোচ করো না।
 ধন্যবাদ! আমি কি আপনার সঙ্গে যেতে পারি?
 আচ্ছা, সেখানে তোমার কি দরকার?
 আমার বাবা মা সেখানে থাকেন। আমি তাঁদের সঙ্গে দেখা করে নেব।
 আচ্ছা, এটা আমার মনে ছিল না।
 আজে হ্যাঁ।
 আচ্ছা, তুমি তাড়াতাড়ি প্রস্তুত হয়ে নাও।
 ধন্যবাদ প্রভু! আপনার অনেক দয়া।

হিন্দী অনুবাদ

हरि ! 'यहाँ आओ ।
 कहिए, मालिक ।
 मुझे स्टेशन जाना है ।
 कहिए, मुझे क्या करना है ?
 एक टैक्सी बुला लाओ ।
 टैक्सी स्टैन्ड कहाँ है, हुजूर ।
 विडन स्ट्रीट के मोड़ पर ।
 मैं अभी जाता है ।
 ठीक है । जरा जल्दी आना ।
 टैक्सी हाजिर है हुजूर ।
 मेरा सामान टैक्सी में रखो ।
 ठीक है । और कुछ काम है ?
 नहीं और कुछ नहीं । मेरा अनुपस्थिति में होशियार रहना ।
 आप कब लौटेंगे ?
 एक हफ्ता बाद लौटेंगे । तुम्हें कुछ चाहिए ?
 जी मुझे
 हाँ खुलकर कहो । संकोच मत करो ।

धन्यवाद ! क्या मैं भी आपके साथ चल सकता हूँ ?
 अच्छा वहाँ तुम्हारा क्या काम है ?
 मेरे माता-पिता वहाँ रहते हैं । मैं उन्हें मिल लूँगा ।
 अच्छा, मुझे यह मालूम नहीं था ।
 जी हाँ ।
 अच्छा तुम जल्दी से तैयार हो जाओ !
 धन्यवाद मालिक । आपकी बड़ी मेहरबानी ।

पाठ—२० (पाठ—२०)

मित्र से बातचित (मित्र से बातचित)

बङ्गुर सङ्गे कथावार्ता

कल तुम कहाँ गया था ? (कल तूम् कहाँ गया था?)—गतकाल तूमि कोथाय गियेछिले ?

मैं अपने बड़ा भाई से मिलने गया था (माँय अपने बड़ा भाई से मिलने गया था।)—आमि आमार बड़ भाईयेर सङ्गे देखा करते गियेछिलाम ।

तुमसे दीपक के साथ मूलाकात हुआ ? (तूमसे दीपक से साथ मूलाकात हुआ?)—तोमार सङ्गे दीपकेर देखा हयेछिल ?

उसके साथ इतवार को मूलाकात हुआ । (उस्के साथ इत्वार को मूलाकात हुआ।)—तार सङ्गे रबिवारे देखा हयेछे ।

उससे तुमने क्या बोला ? (उस्से तूमने क्या बोला?)—से तोमाके कि बलेछे ?

हमसे बहुत सी विषयों पर बातचीत हुई । (हम्से बहुत सी विषयों पर बातचीत हुई।)—आमार सङ्गे अनेक विषये कथावार्ता हयेछे ।

तुम उससे क्या पूछा ? (तूम उस्से क्या पूछा?)—तूमि ताके कि जिज्ञासा करले ?

मैंने उससे पूछा कि वह नागपुर में कहाँ ठहरेगा ? (माँयने उस्से

পূছা কি ওয়হ্ নাগপুর ম়েঁ কহাঁ ঠহরেগা?)—আমি তাকে জিজ্ঞাসা করেছিলাম সে নাগপুরে কোথায় থাকবে?

वह क्या बोला ? (ওয়হ্ ক্যায়া বোলা?)—সে কি বললে?

उसने बताया कि वहां होटल में ठहरेगा । (উসনে बताया কি ওয়হাঁ হোটল ম়েঁ ঠহরেগা।)—সে বললে সেখানে হোটেলে থাকবে।

आप यहां कहां रहते हैं ? (আপ ইয়হাঁ কহাঁ রহতে হাঁয়?)—আপনি এখানে কোথায় থাকেন?

मैं महात्मा गांधी रोड पर एक होटल में रहता है । (মাঁয় মহাত্মা গান্ধী রোড পর এক হোটল ম়েঁ রহতা হাঁয়।)—আমি মহাত্মা গান্ধী রোডের ওপর এক হোটেলে থাকি।

मैं भी पहले यहाँ आकर एक होटल में था । (মাঁয় ভী পহেলে ইয়হাঁ আকর এক হোটল ম়েঁ থা।)—আমিও প্রথমে এখানে এসে একটি হোটেলে ছিলাম।

कितना दिन पहले ? (কিতনা দিন পহেলে?)—কত দিন আগে?

लगभग एक साल हो गया । (লগভগ্ এক সাল হো গয়া।)—প্রায় এক বছর হয়ে গেছে।

अब कहाँ रहते है ? (অব্ কহাঁ রহতে হাঁয়?)—এখন কোথায় থাকেন?

अब तो सल्ट लेक में एक फ्लट ले लिया । (অব্ তো সল্ট লেক ম়েঁ এক ফ্লট্ লে লিয়া।)—এখন তো সল্ট লেকে একটি ফ্ল্যাট নিয়েছি।

आप कितना किराया देता ? (আপ্ কিতনা কিরায়্যা দেতা?)—আপনি কত ভাড়া দেন?

ढाई सौ रुपये महीनों में । (ঢাঈ সওঁ রূপইয়ে মহীনোঁ ম়েঁ।)—আড়াই শ' টাকা মাসে।

क्या आप वहां अकेला रहता ? (ক্যায়া আপ ওয়হাঁ অকেলা রহতা?)—আপনি কি সেখানে একা থাকেন?

नहीं, हमारा परिवारवर्ग भी रहते हैं । (নহীঁ, হমারা পরিওয়ার-ওয়র্গ ভী রহতে হাঁয়।)—না, আমার পরিবারবর্গও থাকে।

वहाँ आप कितने दिनों से रहता है ? (ওয়হাঁ আপ কিতনে দিনৌ সে রহতা হাঁয়?)—ওখানে আপনি কতদিন থেকে আছেন?
लगभग नौ महिनो हो गया । (लगभग नौ महिनो हो गया।)—প্রায়
ন' মাস হয়ে গেছে।

कलकत्ते में रहाइश के दौरान मुझे अनेक मित्र मिले । (कलकत्ते में रहाइश के दौरान मुझे अनेक मित्र मिले।)—কলকাতায় থাকাকালীন আমার
अनेक बন্ধुर সঙ্গে देखा হয়েছিল।

आप यहां कुछदिन रहेगा तो ? (आप इयहाँ कुछदिन रहेगा तो?)
—आपनि एখানে किछुदिन থাকবেন तो?

एक महीना रहने का निश्चय किया । (एक महीना रहने का निश्चय किया।)—एक मास থাকবো বলে স্থির করেছি।

तब तो हमेशा मूलाकात होगा । (तब तो हमेशा मूलाकात होगा।)
—তাহলে তো প্রায়ই দেখা হবে।

जरुर होगा, लेकिन अब मुझे जाना होगा । (जरुर होगा, लेकिन अब मुझे जाना होगा।)—নিশ্চয়ই হবে, কিন্তু এখন আমাকে যেতে হবে।

इतनी जल्दी कहां जाना है ? (इतनी जल्दी कहाँ जाना है?)—এত
তাড়াতাড়ি কোথায় যেতে হবে?

बहुत जरुरी काम है । (बहुत जरुरी काम है।)—খুব দরকারী কাজ
আছে।

कहाँ पर ? (कहाँ पर?)—কোথায়?

कालेज स्ट्रीट में जाना है । (कालेज स्ट्रीट में जाना है।)—কলেজ স্ট্রীটে
যেতে হবে।

वहाँ क्या जरुरत है ? (ওয়হাঁ ক্যায়া জরুরত হায়?)—ওখানে কি
দরকার?

एक किताब खरीदना होगा । (एक किताब खरीदना होगा।)—একটা বই
কিনতে হবে।

किताब की नाम क्या है ? (किताब की नाम क्य़ा है?)—বইয়ের
নাম কি?

হিন্দী বংগলা শিক্ষা । (হিন্দী বংগলা শিক্ষা)।—হিন্দী বাংলা শিক্ষা ।
 মুझे भी ऐसी किताब की जरूरत है । लेकिन कहाँ मिलेगा ?
 (মুঝে ভী এ্যাসী কিতাব কী জরুরত হায় । লেকিন্ কহাঁ মিলেগা?)—আমারও এই
 রকম বইয়ের দরকার । কিন্তু কোথায় পাওয়া যাবে?

अक्षय लाइब्रेरी में । (अक्षय लाइब्रेरी में)।—अक्षय लाइब्रेरीতে ।
 यह दुकान कहाँ है ? (इयह दुकान कहाँ है?)—এই দোকানটি কোথায় ?
 महात्मा गांधी रोड पर सजी हुई बड़ा दुकान है । (महात्मा गांधी
 रोड पर सजी हुई बड़ा दुकान है)।—মহাত্মা গান্ধী রোডের ওপর সাজানো বড়
 দোকান ।

चलिए, मैं भी चले । (चलिए, मैं भी चले)।—চলুন, আমিও যাই ।

आइए । (आइए)।—আসুন ।

कैसे जावेगा ? (क्यासे जावेगा?)—কি করে যাবেন?

ट्रम से जावेगा । (ट्रम से जावेगा)।—ট্রামে যাবো ।

पाठ—२१ (पाठ—२१)

पत्रलिखन (पत्रलिखन)

বাংলা এবং হিন্দীতে পত্র লেখার পদ্ধতি একই প্রকার । আমাদের যে সব
 আত্মীয়-স্বজন, বন্ধু-বান্ধব প্রভৃতি বিদেশে থাকেন, তাঁদের সঙ্গে যোগাযোগ রাখা,
 তাঁদের কুশলাদি সংবাদ নেওয়ার জন্য প্রয়োজন অনুসারে পত্র লেখার প্রয়োজন
 হয় । বিবাহাদি ব্যাপারে আমন্ত্রণ জানানোর জন্যই পত্র লিখতে হয় । শুধু তাই নয়,
 ব্যবসা-বাণিজ্যিক ব্যাপারেও পত্রাদি লিখতে হয় ।

পত্রলেখার ভাষা বেশ সহজ-সরল হওয়া দরকার এবং লেখাও বেশ স্পষ্ট
 হওয়ার দরকার । ঠিকানা, পোস্টাফিসের নাম, গ্রাম হলে গ্রামের নাম এবং পিন
 কোড নং স্পষ্টাক্ষরে লিখতে হবে । নিজের নামটিও স্পষ্ট হওয়া চাই । ছোটদের
 চিঠি দিতে হলে—যাকে লেখা হচ্ছে তার নাম এবং তার নিচে অভিভাবকের নাম
 লিখতে হয় । এই নামের আগে—‘C/o’ কথাটি লিখতে হয় ।

- १। पत्रे प्रथमे, सवार उपरे डानदिके स्थाने नाम ओ तारिख (अपना पता ओर तारिख) लिखते हवे।
- २। तार परे प्रशस्ति ओ शिष्टाचार सह सम्बोधन (प्राशस्ति और शिष्टाचार।
- ३। तार परवर्ती अंशे पत्रे मूल बक्तव्य (पत्र का मुख्य विषय)।
- ४। मूल बक्तव्ये शेषे लेखके नाम (लेखक का नाम) ।
- ५। अपर पृष्ठाय ठिकाना लेखार स्थाने आपके नाम ओ ठिकाना। (मिलनेवाले का नाम और पता) ।

माननीयदेर जन्य सम्बोधन—पुजनीय, परम पुजनीय, श्रद्धेय ।

छोट बा स्नेहभाजनदेर—प्रिय, स्नेहेर ।

पत्रे शेषे लेखकेर स्वाक्षरेर उपरे लिखते हवे—

माननीयदेर जन्य—प्रणतः, आपनार स्नेहेर इत्यादि।

छोट ओ स्नेहभाजनदेर— तोमार हिताकांखी इत्यादि।

पिताके पुत्रे पत्र

खड़ापुर

५ अक्तुबर १९९०

पुज्य पिताजी,

मैं यहां स्वस्थ और, आनन्दे में हूँ । मैं रोज कालेज जाता हूँ और ध्यान से अपना पाठ पढ़ता हूँ । मेरा परीक्षा नवम्बर महीने में होगा । इसलिए मैं ध्यान से पढ़ता हूँ । एक किताब मुझे बहुत जरूरी है । इसलिए मुझे कुछ रुपैया भेज देना । गोपाल भी मेरे साथ कालेज जाता है ।

मैं आशा करता हूँ, आप शीघ्र ही हमसे मिलने आयेंगे ।

आपका प्यारा पुत्र

नेपाल

स्टाम्प

पता

श्रीअमलेन्दु दास

१, रवीन्द्र सरणी

कलकत्ता

খড়াপুর

৫ অক্টোবর, ১৯৯০

পূজনীয় বাবা,

আমি এখানে সুস্থ ও আনন্দে আছি। আমি রোজ কলেজে যাই এবং মনোযোগ সহকারে পড়াশুনা করছি। আমার পরীক্ষা নভেম্বর মাসে হবে। সেজন্য আমি মনোযোগ সহকারে পড়ছি। একটি বই আমার খুব দরকার। সেজন্য কিছু টাকা পাঠাবেন। গোপালও আমার সঙ্গে কলেজে যায়।

আশা করি, আপনি শীঘ্রই আমাদের সঙ্গে দেখা করবেন।

আপনার প্রিয় পুত্র

নেপাল

ঠিকানা

শ্রীঅমলেন্দু দাস

১, রবীন্দ্র সরণী, কলিকাতা

পুত্রকে পিতার পত্র

কোলাঘাট

১১, অক্টোবর, ১৯৯০

প্রিয় নেপাল,

তুম্হারা পত্র মিলা। তুম সব স্বস্থ और आनन्द में हो जानकर खुशी हुई। तুম और गोपाल ध्यान से पढ़ो। शायद दस दिन के अन्दर दो रोज के लिए हमारा छुट्टी मिलेगा। उस वख्त मैं तुम्हारा किताब ले जाऊंगा। नहीं तो रुपैया भेज दुंगा।

गये हफ्ते में गोपाल को एक पत्र मिला। तুম अपने खान पान पर ध्यान रखो। पढ़ने में ध्यान दिया करो। सब समय यह ध्यान रखो कि हम एक विख्यात डाक्टर होंगे। कुछ रुपये पैसे को यदि आवश्यक हो तो खबर भेजना। तুম सबको हमारा आशीर्वाद। पत्र का उत्तर जरूर देना।

তুম্হারে পিতা

অমলেন্দু দাস।

পতা

শ্রীমান নেপাল দাস।

খড়াপুর কলেজ। খড়াপুর

জিলা-মেদিনীপুর।

কোলাঘাট

১১ অক্টোবর, ১৯৯০

প্রিয় নেপাল,

তোমার পত্র পেয়েছি। তোমরা সকলে সুস্থ ও আনন্দে আছো জেনে খুব খুশী হলাম। তুমি ও গোপাল মন দিয়ে পড়াশুনা কর। সম্ভবতঃ দশ দিনের মধ্যে দু'দিনের জন্য আমার ছুটি হবে। সেই সময় আমি তোমার বই নিয়ে যাবো, না হলে টাকা পাঠাবো।

গত সপ্তাহে গোপালের একটি পত্র পেয়েছি। তুমি নিজের খাওয়া-দাওয়ার উপর মনোযোগ রাখবে। পড়াশোনায় মন দিও! সব সময় মনে রাখবে যে আমি একজন বিখ্যাত ডাক্তার হবো। কিছু টাকা পয়সার দরকার হলে খবর দিও। তোমাদের সবাইকে আমার আশীর্বাদ। পত্রের উত্তর অবশ্যই দিও।

তোমার বাবা

অমলেন্দু দাস।

ঠিকানা

শ্রীমান নেপাল দাস

খড়্গাপুর কলেজ, খড়্গাপুর

জেলা-মেদিনীপুর

বন্ধুকে বন্ধুর পত্র

বিডন স্ট্রীট, কলকাতা-৬

৩.১১.৯০

প্রিয় दीपक,

पूजा की छुट्टी समाप्त होने की है, लेकिन तुम्हारा पत्र आज तक नहीं मिला। मैंने जो पत्र तुमको लिखा था, उसका जवाब भी नहीं मिला। मुझे चिन्ता हो रहा है, तुम्हारी तबियत कैसी है।

दोस्त, मैं अपने बारे में लिख रहा हूँ कि मेरा छुट्टी बड़े मजे में बीती। पहले तो सोचा था छुट्टी कैसे कटेगा।

लेकिन मौका आगया। भाभीजी का बहन रमा को तो तुम जानते ही हो। उसकी शादी धानबाद में हुआ। इसलिए हमको धानबाद जाना पड़ा। वहाँ दस रोज था और खुब धुमा। कलियारी भी देखा। गया गरुवार को कलकत्ता आया।

चाचा और चाचीजी की मेरा प्रणाम और तुमको प्यार ।
पत्रका जवाब जरूर देना ।

तुम्हारा
सुनील

पता
श्रीस्वपन कुमार दत्त ।
C/o-रामचरण दत्त ।
साकिन--श्रीरामपुर
डाकघर--श्रीरामपुर
जिला हुगली (प. बं.)

বিডন স্ট্রিট, কলিকাতা-৬
৩১১১৯০

প্রিয় দীপক,

পূজার ছুটি শেষ হয়ে এলো। কিন্তু তোমার পত্র আজ পর্যন্ত পেলাম না। আমি যে পত্র তোমাকে লিখেছিলাম তার উত্তরও পাইনি। আমার চিন্তা হচ্ছে, তোমার শরীর কেমন আছে?

বন্ধু, আমি নিজের দিক থেকে জানাচ্ছি যে, আমার ছুটি বেশ আনন্দেই কেটেছে। প্রথমে তো ভেবেছিলাম, ছুটি কি করে কাটবে।

কিন্তু সুযোগ এসে গেল। বৌদির বোন রমাকে তো তুমি জানোই। তার বিয়ে ধানবাদে হয়েছে। সেজন্য আমাদের ধানবাদ যেতে হয়েছিল। ওখানে দশ দিন ছিলাম। আর খুব ঘুরলাম। কলিয়ারীও দেখেছি। গত বৃহস্পতিবারে কলকাতায় এসেছি।

কাকা ও কাকীমাকে আমার প্রণাম আর তোমাকে ভালবাসা। পত্রের উত্তর অবশ্যই দিও।

তোমার
সুনীল

ঠিকানা
শ্রীস্বপন কুমার দত্ত
C/o-রামচরণ দত্ত
সাকিন--শ্রীরামপুর
পোঃ--শ্রীরামপুর
জেলা--হুগলী (পঃ বঃ)